

ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«НОВА АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ»

м. Харків

23 грудня 2022 року

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

**Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України**

НОВА АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

*Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної конференції*

(м. Харків, 23 грудня 2022 р.)

Харків
«Юрайт»
2022

УДК 343.1:342.951+004.056]
(082)
Н 74

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Нова архітектура безпекового середовища України: зб. тез Н 74 Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 грудня, 2022 р.). Харків: Юрайт, 2022. 196 с.
ISBN 978-617-7450-28-2

Збірка містить матеріали виступів і тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка відбулася у м. Харкові 23 грудня 2022 р.

Збірку розраховано на широке коло читачів, зокрема, на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, фахівців у галузі права та всіх, хто цікавиться питаннями правового та організаційного забезпечення безпекового середовища України на національному та міжнародному рівнях в умовах сучасних викликів і загроз.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою. Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

ISBN 978-617-7450-28-2

УДК 343.1:342.951+004.056]
(082)
Н 74

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

© «Юрайт», оформлення, 2022

З М І С Т

<i>Гетьман А.П.</i>	Вітальне слово	6
<i>Терехов І.О.</i>	Вітальне слово	8
<i>Тимошко В.В.</i>	Проблеми протидії злочинності у прифронтових регіонах і на деокупованих територіях	9
<i>Нєбитов А.А.</i>	Стратегія і пріоритети забезпечення безпеки громад в умовах воєнного стану та повоєнний період	17
<i>Семенішин М.О.</i>	Освіта в умовах війни. Роль органів національної поліції України у забезпеченні безпечного освітнього середовища під час дії правового режиму воєнного стану	21
<i>Головкін Б.М.</i>	Системний підхід до забезпечення безпеки дорожнього руху в Європейському Союзі	31
<i>Соловійов Е.П.</i>	Вплив тіньової економіки на небанківську фінансову безпеку України	35
<i>Батиргарєєва В. С.</i>	Blackout і фейки проросійської пропаганди: до аналізу кримінального симбіозу	39
<i>Вербенський М.Г. Свірін М.О.</i>	Протидія та запобігання злочинності як ключовий компонент нової архітектури безпекового середовища в Україні	44
<i>Веселов М.Ю. Забєділіна А.І.</i>	Створення фонду захисних конструкцій цивільного захисту в межах зупинок наземного громадського транспорту у місті Кривий Ріг	48
<i>Вознюк А. А.</i>	Кримінально-правові інструменти забезпечення безпекового середовища України під час війни	52
<i>Володіна О.О</i>	Щодо питання про визначення кола потерпілих від домашнього насильства (ст. 126 ¹ КК України)	56
<i>Гальцова О. В.</i>	До питання про безпеку засуджених під час воєнного стану та збройної агресії	59
<i>Голіна В.В.</i>	Етична складова, або три «С» культурологічного напрямку запобігання транспортним правопорушенням в Україні	63
<i>Гуцалюк М.В.</i>	Новітні загрози кібербезпеки та заходи протидії у ЄС	66
<i>Євтєєва Д. П. Лапкін А. В.</i>	Щодо кримінально-правової оцінки викладання вчителями (викладачами) предметів на основі стандартів освіти держави-агресора на окупованих територіях	70
<i>Захарченко А.М.</i>	Щодо адміністративної відповідальності за порушення	74

	заборон і обмежень, пов'язаних із введенням воєнного стану	
<i>Карчевський М.В.</i>	Обчислювальне кримінологічне аргументування як інструмент раціоналізації національного безпекового дискурсу	79
<i>Коваленко Л. П.</i>	Участь цивільних осіб під час відсічі збройної агресії Росії проти України	85
<i>Колб О. Г.</i>	Розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті – одна із загроз національній безпеці України в умовах воєнного стану	88
<i>Колодяжний М. Г.</i>	Перспективи формування нульової толерантності щодо порушення правил дорожнього руху	91
<i>Кулик К.Д.</i>	Стан та запобігання домашньому насильству в Україні у період воєнного стану	95
<i>Кулик О.Г.</i>	Теоретичні та методичні підход до створення безпекового середовища в Україні	99
<i>Левченко Ю. О.</i>	Аналіз стану дорожньо-транспортним пригодам та їх наслідків в умовах воєнного стану (за матеріалами ГУНП в Київській області)	103
<i>Луценко Ю. В. Тарасюк А. В.</i>	Щодо окремих напрямів забезпечення державної безпеки в контексті міжнародного правопорядку	109
<i>Назимко Є.С. Пономарьова Т.І.</i>	Детермінація кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх осіб	114
<i>Нетеса Н.В. Мокляк В.В.</i>	Терористична діяльність та сучасні інформаційно-комунікаційні технології: до питання визначення точок дотику в умовах військової гібридної агресії	117
<i>Оцел В.В.</i>	Розповсюдження шахрайства в Україні в умовах воєнного часу	121
<i>Семенюк О.Г.</i>	Щодо необхідності запровадження системи контролю біометричних даних у пунктах пропуску через державний кордон України	125
<i>Сметаніна Н.В.</i>	Проблемні питання запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні	128
<i>Таволжанський О.В.</i>	Запобігання кібератак у воєнний час	131
<i>Трач С.С.</i>	Взаємодія оперативних підрозділів з суб'єктами недержавного сектору безпеки у протидії корупційним	135

	кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності	
<i>Туляков В.О.</i>	Баланс кримінально-правового реагування: безпековий вимір	139
<i>Червінчук А.В. Атаманенко Ю.Ю.</i>	Реформування законодавства України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху	143
<i>Шевчук В. М.</i>	Цифрова криміналістика: формування та роль у забезпеченні безпекового середовища України	146
<i>Шрамко С. С.</i>	Роль громадських інститутцій у зниженні дорожньо-транспортного травматизму та смертності в Україні	150
<i>Бабіков Д.В.</i>	Відповідальність за правопорушення, які містять ознаки незаконного переміщення предметів через митний кордон України: міжгалузевий контекст, критерії класифікації	154
<i>Балановський Р. А.</i>	Запобігання кібершахрайствам в умовах воєнного стану	158
<i>Ковальчук В.В.</i>	Регламентация відповідальності за домашнє насильство	161
<i>Ковальчук Я.І</i>	Стратегія й пріорітети розбудови нової багаторівневої системи колективної безпеки	165
<i>Луцюк М.С. Марков М.М.</i>	Домашнє насильство на фоні подій сьогодення	168
<i>Панова С.В.</i>	Щодо показників дорожньо-транспортних пригод з травмованими та загиблими в умовах воєнної агресії	173
<i>Савенко О.А.</i>	Актуальні питання пенітенціарної пробації в Україні	175
<i>Столяр І.В</i>	Корупція в освіті	178
<i>Хоменко М.В.</i>	Згвалтування у шлюбі	181
<i>Томашевська О.</i>	Безпека на дорогах під час воєнного стану, методи запобігання травматично-небезпечних ситуацій учасників дорожнього руху	184
<i>Лактіонова Т.В.</i>	Документаційна фіксація фактів насильства, як доказ та засіб захисту своїх прав та законних інтересів в правоохоронних органах	188
<i>Polina Dvornikova</i>	Global conflicts as a determinates of modern multi-level collective security development in the conditions of modernization and globalization	192

Вітальне слово!

Шановні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції «Нова архітектура безпекового простору України»!

Відповідно до Стратегії національної безпеки України від 14 вересня 2020 року пріоритетами забезпечення національної безпеки визнаються відстоювання незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція.

Збройна агресія РФ проти України докорінно змінила безпекове середовище, породила нові виклики і загрози для людей, територіальних громад, критичної інфраструктури, державного управління, правопорядку. Під час війни вкрай складно захистити основоположні права і свободи людини, підтримувати стале функціонування економіки, державної і муніципальної інфраструктури, системи освіти, створити необхідні умови для задоволення первинних потреб та інтересів різних категорій населення, захисту кіберпростору, організації територіальної оборони. Тільки консолідація зусиль усіх гілок державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронної системи дозволяють перемагати на полі бою і захищати мирне населення від терористичних, воєнних, техногенних, кримінальних загроз.

Метою сьогоднішньої конференції є обговорення наявних й прогнозованих загроз та вразливостей, що негативно впливають на публічну безпеку і порядок, безпеку середовища проживання населення, а також напрацювання фундаментальних положень нової багаторівневої системи управління внутрішньою безпекою на муніципальному й загальнодержавному рівнях, пошук ефективних механізмів моніторингу, прогнозування, запобігання та реагування на правопорушення, надзвичайні ситуації і небезпечні події.

Користуючись нагодою хочу подякувати Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, керівникам Головних управлінь Національної поліції в Харківській, Київській та Одеській областях, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Харківській міській раді, керівництву Національної академії правових наук України та Науково-дослідного Інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, представникам закладів вищої освіти і науково-дослідних установ системи МВС за обговорення нагальних проблем та напрацювання нової концепції організації безпекового середовища України під час війни і в повоєнний період.

Бажаю спікерам і учасникам конференції плідної дискусії, конструктивного діалогу та напрацювання нових ідей щодо розбудови безпекового середовища України.

Разом – ми сила! Слава Україні!

*З повагою,
ректор Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної
академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки
України
Гетьман А.П.*

Вітальне слово!

Протягом усього періоду незалежності України найкращі фахівці різних галузей працювали над розбудовою безпекового середовища нашої держави на всіх рівнях.

Однак із початком широкомасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну постало нагальне питання виявлення наявних і прогнозованих загроз державній безпеці, вразливостей і переваг держави та суспільства, а також можливостей посилення захисту цивільного населення.

Очевидно, що після завершення війни концепція безпеки України зазнає суттєвих змін. Однак зараз, в умовах воєнних реалій сьогодення, ми опинились у ситуації, яка потребує від нас якнайшвидшого реагування, зокрема й перегляду архітектури безпекового середовища країни.

Питання, винесені на обговорення цієї конференції, вкрай важливі: від забезпечення безпеки та правопорядку на всіх територіях України, особливо у прифронтових регіонах та деокупованих територіях, до забезпечення права наших дітей на освіту.

У той час, як військові Збройних Сил України героїчно захищають суверенітет і територіальну цілісність України, ми вживаємо всіх можливих заходів, щоб забезпечити цивільний захист населення і життєдіяльність українських міст в умовах воєнного стану.

Бажаю плідної роботи учасникам науково-практичної конференції «Нова архітектура безпекового середовища України»!

Разом до Перемоги! Слава Україні!

***З повагою,
Харківський міський голова
Терехов І.О.***

Тимошко Володимир Володимирович,
*Начальник Головного управління Національної поліції в
Харківській області, генерал поліції третього рангу*

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ І НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Актуальність вирішення проблемних питань протидії злочинності у прифронтових регіонах і на деокупованих територіях наразі є першочерговим завданням, адже правоохоронці щоденно з ними стикаються з початку повномасштабного військового вторгнення агресором на території України.

Робота поліції України і Харківської області переживає суттєвих змін, якщо порівнювати до 24 лютого і після введення воєнного стану. Цей період ускладнений виконанням поліцейськими багатьох непритаманних функцій, які не передбачені законом «Про Національну поліцію України» та іншими нормативно-правовими актами, що регламентують службу діяльність.

Змінилися пріоритети та основні сили направлені на забезпечення безпекових заходів і правопорядку у прифронтовому регіоні.

З перших годин повномасштабного збройного вторгнення на територію України Харківська область піддалась обстрілам тяжкою артилерією з різних видів озброєння.

Основним напрямком роботи поліції Харківщини саме 24 лютого стало недопущення паніки серед населення. Поліцейські Харківщини не самоусунулись від забезпечення порядку у багатомільйонному місті, завдяки чому регіон не охопив хаос. Ми не розгубилися, навіть думки не допускали про залишення Харкова та області, та у надскладній обстановці разом зуміли організувати несення служби.

Поліцейські перші прийшли на допомогу мешканцям Харківщини та здійснювали непритаманні поліції функції:

- евакуацію мирних жителів міста та області, нерідко на власних автівках,
- надавали медичну допомогу,
- доставляння потерпілих до лікарень,
- допомагали незахищеним верствам населення, дітям і гуманітарною допомогою і медикаментами, і водою, і всім необхідним,
- при відсутності зв'язку та електроенергії люди користувались засобами поліцейських і це було майже єдиним способом зв'язку для суспільства.

Організували роботу критичної інфраструктури, визначили наступні основні напрямки: здоров'я, харчування, евакуація.

По-перше, фармацевтів, забезпечили безпековими заходами від мародерів - у аптеках виставили поліцейських. У супермаркетах, АЗС відразу заблокували штучне підняття цін. Ці питання вирішили принципово!

В кінці лютого на початку березня, коли на залізничному вокзалі евакуйовувались понад 50 тисяч людей, поліцейські професійно організувати їх переміщення. Не допущено давки, жодної бійки, крадіжки. З перших днів війни від обстрілів, люди цілодобово ховались та мешкали на станціях метрополітену, де поліцейські надавали їм всю необхідну допомогу, доставляли продукти харчування, воду, ліки та забезпечували правопорядок.

Крім того, працівники спец підрозділів поліції КОРД, СХІД, поліції особливого призначення, вступили в безпосередній бій з ворогом з першого дня війни.

Робота поліції Харківщини побудована на людських принципах – все для людей. Населення на Харківщині відчували себе захищеними і не покинутими.

Мої слова підтверджуються 80% рівнем довіри населення до поліції.

Подвиг, масовий героїзм та стійкість харків'ян, виявлених у захисті свого міста під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України відзначений Президентом України, який своїм Указом № 111 06 березня Харкову присвоїв почесну відзнаку «Місто-герой України».

Як начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області я пишаюсь, що в тяжкий час вся поліція залишилась на місцях, виконувала не лише «прописані» обов'язки, а виконувала обов'язки по совісті та моралі для громадян.

І хочу виділити два основні питання, з якими працює поліція з 24 лютого:

- 1) правове врегулювання
- 2) організаційні заходи

Слід зазначити, що робота по військовим злочинам, яка ведеться поліцією Харківщини, відповідно до норм кримінального процесуального кодексу України, підслідна Службі безпеки України.

Неодноразово правоохоронні органи ініціювали внесення змін до діючого кримінального процесуального кодексу України на період дії військового стану щодо визначення альтернативної підслідності у військових злочинах. Яким органом виявлено та зареєстровано злочин, той уповноважити і розслідувати. Доки не вирішено питання про альтернативну підслідність, витрачається дорогоцінний час. Слідчий вносить відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, спрямовує провадження прокуророві, який направляє в СБУ і потім, знову ж таки через прокурора змінюється підслідність за поліцією. А час спливає, сили працівників витрачаються на зайву процедуру. Розуміючи актуальність

документування і розслідування військових злочинів, правоохоронні органи Харківської області – поліція, прокуратура, служба безпеки працюють спільно однією командою.

Не маючи досвіду, алгоритмів, слідчі якісно проводили огляди місць обстрілів, правильно фіксуючи воронки, руйнації критичної інфраструктури, житлового фонду, тощо. Взагалі, з 24 лютого проведено більше 10 тис оглядів місць події за фактами обстрілів і органами поліції розпочато 6515 кримінальних проваджень.

Для призначення необхідних судових експертиз у спеціалістів взагалі відсутня методологія досліджень, література, тактико-технічні характеристики боєприпасів, що ускладнює проведення експертиз, які є основою ідентифікації. **Ми провели робочу зустріч з військовими артилеристами на базі інституту імені Бокаріуса, частково питання вирішено.**

Поліцейські стикнулись з документуванням звірств військовими рф та беззаконням, які вони чинили:

- це і позасудові розстріли та розправи над мирним населенням;
- виявлено 25 катівень на території області та 59 місць розташування рф;
- позбавлення свободи мирного населення;
- взагалі позбавлення прав і свобод наших громадян, починаючи від права власності на особисте майно громадян і державне майно, права на освіту, права на житло, права на безперешкодне пересування;
- знищення інфраструктури: будівель державних та приватних установ, підприємств та організацій, шкільних та дошкільних навчальних закладів, транспортної інфраструктури, медичних закладів і історичних та культурних цінностей: музеїв, театрів, пам'яток культурної спадщини, житла громадян (всього зруйновано/пошкоджено 9238 будинків, з яких: у м. Харкові зруйновано/пошкоджено 1427 будинків та 7811 у області).

Зупинюсь окремо на колабораційній діяльності. Насправді, Україна потребувала визнання колабораційної діяльності на рівні кримінального закону. Адже, колаборант – громадянин України співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні.

З 24 лютого зареєстровано 654 кримінальних провадження щодо злочинів, пов'язаних зі зрадництвом (за статтями 111 КК, 111-1 КК, 111-2 КК, 113 КК, 114-2 КК, ст. 260 КК, 436-2 КК, ст. 437 КК).

Про підозру оголошено 192 громадянам України (ст. 111 КК, ст. 111-1 КК, ст. 111-2 КК, ст. 114-2 КК, ст. 260 КК, ст. 436-2 КК).

За фактами воєнних злочинів оголошено про підозру 16 військовослужбовцям рф (за ст. 110 КК і ст. 437 КК).

До суду з обвинувальними актами вже надіслано 98 кримінальних проваджень по воєнним злочинам.

Безпосередньо у провадженні поліції на теперішній час перебувають 314 кримінальних проваджень щодо колабораційної діяльності.

У зв'язку із великою кількістю таких кримінальних проваджень виникає нагальна потреба у спільному розслідуванні цих злочинів органами досудових розслідувань різних відомств (СБ України, Національна поліція).

За частиною 4 статті 39 КПК України керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих.

Але на сьогодні, на практиці, вказані міжвідомчі групи можливо утворити лише на папері, так як керівник ОДР, наприклад СБУ, не може визначити в Єдиному реєстрі досудових розслідувань слідчих Національної поліції, які увійшли до такої групи, визначивши тільки керівника ОДР відомства – начальника СУ. Однак, в ЄРДР у начальника СУ не відображається взагалі кримінальне провадження, яке розслідується іншим відомством. Тобто також відсутня можливість призначати слідчих, які за постановою входять у міжвідомчу групу. Як наслідок, слідчі не мають доступу в ЄРДР до кримінального провадження, по якому вони здійснюють досудове розслідування.

З огляду на вищевикладене вважаємо за доцільне розглянути питання щодо внесення необхідних корективів в Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Продовжуючи правове питання, розпорядженням Верховного Суду від 08.03.2022 № 2/0/9-22 "Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану", враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, змінено територіальну підсудність більшості судів Харківської області за Полтавською та Дніпропетровською областями.

У зв'язку з цим, слідчі витрачають час та долають значні відстані на шлях до місцезнаходження суду для отримання необхідних рішень для забезпечення законності під час досудового розслідування. Значна відстань розташування відділу поліції та суду негативно впливає на судовий нагляд, на дотримання розумних строків, перешкоджає вчасно проводити процесуальні дії та направляти обвинувальні акти до суду для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Наприклад, Октябрський суд міста Полтави та Полтавський районний суд Полтавської області, які обслуговують ХРУП № 2 (Салтівське), розташовані на відстані понад 150 км в один бік, Новомосковський районний суд Дніпропетровської області від Балаклії – понад 250 км, Павлоградський районний суд Дніпропетровської області від Ізюмського РУП – 200 км.

За сприяння Апеляційного суду Харківської області частина судів поновила свою роботу, проте питання з налагодження роботи судів деокупованих районів та їх функціонування в межах нашого регіону повністю не вирішено.

При цьому, хотілось би зазначити, що робота по військовим злочинам та допомога населенню в такий складний період не відмінняє прямих обов'язків поліцейських по злочинам загально-кримінальної спрямованості.

Завдяки вжитим профілактичним та превентивним заходам відбулось зниження росту злочинності по деяким видам злочинів.

З 24 лютого всього зареєстровано 14908 кримінальних правопорушень (за аналогічний період минулого року 23766);

За фактом тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень зареєстровано 10159 злочинів (торік 10153).

Умисні вбивства - 120 (минулий рік 112);

Розбої - 28 (минулий рік 94) ;

ДТП зареєстровано 341 факт (торік 954);

ДТП зі смертю потерпілого 75 (минулий рік 178);

Грабежів вчинено 100 (минулий рік 396) ;

Хуліганства: розпочато 66 кримінальних правопорушень, (минулий рік 533);

Крадіжок за фактами таємного викрадення чужого майна, різних форм власності зареєстровано 4455 кримінальних правопорушень. (торік 8741);

Шахрайств у поточному році 1112 правопорушень (минулий рік 5463);

Службова діяльність обтяжується тим, що у зв'язку з агресією РФ через проведення бойових дій на території обслуговування заявники, потерпілі, свідки події перемістились до інших регіонів України або за кордон, що ускладнює взаємодію та проведення слідчих дій з учасниками кримінального провадження, (направлення міжнародних доручень, проведення санкціонованих допитів, тощо займає тривалий час). Не працюють камери відео нагляду, майже не функціонує система «безпечне місто».

Слід зазначити, що поліція вимушено набула досвіду роботи на територіях, які тривалий час перебували під тимчасовою окупацією. Ці території мають особливості в порівнянні з тим, що не піддавалися окупації. Так, люди, які перебували на окупованих територіях піддавалися моральним та фізичним стражданням, були вимушені жити фактично в «гето» умовах, безправності та всюдозволеності окупантів, піддавалися моральному тиску, примусу до прийняття «руського міру», до відмови від всього українського, починаючи з мови і закінчуючи фактом існуванням української нації, як такої. У зв'язку з цим, робота на вказаних територіях має свою специфікацію.

Так, дякуючи Збройним силам України, у період з 17.03.2022 до 31.05.2022 звільнено 25 населених пунктів, а з 06.09.2022 Збройним силам України звільнено приблизно 10 000 км² території Харківської області, на якій розташовані 548 населених пунктів і на теперішній час під тимчасовою окупацією залишаються ще 28 населених пунктів Куп'янського району.

На деокупованих територіях поліцейські вперше несли службу в польових умовах: без електрифікації, мобільного зв'язку, інтернету, без доступу до баз даних, у зруйнованих приміщеннях поліцейських відділів.

Особливість роботи на деокупованих територіях полягала у тому, що поліцейські заходили «на спинах» військових для відновлення правопорядку. Обстріли ворогом не припинялись ні на день. Від початку деокупаційних заходів з 09.09.2022 по 20.12.2022 звільнена територія Харківської області піддавалася обстрілам 3876 разів (це більше ніж по 40 на добу), ворог застосовує артилерію, міномети, РСЗВ, ракети та інші види озброєння.

Щоденно для проведення заходів із відновлення правопорядку та безпеки звільнених населених пунктів залучається близько **1400** поліцейських з усіх служб, які відряджені з постійного місця несення служби на більш актуальний напрямок та мешкають разом з місцевими громадянами без світла, газу, води.

Поліцейськими забезпечується публічна безпека та порядок на 9 напрямках деокупації, серед них: Балаклійський, Куп'янський, Ізюмський, Золочівський, Липецький, Вовчанський, Чугуївський, Великобурлуцький, Борівський.

З метою з'ясування реальної кількості проживаючого на звільненій території населення від початку деокупаційних заходів, силами Національної поліції здійснюються поквартирні/подомові обходи, перевірено 64508 домоволодінь, в яких мешкає 93911 людей, надаючи реальну необхідну допомогу.

Продовжуємо забезпечувати життєдіяльність: це гуманітарна допомога, ліки, товари першої необхідності, допомога в отриманні документів. У разі виявлення бажання населення виїхати, організуємо їх евакуацію.

Поліцейський наразі є єдиним надійним зв'язком з підконтрольними Україні територіями: елементарно і подзвонити по телефону і лист передати близьким, адже досі не у всіх деокупованих регіонах відновлено зв'язок, а 120 населених пунктів перебувають без електроенергії.

У разі відсутності GSM-зв'язку громадяни звертаються до найближчого місця розташування супутникового зв'язку «Starlink» (пункти незламності, лікарні, відділи МНС та інше), звідки можна зателефонувати або надіслати SMS-повідомлення у месенджері до спецлінії «102» та повідомити про подію. Постійно працює чат-бот

«Служба «102» поліції Харківської області», де є можливість повідомити про подію.

Також громадяни особисто звертаються безпосереднього до поліцейського. Заяви у подальшому обліковувались в інформаційній підсистемі «ЄО» ІТС ІППІ та ЄРДРі.

З метою інформування населення розроблені пам'ятки щодо порядку звернення громадян до поліції з зазначенням контактних телефонів чергових частин, керівників дізнання, слідчих підрозділів. Організовано несення служби поліцейських, роботу слідчо-оперативних груп, документування злочинів, проведення невідкладних слідчих та розшукових дій, оперативних заходів, поліцейські почали роботу з населенням, надаючи їм і гуманітарну і правову допомогу, при цьому відвідали кожний будинок.

З початку деокупаційних заходів вдалося встановити контроль та здійснити безпекові заходи у **332** населених пунктах (проживає орієнтовно **77 330** цивільних громадян).

Слідчими підрозділами Національної поліції України на деокупованій території здійснюються заходи щодо реєстрації воєнних злочинів.

Всього з початку деокупаційних заходів зареєстровано **3862** воєнних злочинів, серед них за ст. КК України:

3444 – ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни);

41 – ст. 110 КК України (Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України);

1 – ст. 111 КК України (Державна зрада);

359 – ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність);

17 – ст. 111- 2 КК України (Пособництво державі агресору).

На деокупованих територіях виявлено **915** тіл, з них:

718 цивільних (275 жінок, 388 чоловіків, 25 дітей та 30 осіб, стать яких не встановлено);

89 військовослужбовців ЗСУ;

108 військовослужбовців зс рф.

Наступна складність відпрацювання деокупованих територій в тому, що втікаючи, загарбники щільно замінували територію, що ускладнює роботу поліції та становить небезпеку для життя людей.

Наразі працівниками вибухотехнічної служби Національної поліції України обстежено територію загальною площею **2 021,2** га.

Виявлено та вилучено **26 904** вибухонебезпечних предметів. Робота вказаних підрозділів не припиняється цілодобово.

Ускладнюється розслідування ще тим, що громадяни виїхали з місць проживання, злочини вчинено під час окупації та слідчі не мали можливості провести першочергові дії, направлені на встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, збору та фіксації доказів та

розкриття правопорушень по «гарячих» слідах, у зв'язку з чим неможливо встановити навіть точну дату вчинення кримінального правопорушення, майно вивезено через неконтрольовані кордони на територію країни агресора, або взагалі знищена під час проведення активних бойових дій, через що зафіксувати сліди кримінального правопорушення не представляється можливим.

Наведені мною дані по службовій діяльності поліції Харківської області підтверджують, що наші громадяни, перебуваючи в повній ізоляції під час окупації, а тим паче після звільнення наших територій, не залишилися покинутими поліцією, ми винайшли способи допомоги нашим громадянам.

Підсумовуючи викладене, проблемних питань, які потребують законодавчого та процесуального врегулювання, достатньо.

Дякую науковій спільноті, що не залишаєтесь осторонь актуальних проблем, які виникають в нашому сьогоденні, шукаєте та знаходите шляхи їх вирішення.

Не дивлячись, що наразі відсутня стала судова практика по новим складам злочинів, вчиненим в період військового стану, про підозри повідомляється, обвинувальні акти складаються, вже є винесені вироки.

Апробація новел Кримінального кодексу України на практиці відбувається з коліс, набиваємо шишки на помилках, але на них ми і вчимося.

Правоохоронні органи, науковці, громадяни України творимо історію в правовому полі і ми є її частиною. Наш діти будуть вчити даний досвід в підручниках історії і наша мета зробити так, щоб про війну майбутні покоління дізналися лише з підручників!

Небитов А.А.,
доктор юридичних наук, доцент
начальник Головного управління
Національної поліції в Київській області

СТРАТЕГІЯ І ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

З метою реалізації принципу «Community policing», налагодження співпраці дільничних офіцерів поліції з територіальними громадами, а також для побудови безпечного простору в громадах, надання якісних поліцейських послуг і забезпечення постійної поліцейської присутності Національна поліція України 2020 року започаткувала впровадження проєкту «*Поліцейський офіцер громади*» [1].

Зазначеній ініціативі вже близько трьох років. Проєкт розпочали за підтримки міжнародних партнерів, надалі ж Національна поліція і територіальні громади продовжили його спільними зусиллями [2]. Нині його ефективно впроваджують по всій Україні, зокрема на Київщині, де за короткий проміжок часу він уже засвідчив результативність. Мета проєкту «Поліцейський офіцер громади» – забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером, який не лише працюватиме на території цієї громади, а й житиме там. Головні завдання поліцейського офіцера громади – щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми місцевих жителів, запобігати вчиненню правопорушень, орієнтуватися на потреби громадян.

Спільними зусиллями правоохоронців та органів місцевого самоврядування організовано несення служби 89 поліцейських офіцерів у 47 територіальних громадах Київщини. Для їх належного функціонування облаштовано 52 поліцейські станції, а також придбано 87 службових автомобілів, з яких 47 – за рахунок територіальних громад.

2022 року поліцейські офіцери громади продемонстрували досить високі результати роботи: розглянуто понад 13 тис. звернень громадян, розкрито понад 130 кримінальних правопорушень, виявлено та припинено 1079 злочинів, складено більш як 6 тис. адміністративних матеріалів, встановлено місцезнаходження 18 осіб, які перебували в розшуку. Крім

того, поліцейські активно проводять профілактичні відпрацювання серед жителів – понад тисяча виступів і 44 подяки надійшло від громадян.

Під час збройної агресії та ведення активних бойових дій поліцейські офіцери громад Київщини вживали невідкладних заходів щодо допомоги населенню та сприяння військовослужбовцям у стримуванні просування військових формувань нападника. Вони проводили евакуацію громадян з тимчасово окупованих районів Київської області (евакуйовано близько 130 тис. осіб), забезпечували надання гуманітарної допомоги мешканцям Бучанського, Броварського та Вишгородського районів Київської області (організовано супровід понад 50 гуманітарних конвоїв до постраждалих районів). Правоохоронці організували збір і передачу військовим інформації щодо переміщення ворожої техніки територією області. Вони активно долучалися до патрулювання та підтримання правопорядку в деокупованих населених пунктах.

Поліцейський офіцер громади – це універсальний поліцейський, який проходить спеціальне навчання та забезпечує ефективний механізм взаємодії з громадянами, що передбачає повноцінну безпеку 24/7. У такого поліцейського є можливість також залучати будь-які інші правоохоронні підрозділи для розв’язання певних проблемних питань громади – ювенальну превенцію, працівників кримінальної поліції, спецпідрозділи.

Безпека громадян є пріоритетним завданням Національної поліції України. Проєкт «Поліцейський офіцер громади», реалізація якого триває на території Київщини, став ефективним методом забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності. Зокрема, з метою підтримки належної комунікації з громадою та налагодження ефективної взаємодії з мешканцями поліцейські офіцери активно впроваджують у роботу використання соціальних мереж і месенджерів громад. Загалом участь у 242 таких групах надає можливість вчасно отримувати інформацію про наявну обстановку в громадах (обстріли, надзвичайні події, пошкодження об’єктів тощо).

На жаль, сьогодні диктує нам нові умови роботи й потребує вдосконалювати підходи у виконанні службових завдань із забезпечення безпеки громади під час масштабного відключення електроенергії. У разі відсутності електропостачання та мобільного зв’язку поліцейські офіцери громад Київщини повинні бути готові взяти на себе керівну роль у забезпеченні правопорядку.

Водночас Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року [3] для забезпечення системного підходу до профілактики злочинності серед дітей визначено низку заходів,

спрямованих на запобігання вчиненню правопорушень цієї категорії. Саме тому 2021 року ініційовано проєкт *«Поліцейський – учасник освітнього процесу»* як важливий компонент створення безпечного простору для навчання і виховання підростаючого покоління.

Ключовими напрямками роботи поліцейського в закладах освіти є: створення безпечного середовища для навчання; профілактика правопорушень серед учнів, попередження конфліктів, булінгу й інших негативних явищ; формування належного ставлення до своїх обов'язків і прав; співпраця з учителями та із соціальними службами в справах дітей, сім'ї і молоді; виявлення та надання допомоги сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах; виховання підростаючого покоління в повазі до права й закону.

Перебування поліцейського в шкільному середовищі сприятиме адекватному сприйняттю дітьми правоохоронців. Утілення цього проєкту допомагає відійти від формату «злого поліцейського» та усвідомити, що поліцейський – це друг, якому діти будуть довіряти і на підтримку якого завжди зможуть розраховувати».

«Поліцейський – учасник освітнього процесу» – це відхід від традиційних методів роботи поліції. Діти, освітяни та громада мають звикнути до того, що школа є безпечним середовищем для роботи й навчання, що зменшить кількість учинених дітьми правопорушень, сформує відповідальне ставлення до своїх прав, а головне – обов'язків.

Після деокупації населених пунктів Київщини актуалізувалося питання безпеки дітей і дорослих під час поводження з невідомими предметами. Нині в школах проводять профілактичні заходи «Особиста безпека під час війни. Мінно-вибухова безпека».

Концепція проєкту сприяє налагодженню взаємодії між поліцейськими, освітянами, батьками та учнями, а також налагодження спільної профілактичної роботи, зокрема стратегію взаємодії під час навчання, аби спільними зусиллями сформувати безпечне освітнє середовище, підвищити ефективність і результативність превентивної роботи [4].

На сьогодні в закладах освіти розміщено оновлені іміджеві стенди ювенальних поліцейських з інформативними буклетами. Кожен з поліцейських має в користуванні планшетний пристрій для оперативного реагування на події та повідомлення за участю дітей, комунікації з усіма учасниками освітнього процесу.

Також, 12 серпня 2022 року підписано Меморандум про співпрацю та партнерство між поліцією Київщини, ДСНС в Київській області,

Пірнівською сільською територіальною громадою Вишгородського району та департаментом освіти і науки Київської обласної військової адміністрації щодо *впровадження пілотного проєкту «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі»*. Одне з ключових завдань цієї ініціативи – виявлення негативних ризиків у дитячому середовищі та вжиття заходів щодо їх усунення.

Варта уваги комплексна система відеонагляду й відеоаналітики *«Безпечна Київщина»*. Системи відеонагляду – це один з важливих компонентів запобігання вчиненню злочинів та оперативного розкриття тих, що вже відбулися.

2018 року було побудовано інтегровану систему відеоспостереження та відеоаналітики Київської області, до якої було підключено 180 камер відеоспостереження, з яких 65 – із функцією розпізнавання номерних знаків транспортних засобів. Станом на 10 грудня 2022 року до системи *«Безпечна Київщина»* інтегровано 1153 камери відеоспостереження, зокрема із функцією розпізнавання номерних знаків транспортних засобів – 378. Крім того, за рахунок місцевих органів самоврядування встановлено та підключено в містах і селищах 1052 камери, які не інтегровані до системи, але в працівників кримінальної поліції є до них доступ.

Саме розвиток системи *«Безпечна Київщина»*, а також наявність відеокамер, сигналізацій, ґрат, систем безпеки дає змогу щороку знижувати кількість учинених правопорушень. Функціонування систем безпеки на всіх рівнях, зокрема інтеграція їх до системи *«Безпечна Київщина»*, забезпечує комплексний захист громади.

Таким чином, в умовах воєнного стану та повоєнний період стратегічні пріоритети роботи Національної поліції України із забезпечення безпеки громад є дієвими, ефективними та доцільними.

Література:

1. В Україні стартує проєкт «Поліцейський офіцер громади» – Нацполіція. УНІАН. 2019. URL: <https://www.unian.ua/society/10566720-v-ukrajini-startuye-proekt-policeyskiy-oficer-gromadi-nacpoliciya.html>.
2. В Україні запустили проєкт «Поліцейський офіцер громади». *Національна поліція України*. 2019. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/v-ukrajini-zapustili-proekt-politseyskiy-ofitser-gromadi-dodano-video>.
3. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : постанова Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1027-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80>.
4. Клименко І. У Національній поліції стартував проєкт «Поліцейський – учасник освітнього процесу». *Національна поліція України*. URL: <https://npu.gov.ua>.

*Семеншин М.О.,
доктор юридичних наук, доцент
генерал поліції третього рангу
Начальник Головного управління
Національної поліції в Одеській області
м. Одеса, Україна*

**ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ.
РОЛЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах сьогодення суспільство та влада мають усвідомлювати беззаперечну важливість отримання середньої, середньої спеціальної та вищої освіти українськими дітьми і молоддю, поставивши її на одне з пріоритетних місць у процесі розвитку та відбудови нашої країни. За останні десять місяців боротьби українського народу проти держави-агресора – російської федерації, ми довели усьому світу, що не зважаючи ні на що, Україна продовжує жити та виховувати молоде покоління, навіть в умовах війни. Про це, насамперед, свідчить безперервність функціонування органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а також робота закладів освіти усіх форм власності. Звичайно, ми зіткнулися з великими труднощами в освітньому процесі, у тому числі із забезпеченням безпечного освітнього середовища для дітей та молоді. Однак, завдяки налагодженій співпраці усіх дотичних органів та служб з питань захисту прав та законних інтересів дітей, навчальний процес триває і на цьому етапі повинні впроваджуватися абсолютно нові (адаптовані під умови воєнних дій) підходи та методи навчання та виховання дітей.

Зараз діти України перебувають у дуже травматичному середовищі. Усе, що відбувається навколо, впливає на них. Найбільш травматичні події, які переживає дитина та які мозок майже ніколи не може опрацювати самотужки - це:

- війна та терористичні напади;
- фізичне насильство (жертва або свідок);
- сексуальне скривдження;
- стихійні та техногенні катастрофи;
- дорожньо-транспортні пригоди (особливо ті, під час яких загинули люди);

медичні процедури із застосуванням сили;
раптова смерть близької людини [1].

Значний вплив на психіку дітей здійснюють військові дії та збройне насильство. Діти-переселенці, які стали безпосередніми свідками бойових дій, мають серйозні проблеми із психікою, частина з них озлобилася на людей, затаїла образу за знедолення, заздрить одноліткам із будь-якого приводу, вороже налаштована, виношує помсту та відтворення насильства. Пов'язані зі збройним конфліктом наслідки психотравми дітей війни можуть проявитися із часом, що призведе до зростання кількості умисних вбивств за обтяжуючих обставин, хуліганств, серійних згвалтувань, кваліфікованих та особливо кваліфікованих розбійних нападів, викрадень людини, вимагань, поєднаних з насильством, незаконного заволодіння транспортними засобами та інших насильницьких злочинів [2].

Усі вищеперераховані чинники тим чи іншим способом можуть впливати на поведінку дітей у соціумі, відображаючи їхній внутрішній стан у діях чи бездіяльності. Важливо розуміти, що робота з учасниками освітнього процесу під час травматичних ситуацій відрізняється особливим комплексним підходом та залученням більшої кількості спеціалістів.

Чому ж саме заклад освіти має стати безпечним місцем? Основні причини:

- обов'язкове відвідування закладу дітьми;
- перебування дітей у закладі освіти стільки ж часу, скільки і в колі сім'ї;
- досвід і готовий алгоритм роботи з дітьми та молоддю;
- вплив на формування психічного та фізичного розвитку дитини;
- довіра соціуму до закладів освіти, що утверджують правильні моральні цінності;
- робота з дітьми «безпечних дорослих»;
- вплив на рівень насильства шляхом навчально-виховних методів;
- превентивні заходи (протоколи повідомлень психологів, соціальних педагогів у штаті, пряма взаємодія з органами влади та місцевого самоврядування) [1].

Травматичні чинники можуть тягнути за собою виникнення негативних явищ в освітньому середовищі, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти, на прилеглих територіях та (або) дорогою до (із) закладу освіти і являють собою загрозу для життя, фізичного, психічного здоров'я учня та його майна. До них, зокрема, можна віднести:

- булінг (цькування) учасника освітнього процесу;

жорстоке поводження з учнем, дискримінація за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності учня;

суїцидальна, девіантна, віктимна поведінка учня, вчинення ним правопорушення, вживання психоактивних речовин, наявність залежності від них;

утягнення учня у протиправну діяльність, залучення його до вживання психоактивних речовин;

залучення учня до деструктивних молодіжних груп, течій;

уживання в приміщеннях закладу освіти чи на прилеглих до нього територіях алкогольних напоїв, куріння тютюнових виробів, інших психоактивних речовин;

безпосередня близькість закладу освіти до району проведення активних бойових дій;

порівняно вищий рівень криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти або погіршення в районі його розташування криміногенної ситуації (передусім збільшення кількості кримінальних правопорушень, потерпілими від яких є діти тощо);

незадовільна організація безпеки дорожнього руху біля закладу освіти і пожежної безпеки в ньому;

неконтрольоване перебування сторонніх осіб, потрапляння предметів, виробів та речовин, вилучених з обігу (зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини та ін.) на територію або в приміщення закладу освіти;

недостатня обізнаність учнів про права та інтереси дитини, навички безпечної поведінки (зокрема в інтернеті), алгоритм дій у разі порушення їх прав та інтересів;

недостатня обізнаність педагогічних працівників закладу освіти про права та інтереси дитини, алгоритм дій у разі безпосереднього виявлення ними порушення прав та інтересів учнів, інших негативних явищ в освітньому середовищі;

недотримання заборони щодо контакту з учнями осіб, інформацію про яких унесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи;

несприятливі впливи середовища чи інші фактори, що можуть зумовлювати зазначені явища. [3]

Задля системного та злагодженого підходу до профілактики негативних явищ в освітньому середовищі необхідна безпосередня участь у навчальному процесі працівників органів Національної поліції, безпосереднє залучення їх до освітнього процесу.

Національна поліція України, як один із дотичних до захисту прав та законних інтересів дітей органів, здійснює не лише заходи загальної та індивідуальної профілактики правопорушень у дитячому середовищі, а й безпосередньо забезпечує створення безпечних умов як в освітньому закладі, так і поза його стінами. Саме тому наша основна мета захист дітей від травмування в умовах воєнного стану, особливо, якщо поруч немає близьких та рідних.

Кількість дитячого населення Одеської області складає 438 тисяч, дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у регіоні – 40 тисяч. На території області функціонує 1678 закладів освіти, з яких дошкільних – 859, шкільних – 737, професійно-технічних – 28, вищих – 54, які на цей час здійснюють свою роботу у дистанційній, очній та змішаній формі навчання.

Статистика скоєння кримінальних правопорушень дітьми на території Одеської області за останні 5 років свідчить про позитивну динаміку зменшення рівня дитячої злочинності щорічно у середньому на 30%.

Показник		2018	2019	2020	2021	2022
Скоєно злочинів дітьми (Одеська область)		469 (-21,7%)	324 (-30,9%)	427 (+24,1%)	400 (-6,3%)	175 (-56,3%)
З них скоєно злочинів групою неповнолітніх осіб		27	45	25	26	18
Кількість дітей, які скоїли кримінальні правопорушення в Одеській області		295	220	218	234	126
З них	учні закладів загальної середньої освіти	78/26,4%	82/37,3%	79/36,2%	79/33,8%	44/34,9%
	студенти ПТУ	34/11,5%	21/9,5%	23/10,5%	10/4,3%	16/12,7%
	студенти ЗВО	9/3,0%	6/2,7%	6/2,7%	7/3,0%	3/2,4%
	особи жіночої статі від 14	31/10,5%	21/9,5%	29/13,3%	28/12,0%	17/13,5%

	до 17 років					
--	-------------	--	--	--	--	--

Зі свого боку, кількість скоєння адміністративних правопорушень дітьми віком від 16 до 18 років значно збільшилась у період з 2018 до 2022 року.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Скоєно адміністративних правопорушень дітьми (Одеська область)	1154 (+17,4%)	1499 (+23,0%)	1491 (-0,5%)	1987 (+24,9%)	2716 (+26,8%)

За період дії воєнного стану поліцейськими Одеської області відносно неповнолітніх складено 2466 протоколів про адміністративні правопорушення, з них за куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст. 175-1 КУпАП) – 1007, за розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях (ст. 178 КУпАП) – 808, також за незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП) до відповідальності притягнуто 8 неповнолітніх осіб.

З метою підвищення ефективності надання правоохоронного сервісу у сфері профілактики негативних явищ у дитячому середовищі, протидії поширенню вживання алкогольних напоїв, курінню тютюнових виробів та використанню електронних сигарет серед дітей, за останні десять місяців поліцейськими області складено 590 протоколів про адміністративні правопорушення за порушення законодавства в частині реалізації дітям алкогольних напоїв та тютюнових виробів згідно з ч. 2 ст. 156 КУпАП. За результатами розгляду матеріалів справ про адміністративні правопорушення, для вирішення питання щодо позбавлення суб'єктів господарювання відповідної ліцензії та вжиття фінансових санкцій Управлінням контролю за обігом та оподаткуванням підакцизних товарів ГУ ДПС в Одеській області у 2022 році анульовано 98 ліцензій, накладено штрафних санкцій на суму 659 600,00 грн.

Профілактика правопорушень вимагає осмислення змісту виховної роботи в закладах освіти. Саме тому наприкінці 2021 року під час форуму «Україна 30. Безпечна громада» Міністерством внутрішніх справ України започатковано масштабний й багатокомпонентний проєкт «Безпечне

дитинство», який має на меті протистояти загрозам, що постають перед дітьми в сім'ї, на вулиці, в інтернеті та школі. Ключ до покращення тенденцій у цій сфері полягає саме в кооперації та злагодженій роботі різних інституцій.

Простором безпеки має бути школа та інші заклади, де навчаються діти та молодь. З цією метою, в рамках проєкту «Безпечне дитинство», одним із компонентів досягнення цілей у забезпеченні безпечного освітнього середовища, став проєкт «Вихователь безпеки», який набув своєї актуальності та реалізувався вже у 2022 році Міністерством внутрішніх справ у співпраці з Міністерством освіти, Міністерством розвитку громад та територій, освітнім омбудсменом, Асоціацією міст України, Асоціацією об'єднаних територіальних громад, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та власне громадами під час дії правового режиму воєнного стану на території України [4].

Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі (або вихователь безпеки) – це цивільна особа, основним завданням якої, після проходження відповідного навчання, є виявлення і припинення правопорушень у межах навчального закладу, участь у превентивних заходах і внесення пропозицій щодо посилення безпечного освітнього середовища. Проєкт передбачає удосконалення партнерства та комунікації поліції, рятувальників, закладів освіти, громади, батьківського та учнівського врядування задля створення для дітей вільного від булінгу, наркотиків і насильства середовища.

Взаємодія органів місцевого самоврядування, закладів загальної середньої освіти, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій організовується і здійснюється з метою сприяння створенню та підтриманню належного рівня безпеки в освітньому середовищі, запобіганню, ранньому виявленню, припиненню й усуненню негативних явищ та їх шкідливих наслідків щодо безпеки учнів.

Суб'єктами взаємодії з питань безпеки учнів в освітньому середовищі визначені:

- спеціалісти з безпеки в освітньому середовищі;
- сільська, селищна, міська (районна) ради;
- територіальні (відокремлені) підрозділи Національної поліції України;
- територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
- керівники та інші працівники закладів загальної середньої освіти;
- органи батьківського самоврядування.

Взаємодія між спеціалістом з безпеки та територіальними (відокремленими) підрозділами Національної поліції України (підрозділами ювенальної превенції, поліцейськими офіцерами громад та дільничними офіцерами поліції Національної поліції України організовується за такими напрямками:

1) обмін інформацією, що стосується вчинених кримінальних і адміністративних правопорушень в закладах освіти та на прилеглий до них території, випадків травмування або загибелі дітей та інших подій, пов'язаних із забезпечення безпеки дітей;

2) розроблення та здійснення узгоджених заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення правопорушень, учинених в закладах освіти та на прилеглий до них території, захист власності закладу освіти та учасників навчального процесу від протиправних посягань;

3) узагальнення підсумків спільної роботи, проведення спільних нарад та робочих зустрічей.

Основними формами такої взаємодії є:

1) надання інформації, що стосується вчинених кримінальних і адміністративних правопорушень в закладах освіти або подій, дітей, які перебувають на профілактичному обліку Національної поліції та внутрішньому шкільному обліку закладу освіти; підготовка подання щодо усунення причини і умов, які сприяли вчиненню правопорушень, а також підготовка відповідних пропозицій до органів місцевого самоврядування та адміністрації закладу освіти;

2) проведення спільних нарад, робочих зустрічей з метою пошуку шляхів вирішення наявних проблем щодо протидії правопорушенням в закладах освіти та на прилеглий території з метою забезпечення безпечного навчального процесу, а також координації діяльності за цими напрямками роботи;

3) утворення, у разі потреби, у тому числі за участю представників органів та підрозділів державної виконавчої влади чи/та органів місцевого самоврядування, спільних робочих груп для проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню правопорушень, ужиття заходів з їх виявлення, припинення та документування [3].

На сучасному етапі профілактичної роботи серед дітей та учнівської молоді здійснюється об'єднання ресурсів громади з метою зменшення рівня негативних явищ та злочинності серед дітей. Найперше – це залучення до профілактичної роботи представників органів Національної поліції, а також органів місцевої влади, соціальних служб і неурядових організацій.

Одним із шляхів недопущення вчинення дітьми кримінально-карних діянь та адміністративних проступків є налагодження взаємодії правоохоронних органів з органами державної влади та місцевого самоврядування, здійснення профілактики у підлітковому середовищі за трьома рівнями, які різняться між собою цільовими групами, методами роботи та інструментами:

1. Первинна профілактика спрямована на налагодження позитивної соціальної взаємодії підлітків (соціально прийнятної, законослухняної поведінки). Основними суб'єктами профілактичної діяльності на цьому рівні є система освіти та шкільні служби порозуміння (ШСП), які під час тренінгів та «кіл» проводять ціннісно-орієнтоване навчання підлітків навичкам конструктивної взаємодії. Передбачається також включення навчальних компонентів з відновного та проактивного підходів в інформаційну стратегію поліції для інформування громадськості та дітей, учнів навчальних закладів.

Завдання первинного рівня профілактики:

1) сприяння формуванню в дитячому середовищі поваги до прийняття суспільних цінностей, соціально прийнятної, законослухняної поведінки та налаштуванню конструктивної соціальної взаємодії;

2) активізація громадськості і залучення її (неурядові організації, ЗМІ) до побудови безпечного та мирного середовища для дітей;

3) впровадження курсів навчальних тренінгів для дітей за принципом «рівний навчає рівного», коли самі діти у доступній формі навчають своїх однолітків правилам поведінки, безпеки, правам та обов'язкам.

2. Вторинна профілактика є необхідною тоді, коли органи Національної поліції реєструють адміністративне правопорушення або інший прояв девіантної/делінквентної поведінки, що не підпадає під дію статей Кримінального кодексу України.

Завдання вторинного рівня профілактики:

1) формування у дітей навичок розв'язання конфліктів шляхом медіації;

2) надання послуг з первинного втручання та оцінки потреб сімей, у яких діти виявляють девіантну поведінку, перенаправляючи таких підлітків до шкільних служб порозуміння чи до інших служб, де їм буде надано кваліфіковані, доступні й достатні послуги, що допоможе сім'ї (дитині) вийти з кризи;

3) активізація та залучення органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють профілактику правопорушень, та громадськості до надання дітям із девіантною

поведінкою та їхнім сім'ям соціально-психологічної, реінтеграційної (та інших видів) підтримки;

4) забезпечення доступу дітей із девіантною поведінкою, сімей групи ризику до потрібних ресурсів, складаючи мапу соціально-психологічних, юридичних та інших видів доступних у громаді послуг.

3. Третинна профілактика застосовується щодо підлітків, які скоїли правопорушення або злочини. Тож, мета профілактики цього рівня — реабілітація правопорушника та повернення його в громаду. Основною на цьому рівні є програма відновного правосуддя, її суть полягає в тому, що всі особи, причетні до злочину, мають змогу зустрітися і спільно обговорити його причини й наслідки та визначити дії, які допоможуть усунути (виправити) завдану злочином шкоду. Завдяки такій зустрічі підліток має усвідомити вплив своєї протиправної поведінки та взяти відповідальність за її наслідки, виявивши це через виправлення заподіяної шкоди.

Завдання третинного рівня профілактики:

1) допомога дітям усвідомити відповідальність за вчинені ними дії та їх наслідки, виправлення завданої ними шкоди; залучення членів громади до цього процесу для надання підтримки, сприяння реінтеграції таких дітей, що зменшує ризик повторного скоєння правопорушень;

2) активізація та залучення громадськості (неурядові організації, засоби масової інформації тощо), органів і служб у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють профілактику правопорушень, до надання соціально-психологічної, реінтеграційної (та інших видів) підтримки дітям, які перебувають у конфлікті з законом, та їх сім'ям.

Кожен рівень профілактики правопорушень серед дітей та молоді має свій вагомий вклад у налагодження здорового процесу створення безпечного середовища: від комплексної роботи з групами до інтегрування дітей, які опинились у конфлікті з законом, у звичне оточення [5].

Отже, формування та забезпечення безпечного освітнього середовища в Україні під час дії правового режиму воєнного стану має бути безперервним процесом, до якого залучаються якнайбільше інституцій, з метою профілактики та подолання негативних явищ серед дітей (учасників освітнього процесу) та учнівської молоді.

Виклики та загрози сьогодення не повинні впливати на нормальний перебіг процесу навчання. Дорослі та діти на цьому етапі вже пристосувались до дистанційного навчання, повітряної тривоги, ракетної небезпеки та інших травматичних чинників, проте найважливіше тут і

зараз – це саме процес відновлення та якісного впровадження абсолютно нових форм та методів роботи з дітьми, які у майбутньому будуватимуть нову державу.

Література:

1. Марковська М., «Нова українська школа» <https://nus.org.ua/articles/chomu-bezpeka-ditej-vazhlyva-ta-yak-pysaty-polityky-bezpeky-v-shkolah/>
2. Головкін Б.М., «Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема». Харків, 2016.
3. «Рекомендації щодо впровадження, алгоритму взаємодії та напрямів діяльності спеціалістів із безпеки в освітньому середовищі», додаток до листа УЮП НПУ від 01.12.2022 № 1258/02/01-2022, Київ. 2022.
5. Проект МВС «Безпечне дитинство» <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3344906-mvs-zapustilo-proekt-bezpecne-ditinstvo.html>
6. «Регіональна модель профілактики підліткової злочинності: досвід упровадження» Видання здійснене за фінансової підтримки Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва в рамках проекту «Стратегії міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні», який виконує консорціум організацій: БО «Український Центр Порозуміння», ГО «Інститут проблем наркоманії та наркозлочинності», Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2008.

Головкін Богдан Миколайович,

головний науковий співробітник сектору дослідження проблем злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Провідною ідеєю сучасної політики Європейського Союзу у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є запобігання смертності та серйозного травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод (*далі - ДТП*). До 2020 року вважалося, що смертність і серйозний травматизм є неминучою розплатою за мобільність. Відтак, зусилля урядів та міждержавних інституцій головним чином спрямовувалися на скорочення значень цих показників. Зараз концепція політики ЄС передбачає формування у суспільстві нульової толерантності до загибелі людей в ДТП, розбудову безпечної системи руху (Safe System), зниження ролі людських помилок, а також зменшення шкоди від дорожньо-транспортної аварійності. Зміст нової політики ЄС полягає у недопущенні серйозних наслідків аварій. Архітектура європейської системи безпеки дорожнього руху вибудовується відповідно до поточних і прогнозованих загроз і вразливостей. Управління безпекою дорожнього руху представляє собою, з одного боку, управління ризиками дорожньо-транспортної аварійності, а з другого – управління результатами діяльності щодо запобігання смертності і серйозного травматизму. Стратегічними пріоритетами політики ЄС у цій сфері є створення більш поблажливих транспортних засобів та дорожньої інфраструктури для користувачів, а також створення безпечного середовища для пішоходів, велосипедистів та інших вразливих груп населення. В цілому, можна сказати, що системний підхід до безпеки дорожнього руху полягає у збільшенні спроможностей існуючої системи забезпечення безпеки дорожнього руху і зменшенні вразливостей пішоходів, велосипедистів та інших груп населення.

Діюча модель безпечної системи дорожнього руху в ЄС складається із сукупності превентивних засобів (інструментів), що утворюють цілісний багатоелементний механізм недопущення смертності на автомобільних дорогах. Складові елементи такого механізму давно відомі, а саме: безпечна дорожня інфраструктура, безпечні транспортні засоби, безпечне користування дорогами, належний догляд за постраждалими після аварій.

Презюмується, що якщо один із елементів системи забезпечення безпеки дорожнього руху не спрацьовує, то його компенсує інший, щоб запобігти найгіршому результату [1, с. 7].

Реалізація підходу безпечної системи щодо покращення дорожньої інфраструктури передбачає використання спеціальних споруд та засобів, призначених для забезпечення безпечних та зручних умов руху, а також застосування нових інженерних, конструкторських, технічних, проектних, архітектурних, технологічних рішень, спрямованих на вибачення помилок водіїв у керуванні транспортними засобами. Наприклад, йдеться про проектування і будівництво дороги не по прямій лінії, зменшення кількості закритих поворотів та зміна радіусів поворотів, облаштування узбіччя дороги відбійниками, розділення смуг руху штучними бар'єрами, прокладання підземних і надземних пішохідних переходів у межах населених пунктів, створення захищених острівців безпеки, збільшення штучних споруд примусового зниження швидкості, а також нові вимоги до виконання дорожніх знаків і розмітки, включаючи їх розміщення, видимість і світловідбиття. Останні заходи відіграють важливу роль у функціонуванні систем допомоги водієві, як-от Intelligent Speed Assistance (у випадку знаків обмеження швидкості) і Lane Keeping Assistance (у випадку дорожньої розмітки) [1, с. 15]. Безпечна дорожня інфраструктура означає високу ефективність захисту користувачів дорогами, незалежно від поведінки учасників дорожнього руху і технічного стану автомобільного транспорту.

Застосування підходу безпечної системи щодо транспортних засобів передбачає низку вимог і заохочень для виробників і власників ТЗ, передбачених регламентами ЄС. Насамперед, це обов'язкове оснащення ТЗ пасивним засобами безпеки, таким як ремені безпеки, подушки безпеки та надійна конструкція кузова, що комплексно захищають водіїв і пасажирів від серйозних і смертельних травм при аваріях. Загальні вимоги безпеки в Євросоюзі включають технічне оснащення і переоснащення ТЗ електронними системами допомоги водіям, передусім, інтелектуальною системою підтримання швидкості, системами утримання в смузі руху та екстреного гальмування [1, с. 16].

Крім того, на рівні ЄС стимулюється випробовування нових автомобілів на ударостійкість з метою складення рейтингу безпеки для споживачів за результатами застосування Європейської програми оцінки нових автомобілів (Euro NCAP). Дослідження показали, що автомобілі з 5-зірковим рейтингом Euro NCAP мають на 68% менший ризик смертельних

травм і на 23% менший ризик серйозних травм, ніж автомобілі з 2-зірковим рейтингом [1, с. 16].

Поряд з цим, багато уваги приділяється виведенню з експлуатації автобусів і вантажівок у поганому технічному стані, а також створюються стимули для закупівлі приватними власниками великих компаній нового автомобільного транспорту [1, с. 17].

Велике значення для реалізації безпечної системи на транспорті в ЄС відіграє забезпечення безпеки дорожнього руху в умовах підключеної та автоматизованої мобільності, під час взаємодії водіїв і користувачів з автоматизованими транспортними засобами, на яких використовуються інтерфейси людина-машина, а також в нових реаліях змішаного руху. Нова транспортна стратегія ЄС передбачає розвиток інтелектуальних транспортних систем (ІТС). Зазначається, що підключені й автоматизовані системи мають величезний потенціал для фундаментального покращення функціонування всієї транспортної системи та сприяння цілям стійкості та безпеки, в тому числі шляхом усунення помилок водія. Дії Єврокомісії будуть зосереджені на підтримці інтеграції видів транспорту у функціонуючу мультимодальну систему [2 с. 13].

Безпечне користування дорогами включає низку обмежень, заборон і приписів, а також здійснення контролю за їх виконанням. Передовсім це пов'язано із зниженням впливу поведінкових факторів ризику на дорожньо-транспортну смертність і травматизм. Йдеться про добре відомі заходи обмеження і контролю швидкості, запобігання і протидію водінню у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння, відволіканню уваги на портативні мобільні пристрої (телефонні дзвінки, набір текстових повідомлень), контроль за використанням ременів безпеки, захисних шоломів і дитячих утримуючих пристроїв.

Належний догляд за постраждалими після аварій включає оперативне прибуття екстрених служб за викликом на місце події, порятунок постраждалих, у тому числі вивільнення їх із пошкодженого транспорту та швидке транспортування до закладу екстреної медичної допомоги кваліфікованим медичним персоналом.

Підсумовуючи зазначу, що системний підхід до забезпечення безпеки дорожнього руху в ЄС доцільно застосувати в Україні, щоправда враховуючи поточні виклики і загрози безпеці дорожнього руху під час війни та в період повоєнної відбудови. Зараз безпека дорожнього руху є одним із компонентів загальної системи безпеки держави, територіальних громад і населення. Про взаємозв'язок різних видів безпеки та особливості інтегрованого управління ризиками багато написано в науковій літературі

[3;4;5;6]. Одним із слабких місць в системі безпеки дорожнього руху в ЄС та Україні є недостатня увага щодо дослідження віктимності і віктимізації учасників дорожнього руху, а також створення безпечного середовища для пішоходів, велосипедистів та інших вразливих учасників дорожнього руху.

Література:

1. Staff Working Document EU Road Safety Policy Framework 2021-2030 – Next steps towards “Vision Zero”. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d7ee4b58-4bc5-11ea-8aa5-01aa75ed71a1>

2. Sustainable and Smart Mobility Strategy – putting European transport on track for the future. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:789:FIN>

3. Луценко Ю. В. Поняття, система та класифікація видів безпеки в контексті міжнародного правопорядку. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 4 (6). С. 31–39. URL: [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_04\(6\)_2019/06.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_04(6)_2019/06.pdf)

4. Голіна В.В. Безпека дорожнього руху та шляхи її забезпечення в Україні. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції, (м. Кривий Ріг, 27 травня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 38-41.

5. Батиргарєєва В.С. Дорожній рух у прифронттовому регіоні: виклики воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції, (м. Кривий Ріг, 27 травня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 8-11.

6. Таволжанський, О. В. Основи державної кіберполітики України: формування та реалізація. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право, 2017, 4: 158-164.

Соловйов Е.П.,
кандидат юридичних наук, доцент
заступник начальника Головного управління Національної поліції в
Миколаївській області – начальник слідчого управління

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА НЕБАНКІВСЬКУ ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Тіньова економіка залишається однією з найсуттєвіших загроз для економічної безпеки держави, що загострює соціально-економічну кризу в Україні та негативно позначається на її міжнародному іміджі. Саме тому розроблення ефективних механізмів детінізації сфери господарювання та фінансів, розшуку й повернення до легального обігу незаконно виведених із нього активів, захист об'єктів права власності є пріоритетними напрямками реалізації державної політики в правоохоронній галузі.

Зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично усіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів.

Тіньова економіка – фактично не контрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості. Вона містить у собі всі невраховані, нерегламентовані, відмінні від викладених у нормативних документах і правилах господарювання види економічної діяльності. З економіко-правового погляду це означає, що тіньова економіка охоплює не тільки корисливі економічні злочини, а й незлочинні корисливі економічні правопорушення і правомірну, але невраховану або невідконтрольовану державі економічну діяльність [1, с. 92–93]. Запропоноване трактування категорії «тіньова економіка» враховує наступні суттєві її ознаки: незаконний характер діяльності; наявність стійких транспортно-логістичних та інших зв'язків; наявність економічного, природного, соціального та інтелектуального потенціалу й бази його використання. Тіньова економіка в Україні пройшла складний

процес історичного розвитку, від явища кримінального характеру у сфері економічних відносин до системи складних соціально-економічних процесів періоду переходу до ринкових відносин [2, с. 76]. Відповідно, до основних принципів системності, можна стверджувати, що тіньова економіка є системою і при її вивченні необхідно використовувати системний підхід. Узагальнюючи наукові підходи вчених [3, с. 142], доцільно виділити наступні властивості тіньової економіки як системи:

взаємодія з зовнішнім середовищем, що виявляється через взаємозв'язок з офіційною економікою за допомогою легальних господарюючих структур, а також з інститутами держави і суспільства;

структурованість, що полягає в наявності стійких зв'язків і відносин суб'єктів тіньової економіки, які забезпечують її цілісність, тобто здатність до збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах;

ієрархічність (як різновид структурованості) – чітке підпорядкування елементів нижчого рівня вищому.

здатність тіньової економіки до самоорганізації та розвитку, участі у світових економічних зв'язках (за допомогою функціонування офшорних компаній) [4, с. 84-85].

У контексті тінізації небанківського фінансового сектору варто зупинити увагу на тому, що на ринках фінансових послуг в Україні спостерігається низький рівень інформаційної прозорості. Фінансові установи, що надають фінансові послуги не подають повної, достовірної, доступної та порівняльної інформації про вартість і умови надання таких послуг, супроводжувані з ними ризики та переваги, в той же час як споживачі фінансових послуг намагаються маніпулювати інформацією про власний фінансово-майновий стан та зобов'язання фінансового характеру з метою отримання таких послуг або уникнення пов'язаної з ними майнової відповідальності.

Результати проведених в Україні соціологічних досліджень свідчать про низький рівень фінансової грамотності та обізнаності громадян, які змушені самотійно здобувати знання щодо фінансових установ та послуг, що ними надаються. Іноді фінансові установи використовують загальний низький рівень обізнаності населення щодо фінансових послуг для перекладення більшості всіх ризиків надання таких послуг на їх споживачів, що призвело до негативного ставлення населення до фінансових ринків та їх професійних учасників, недовіри до фінансових установ, небажання використовувати їх як інструмент забезпечення збереження заощаджень та підвищення рівня добробуту. Причому

найменш поінформованими є соціально незахищені категорії населення, зокрема пенсіонери. Водночас вік, рівень освіти чи доходу не є головними чинниками, що впливають на рівень фінансової грамотності споживачів фінансових послуг [5, с. 11].

Головними методами запобігання впливу тіньової економіки на вчинення правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ є розвиток платіжних систем і регулювання переказу коштів, що передбачає реалізацію таких заходів:

дотримання законодавчо визначеної вимоги щодо легалізації діяльності НФУ шляхом внесення (реєстрації) до Єдиного державного реєстру фінансових установ;

надати право НФУ, які мають ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунків, здійснювати випуск електронних грошей та мати агентів, а Національному банку України – визначати вимоги до небанківських фінансових установ для отримання такої ліцензії, зокрема, до мінімального розміру власного капіталу та розкриття інформації про структуру власності;

упорядкувати діяльність небанківських фінансових установ на ринку платіжних послуг, а саме скасувати вимогу щодо необхідності їх участі в платіжній системі для надання послуг з переказу коштів та, натомість, запровадити альтернативний механізм контролю за прозорістю їх розрахунків;

упорядкувати діяльність небанківських фінансових установ на ринку платіжних послуг, зокрема скасувати вимогу щодо необхідності їх участі в платіжній системі для надання послуг з переказу.

Таким чином, варто наголосити, що в Україні функціонує значний тіньовий сектор економіки, який не оминув і небанківський фінансовий сектор. Тіньова економіка в небанківському фінансовому секторі – це складне соціально-економічне явище, що є сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних фінансово-економічних відносин у сфері діяльності небанківських фінансових установ, які суперечать чинному законодавству і характеризуються навмисними незаконними діями осіб, вчиненими з метою приховування свого доходу від держави та її органів, отримання прибутку, ухилення від сплати податків тощо.

Тіньовий небанківський фінансовий сектор – криза державного управління, сутнісними ознаками якої стали: загострення небанківських конфліктів, які набувають гострого фінансово-політичного характеру, оскільки можливість розв'язання їх, а також вимоги щодо цього адресовані

структурам влади для зміни їхнього політичного курсу, стратегії, методів і засобів подолання кризи управління банківською системою; нездатність державної влади управляти та розв'язувати конфлікти, що поширюються, регулювати небанківські процеси шляхом консервації структур і методів управління; розбалансованість структурно-функціональної системи державного управління небанківського фінансового сектору (дисфункційність державного управління), розрив їхньої взаємодії, ефективних зв'язків із зовнішнім і внутрішнім середовищем; перманентний гострий конфліктний стан суспільства, його небанківської системи [6].

Олігархічна модель управління господарством, за якої існує структурований взаємозв'язок між корупційними чиновниками всіх рівнів та представниками бізнесу, становить підґрунтя вчинення правопорушень у небанківському фінансовому секторі. Тіньова економіка та корупційні відносини утворюють «паралельну» систему надання фінансових послуг. Відбувається «кримінальна модернізація» в такій сфері, тобто перехід до більш організованих форм, корпоратизації та часткової легітимізації.

Література:

1. Зянько В. В. Тіньові доходи та шляхи їх зменшення в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 1. С. 92–93.
2. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 76–84.
3. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
4. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ: Вид-во НІСД, 2016. 576 с.
5. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов. Київ: НІСД, 2015. 96 с.
6. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 404 с.

Батургарєєва В. С.,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник ДНУ ІБП НАПрН України,
директор НДІ ВПЗ ім. академіка В.В. Сташиса НАПрН України

BLACKOUT І ФЕЙКИ ПРОРОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ: ДО АНАЛІЗУ КРИМІНАЛЬНОГО СИМБІОЗУ

Сьогодні тематика blackout, напевно, одна з найбільш обговорюваних в українському суспільстві й світі. У площині правової оцінки blackout розглядається як новітній інструмент геноциду населення нашої країни з боку рф, що пов'язаний із цілеспрямованим знищенням об'єктів критичної інфраструктури, насамперед об'єктів української енергетики, внаслідок чого не лише окуповані населені пункти, а й міста та села на підконтрольній Україні території залишаються без електро-, тепло- та водопостачання.

Особливо у холодну пору року масовані ракетні та дроніві удари росіян призводить до створення непридатних для існування людини умов, адже базові (вітальні) потреби останньої у такий спосіб не можуть бути задоволені у достатній мірі, що, своєю чергою, має наслідком хвороби і загибель великої кількості українців. За фактом руйнація об'єктів енергетики свідчить про наявність такої форм геноциду, як «створення для групи <населення> життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення» (ст. 442 КК) (за п. «с» Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього – навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її).

Мета цих дій агресора цілком зрозуміла – через створення непридатних умов проживання посіяти у суспільстві паніку, хаос, вигнати українців із своїх домівок та спровокувати чергову хвилю масової міграції людей з України, паралізувати будь-яку логістику і т. ін., врешті-решт, примусити Уряд України до перемовин із рф, а уряди держав світу схилити до скасування санкцій та припинення всілякої підтримки України. У свою чергу, примус до перемовин означає ні що інше, як порушення світового порядку співіснування держав у цілому та засад існування й прогресивного розвитку українського народу, зокрема. Таким чином, ситуація blackout, за задумом ворога, виступає потужним інструментом тиску на Українську державу, а заодно і на світове співтовариство. За повідомленням віце-прем'єр-міністра із відновлення України О. Кубракова для CNN, близько 50% об'єктів критично важливої електроенергетичної

інфраструктури нашої країни було суттєво пошкоджено ракетними обстрілами, а деякі з них повністю зруйновано [1].

Такою є реальність. А як виглядає ситуація з блекаутом, якщо поглянути у криве дзеркало ворожого інфосмітника, і який інтерес вони представляють для кримінологічної науки з огляду на кримінальний симбіоз темряви і брехні?

Насамперед зауважимо, що англійське слово «blackout» утворене від слова black (чорний) із використанням підсилювального суфікса out (геть). Тобто це слово можна образно перекласти як «занурення у темряву». Blackout – це системна аварія в енергосистемі, що супроводжується масовим неконтрольованим відключенням споживачів у всій країні або у конкретному регіоні. У свою чергу, така аварія призводить до проблем зі зв'язком. Під час blackout енергосистема стає неконтрольованою та не реагує на команди диспетчера. Тому це може призвести до тривалих екстрених відключень світла [2].

Вже сьогодні можна стверджувати, що фейки виявляються потужним фоном для злочинності явищем. Адже вони в середовищі обивателів є поживним ґрунтом, припустимо, для виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії РФ та глорифікації її учасників, що вже входить до орбіти кримінально-правової оцінки відповідних дій. Крім того, фейки несуть загрозу поширення панічних та упадницьких настроїв серед населення, чия країна піддається збройній агресії, та мають у такий спосіб велику лінійку «побічних» наслідків. Тому кримінологія має приєднатися до з'ясування природи фейків, шляхів генерації цього феномену та його впливу на суспільну свідомість, а головне – опрацювати шляхи нейтралізації фейків та розкриття дійсності, що за ними стоїть.

У грудні місяці цього року відбувся вже дев'ятий масштабний blackout. Сьогодні події blackout в Україні стають основним «трендом» у проросійській брехні, улюбленим інформаційним «продуктом» якої є фейки (фейкові новини). До речі, у 2016 р. у США фраза «fake news» стала однією з найпоширеніших. Видавництво «Collins», що випускає тлумачний словник англійської мови Collins English Dictionary, визнало «fake news» фразою року [3].

Існує чимало визначень фейків. Проте їх сутність є такою: це спеціально вигадана подія, сфабрикована новина з приводу події наявної або журналістський матеріал з елементами удаваної аналітики з будь-якого приводу, що у підсумку містять неправдиву або перекручену інформацію, метою подачі якої є дискримінація/стигматизація конкретної особи, групи

людей або спільноти в очах певної аудиторії (оточення). За своєю природою фейки виявляються потужним інструментом, за допомогою якого можна вплинути на думки, настрої й почуття людей, а так само переконати їх у справжності будь-якого факту (події). Слід взяти до уваги й те, що завдяки соціальним мережам фейки поширюється миттєво. Недаремно стверджують, що фейкові новини «доходять» до потрібної аудиторії у 6 разів швидше за правду. І саме використання словосполучення «фейкові новини» лише за один рік його вживання (за даними 2017 р.) зросло на 365% (!) [3].

Наявні фейки інфопростору проросійської пропаганди з приводу blackout можна навіть класифікувати. На наш погляд, їх можна поділити на: фейки офіційної проросійської пропаганди, які розносяться з вуст осіб політичного паноптикуму, чи впливових публічних осіб; журналістські фейки, що подаються як «авторитетна» думка пропагандистів (блогерів, аналітиків та ін.); фейки-здогадки пересічних (немедійних) осіб, які містять відверту брехню і невігластво.

Які ж фейки на теперішній час є найбільш поширеними з приводу blackout в Україні?

Перший фейк «Про добро». Російський політолог і довірена особа путіна, дехто С. Марков, стверджує, що вранці 16 грудня 2022 р. в Україну запустили 76 «ракет добра». На користь цього «добра» навіть наведено відповідні аргументів. Так, головною метою обстрілів української інфраструктури є «припинення обстрілів Донбасу». І взагалі російські ракети «не б'ють по житлових кварталах України», а лише тільки по важливих стратегічних об'єктах. Але ж автор публікації (В.Б.) особисто пересвідчилась в тому, що житловий будинок на сусідній вулиці в місті Харкові, який буквально був стертий з лиця землі, – «важливий стратегічний об'єкт». Отже, сутність цієї відвертої брехні незмінна – у такий спосіб агресор намагається вплинути на Уряд України, аби примусити до перемовин, чи у протилежному разі фізично знизити населення України. До того ж й сама рф уже не приховує факту використання ударів по енергооб'єктах для шантажу українців [4]. У дійсності цей фейк приховує низку воєнних злочинів та масові вбивства українців.

Другий фейк «Про лицемірство українців». Ворог поширює фейки про те, що дефіцит електроенергії в Україні відбувається не через масовані ракетні атаки росіян і знищення інфраструктури, а внаслідок «продажу» енергії іншим країнам [5]. За цей «продаж» видають перетоки енергії між енергосистемам різних країн, що підключені до європейської енергомережі

ENSTO-E. А як відомо, метою перетоків є допомога енергосистемам різних країн балансувати одна одну [6].

У дійсності з 11 жовтня цього року Україна зупинила експорт енергії за кордон; в українських містах та селах запроваджено режим економії електроенергії, а фахівці працюють над відновленням електрики у всіх населених пунктах [5]. Отже, ми маємо справу з відвертою маніпуляцією свідомістю людей та інформаційно-психологічною спецоперацією з боку проросійської пропаганди, метою якої є розкол українського суспільства й сіяння панічних та упадницьких настроїв.

Третій фейк «Апокаліпсис в темряві». Назва цього фейку взято із назви статті, яку нещодавно надрукували в газеті «Комсомольська правда» (Апокаліпсис в темноте: города Украины погрузились в Средневековье, мародеры грабят и убивают на улицах) [7].

Ситуація з енергетикою в Україні створює для ворогів черговий інфопривід –представити Україну як територію розгулу криміналу та повернення до часів Середньовіччя. Тепер рф почне все активніше розкручувати маніпуляції проте, що українці вже буцімто “холодні, голодні і немиті” без світла, води й опалення [8]. Як стверджує аналітик І. Верстюк, проросійська пропаганда з високою ймовірністю підхопить тему про те, що в Україні ситуація доходить майже до канібалізму, використовуючи при цьому глибинні наративи про факти канібалізму, які ставалися в Україні під час масового голоду і були підтвержені різними джерелами [8]. Напевно, буде тиражуватися думка, про те, що українці скоріше вдаватимуться до канібалізму, ніж припинять розв’язану рф війну, поступившись останній. У дійсності мета поширення зазначеного фейку – завдати удар іміджу України в очах іноземців.

Фейк четвертий «Роковий блекаут». У мережах росіянами нагнітається обстановка, що наступні ракетні удари по українських енергооб’єктах стануть фатальними для України і призведуть до повного блекауту [9]. У такій ситуації нібито почнеться тотальна евакуація великих українських міст, на що штовхає людей власний Уряд. Цей фейк навіть не потрібно коментувати. Справжню ситуацію з бажанням українців відновити електромережу і швидкістю, з якою це робиться, ми чудово знаємо.

Фейк п’ятий «Blackout і голубі». Цей фейк розрахований на «внутрішнє споживання», тобто виключно на російський сегмент. Начебто в тому, що в Україні немає світла, винні голубі з українських біолабораторій, «які сіли на проводи й відкачують електроенергію» [10]. Творцями цього колективного фейку є російська публіка, починаючи від

офіційних представників та медійними особами і закінчуючи пересічними росіянами. Як ще не дивно, достатньо широкою для ХХІ ст. є аудиторія, яка в цю нісенітницю з приводу голубів, гусей, єдинорогів, грифонів, кентаврів та інших міфічних істот вірить. У дійсності за цим фейком стоїть недоумкуватість, мракобісся тощо.

До чого призводить поширення фейків? Їх засилля принаймні призводить до усвідомлення чотирьох моментів, а саме: по-перше, до чіткого розуміння того факту, що і blackout, і фейки суть єдина махина для втілення політики терористичної держави, що впливає на архітектуру безпекового виміру; по-друге до відчутного погіршення психологічного стану українців; по-третє, до погіршення в цілому криміногенної обстановки у країні; по-четверте, до усвідомлення необхідності розробки державної програми (стратегії, плану) протидії погіршенню психологічного стану населення в умовах війни, де особливий акцент потрібно зробити на запобіганні генерації та подальшому поширенню фейків. Ці рекомендації цілком здатні розробити фахівці в галузі кримінології.

Література:

1. Some critical infrastructure for electricity is “totally destroyed”. CNN. December 9, 2022. URL: <https://egyptindependent.com/some-critical-infrastructure-for-electricity-is-totally-destroyed/>.
2. Григорьев В. «Блэкаут» в Украине: что это такое и сколько он может продлиться. URL: <https://meta.ua/news/society/60080-blekaut-v-ukraine-chto-eto-takoe-i-skolko-on-mozhet-prodlitsya/>.
3. Що таке фейк? URL: <https://artefact.live/what-is-fake/>.
4. «Це ракети добра»: окупанти видали феєричну маячню про мету останнього масованого удару. 24 Канал «Новини України». 16 грудня 2022. 19:36. URL: https://24tv.ua/masovana-raketna-ataka-16-grudnya-yak-vipravdovuyetsya-kreml_n2219351.
5. В «Укренерго» спростували чутки про експорт електроенергії до Угорщини. URL: <https://kp.ua/ua/politics/a660900-v-ukrenerho-sprostovali-chutki-pro-eksport-elektroenerhiji-do-uhorshchini>.
6. Костюк А. "Зрада" скасовується: чому експорт електрики у часи дефіциту – це фейк. URL: *Економічна правда*. 7 грудня. 2022. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/7/694718/>.
7. Бойко А. Апокалипсис в темноте: города Украины погрузились в Средневековье, мародеры грабят и убивают на улицах. *Комсомольская правда*. 2022. 25 ноября. URL: <https://www.kp.ru/daily/27476.5/4683068/>.
8. Фейки та маніпуляції: як кремлівська пропаганда буде реагувати на блекаут в Україні. URL: https://lb.ua/blog/infosecurity_institute/537735_feyki_manipulyatsii_yak_kremlivska.html.
9. Украинское вторжение в Россию и полный блекаут: о чем сейчас врут оккупанты. URL: https://24tv.ua/ru/fejki-rossijskoj-propagandy-o-chem-sejchas-lzhet-rossija_n2206510.
10. Знайдено причину відсутності світла в Україні. Telegram-канал «Тру-ха-ха». 2022. 16 декабрь. 9.01. URL: <https://t.me/s/truexanewsua>.

Вербенський М.Г.,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор ДНДІ МВС України
м. Київ, Україна

Свірін М.О.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна

ПРОТИДІЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Збройне вторгнення РФ у лютому 2022 року на територію України, розв'язання повномасштабної війни проти нашої країни, яке триває вже майже рік, засвідчило відсутність у сучасному світі достатньо ефективних механізмів забезпечення безпеки. Відповідно, на міжнародному рівні в черговий раз розпочалося обговорення наявних і прогнозованих загроз та уразливостей, що негативно впливають на безпеку і порядок, безпеку середовища проживання населення, напрацювання фундаментальних положень нової багаторівневої системи управління безпекою на глобальному (міжнародному) та національних рівнях. Урегулювання загроз, що негативно позначаються на публічній безпеці й порядку, інформаційних та екологічних загроз, корупції тощо на сьогодні є вкрай актуальним завданням і в Україні.

Слід зазначити, що обраний Україною та підтриманий суспільством європейський шлях подальшого розвитку однією з основних складових передбачає створення безпеки життєдіяльності. І це закономірно, адже безпека суспільства і людини є одним із пріоритетів демократичної держави.

На заваді цілеспрямованій розбудові правової та безпечної держави на тепер в Україні стоять складна криміногенна ситуація, значний рівень злочинності, зокрема, негативні зміни її кількісних та якісних показників. Істотну загрозу також становлять інтенсивність та небезпечність протиправних посягань, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї й нерідко призводять до тяжких наслідків; викликають широкий резонанс, створюючи високу суспільну напругу.

Суттєві корективи до зазначених проблем, безперечно, вносить і війна, у стані якої нині фактично перебуває Україна. Обіг вогнепальної зброї в українському суспільстві вочевидь тепер сягнув максимального рівня за весь період незалежності нашої держави. Так, за оцінками фахівців, станом на 01.10.2021 на території України було зареєстровано 707 117 власників вогнепальної зброї. З них в особистому користуванні громадяни мали 790 055 одиниць мисливської гладкоствольної, 170 195 – мисливської нарізної й комбінованої зброї, майже 220 000 – травматичних пістолетів і револьверів. Загальна кількість зброї, пристроїв, газових пістолетів і револьверів становить 1 225 353 одиниці [1]. Водночас значна кількість вогнепальної зброї була роздана населенню державними органами на початку повномасштабної війни. Це був вимушений захід, який, як офіційно стверджують правоохоронці, відіграв свою позитивну роль в обороні Києва та інших міст України [2, 3]. Крім того, на руках у населення знаходиться значна частина вогнепальної зброї, полишеної окупантами під час відступу з тимчасово захоплених територій. Така зброя може достатньо довго триматися «на консервації», а також потрапляти до рук злочинців.

Безперешкодне поширення вогнепальної зброї в кримінальних колах – основа успішної діяльності бандитських угруповань, злочинних організацій. Тому прогнозованим за цих умов було підвищення рівня озброєної злочинності. Так, статистичні дані свідчать, що в першому півріччі 2022 року, порівняно з аналогічним періодом 2021 року, в Україні на 77 % зросла кількість зареєстрованих особливо тяжких кримінальних правопорушень; на 80 % - злочинів, вчинених з використанням вогнепальної зброї, та майже на 7 % - умисних вбивств [4]. Цілком вірогідним виглядає й прогнозування подальшого ускладнення криміногенної ситуації, пов'язаної з використанням вогнепальної зброї зі злочинними намірами.

Таким чином, запобігання злочинам має стати одним із ключових компонентів нової архітектури безпеки, а одним із першочергових заходів у запобіганні злочинності має бути вироблення стратегії щодо здійснення особливого контролю за обігом вогнепальної зброї, виявлення каналів потрапляння вогнепальної зброї в незаконний обіг, причин та умов такої протиправної діяльності, вилучення зброї тощо. Важливість такої роботи полягає в тому, що кримінальні правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї характеризуються подвійною превенцією. Адже виявлення, викриття та припинення фактів незаконного обігу вогнепальної зброї водночас є й запобіганням більш тяжким злочинам, що вчиняються з

використанням такої зброї, – терористичним актам, убивствам, розбійним нападам та ін.

Запобігання злочинності, згідно з визначенням Ради ЄС від 28 травня 2001 р., - це діяльність, яка охоплює всі заходи, які сприяють скороченню злочинів, а також зменшенню відчуття небезпечності (небезпеки) у громадян як кількісно, так і якісно, безпосередньо утримання від злочинних дій або через політику і втручання, спрямовані на скорочення можливостей для вчинення злочинів, а також через впливи на причини злочинності [5].

На жаль, на сьогодні в Україні відсутні програмні документи щодо комплексного забезпечення протидії злочинності та запобігання злочинам. Так, зокрема, термін дії Комплексної програми профілактики правопорушень спливає у 2009 році; Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень (була затверджена розпорядженням Уряду № 1209-р від 30.11.2011) та Плану заходів з її реалізації – у 2015 році. Відповідно, значні можливості правоохоронних органів та інших інституцій держави щодо запобігання злочинам в сучасних умовах використовуються недостатньо.

Між тим, міжнародний досвід свідчить, що в багатьох країнах світу переважають: соціальне запобігання, реабілітаційний підхід, ситуаційне запобігання, стратегії правоохоронних органів, спрямовані на своєчасне виявлення і покарання злочинців. Соціальне запобігання (відповідає нашому загальносоціальному) інакше називається структурним. Воно пов'язане із проведенням великих прогресивних соціально-економічних перетворень у суспільстві [6]. Крім того, у ряді розвинених країн (США, Велика Британія, ФРН, Японія та ін.) сучасні підходи щодо запобігання злочинам характеризуються постійним пошуком інноваційних проєктів, що дозволяють протидіяти злочинності, зменшувати ризики для суспільства від протиправних дій тощо.

Так, проведені у США дослідження, присвячені наслідкам економічного впливу злочинності, засвідчили, що останні складають приблизно 2% валового внутрішнього продукту в США [7]. З огляду на таке положення, починаючи з 2010 року у США витрачається понад 80 мільярдів доларів на рік на державних, місцевих та федеральних рівнях на запобігання кримінальним правопорушенням. Інноваційна діяльність поліції та деяких приватних компаній спрямована на прогнозування й запобігання кримінальним правопорушенням із широким застосуванням штучного інтелекту. Це дозволяє поліції не лише передбачати місця потенційних злочинів, а й очікувати скоєння правопорушень з боку

конкретних осіб на підставі комп'ютерного аналізу певної інформації про них. Загалом напрями роботи в цій галузі умовно поділяються на застосування засобів штучного інтелекту для виявлення злочинів і засобів для запобігання подальшим злочинам. Одним з таких підходів, зокрема, є проєкт «Гарячі точки» (Hot Spots), що реалізується в США для запобігання насильницьким злочинам й злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків [7].

У свою чергу, компанія ShotSpotter (США) використовує «розумну» міську інфраструктуру для триангуляції місця події, де застосовувалася вогнепальна зброя. Розроблена компанією система дозволяє своєчасно визначити місце події, виявити докази та свідків правопорушення, затримати підозрюваних осіб. У компанії стверджують, що система буде використовуватися в більш ніж 90 містах, включаючи Нью-Йорк, Чикаго та Сан-Дієго [8].

Також цікавий підхід до запобігання кримінальним правопорушенням пропонує компанія Cortica, заснована в Тель-Авіві, яка створює міські системи безпеки. Її програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту може аналізувати в реальному часі кадри зйомки не тільки з міських камер спостереження, а також і безпілотників для виявлення правопорушень та сповіщення про них правоохоронних органів чи міської влади. Система дозволяє користувачеві: шукати зображення або відео за допомогою текстового або зворотного пошуку; групувати зображення облич, пов'язаних з однією подією або проміжком часу; аналізувати фізичну поведінку та рухи людей для визначення загрозливих та незагрозливих моделей руху тощо [9].

На нашу думку, сучасні технології мають стати в Україні обов'язковим елементом у своєчасному виявленні та запобіганні злочинам. Необхідно здійснювати постійний пошук якісно нових підходів до здійснення попереджувальної діяльності, які відповідатимуть реаліям сьогодення.

У свою чергу, для забезпечення ефективної протидії та запобігання злочинності як ключового компоненту нової архітектури безпекового середовища в Україні необхідним є вироблення відповідної державної політики, яка має бути закріплена у стратегічному (програмному) нормативно-правовому документі.

Література:

1. Законодавче врегулювання обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні: за крок до історичної події. Богдан Драп'ятий. 7 грудня 2021 року. Голос України : вебсайт. URL: <http://surl.li/chmcz>

2. Чи можливі провокації Білорусі та чи буде легалізація зброї, розповідь Євген Єнін - Новини України - Телеграф (telegraf.com.ua)
3. Незаконний обіг зброї – Нацполіція проводить роботу для протидії незаконному обігу | Новини на Gazeta.ua
4. Статична інформація опублікована на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>
5. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/133258.htm>
6. Шостко О. Ю. Європейський досвід запобігання організованим злочинності: теоретичні питання. Право України, 2010, № 2 С. 199
7. Faggella D. AI for Crime Prevention and Detection – Current Applications. WEB-сайт [Електрон. ресурс] / Режим доступу: URL: <https://www.techemergence.com/ai-crimeprevention-5-current-applications/>.
8. ShotSpotter. WEB-сайт [Електрон. ресурс] / Режим доступу: URL: Company ShotSpotter. <https://www.shotspotter.com/>
9. Cortica. WEB-сайт [Електрон. ресурс] / Режим доступу: URL: / Режим доступу: URL: <https://www.cortica.com/>

Веселов М.Ю.,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Забєділіна А.І.,

*студентка 3 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Україна*

СТВОРЕННЯ ФОНДУ ЗАХИСНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В МЕЖАХ ЗУПИНОК НАЗЕМНОГО ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ У МІСТІ КРИВИЙ РІГ

За даними МВС України, за період з початку повномасштабної війни до початку вересня 2022 року зафіксовано понад 22 тис. обстрілів території України. Такими атаками уражено більше 24 тис. цивільних об'єктів. Як зазначив перший заступник міністра внутрішніх справ Є. Єнін: «90% випадків ці обстріли влучають саме по *цивільних цілях*. <...> Внаслідок таких обстрілів за 6 місяців в Україні загинуло понад 7 тис. мирних жителів, 5,5 тисяч дістали поранень» [1]. Поразки наземних сил окупантів на полі бою змусили їх вдатися до ще більш терористичної такти ведення війни. З 10.10.2022 р. до 01.12.2022 р. Україна зазнала три масованих атаки крилатими ракетами та БПЛА (дронами-камікадзе). Поряд з налагодженням сучасної системи протиповітряної оборони (як-то потужна

військова система активної багатошарової оборони НАТО проти балістичних ракет та ударних бойових літаків), ефективним способом і засобом захисту населення країни від загроз авіаційного та ракетного ураження залишається система своєчасного оповіщення та використання захисних споруд цивільної оборони (цивільного захисту).

Мета цього дослідження полягає у розробці практичних рекомендацій щодо цивільного захисту населення в умовах війни від ураження під час повітряних атак противника, зокрема шляхом встановлення швидкосторуджуваних захисних конструкцій цивільного захисту в межах зупинок наземного громадського транспорту (на прикладі одного з найбільших за протяжністю міст Європи та України – Кривого Рогу).

Виклад основного матеріалу. За даними інтерактивного сайту «Air-alarms.in.ua» станом на 02.12.2022 р. (з початку війни) Дніпропетровська область посідає п'яте місце серед регіонів України (1426) за найбільшою кількістю повітряних тривог. У свою чергу за кількістю повітряних тривог по Дніпропетровщині за час війни м. Кривий Ріг посідає перше місце (100 випадків, середня тривалість яких становить 56,6 хв.), за кількістю повідомлень про вибухи – друге (після м. Дніпро) – 41 [2]. Аналіз інформації про фонд захисних споруд міста дає підстави зробити невтішний висновок, а саме – забезпеченість цивільного населення цього населеного пункту захисними спорудами цивільного захисту (далі – ЗСЦЗ) є далекою від нормативів (ДБН В.2.2.5-97) та фактичних потреб містян.

Необхідно зазначити, що за період тривання війни Кривий Ріг періодично стає ціллю переважно ракетних атак з боку противника. Водночас це «правило» не було абсолютним і під час знаходження окупаційних військ на правобережній Херсонщині місто (особливо його південна частина та прилеглі райони) зазнавало обстрілів з РСЗВ «Град», «Торнадо-С» [3]. Географічно об'єктами ракетних обстрілів були та залишаються до сьогодні різні райони (частини) міста від півночі до півдня тощо.

Найбільша кількість повітряних тривог припадає на будні дні і саме на «розпал робочого дня» (з 12:00 до 18:00 год.), коли значна частина активного населення міста знаходиться поза домом [2]. Протягом цього часу у разі оголошення повітряної тривоги людина може опинитися у будь-якому місці населеного пункту і перебувати на вулиці у якості пішохода, водія, пасажира, у тому числі очікуючи громадський транспорт. Особливо небезпечними у такій ситуації є скупчення людей у великих містах, що у разі повітряного обстрілу та потрапляння ракети (їх уламків) чи снарядів у радіусі до 100–200 метрів призведе до одночасної загибелі та травмування

значної кількості людей. Більш-менш дієвим засобом укриття населення (у даному випадку – учасників дорожнього руху) від подібного виду загроз зазвичай є захисні споруди цивільного захисту. У сучасних умовах в Україні з цією метою використовуються переважно споруди подвійного призначення – наземні або підземні будівлі/споруди чи їх окремі частини, що спроектовані або пристосовані для використання за основним функціональним призначенням, у тому числі для захисту населення. Наприклад, у Кривому Розі функціонує швидкісний трамвай, станції якого переважно знаходяться під землею (на незначній глибині) або як мінімум обладнані підземними переходами; є один-два підземних автопаркінги; у трьох місцях є системи підземних пішохідних переходів. Такі інженерні споруди можуть виконувати роль об'єктів цивільного захисту зокрема й для учасників дорожнього руху. Проте у місті, де нараховується більше сотні місць (одночасного скупчення значної кількості потенційних пасажирів та інших громадян) об'єктів, які б були здатні забезпечити таким особам тимчасовий безпечний притулок не перевищує і 2-х десятків.

Дуже цікавим видається нам факт, що з часом (майже за рік війни) люди умовно звикли жити в умовах частого лунавання сигналу повітряної тривоги. Наслідком є те, що лише 27,5% готові були б дочекатися відбою сигналу «Повітряна тривога», перебуваючи у дорозі чи на зупинці громадського транспорту, у споруді цивільного захисту. Втім картина суттєво змінюється, якщо до умов питання додати: «у разі чутних вибухів» – за таких обставин дочекатися відбою повітряної тривоги у захисній споруді готові вже 80,4% (див. рис. 1)!

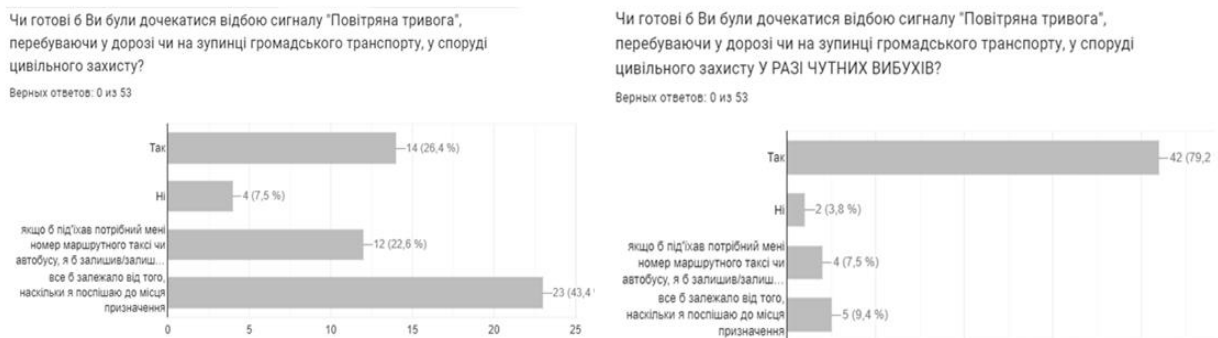

Рис. 1. Результати соціологічного опитування (анкетування)

Тому і м. Кривий Ріг доцільно поширити практику облаштування зупинок наземного громадського транспорту (там, де немає поряд інших придатних укриттів) швидкоспоруджуваними блочними захисними спорудами («безпечна зупинка» чи «бетонна зупинка»), на кшталт Ізраїлю чи таких українських міст як Харків та Дніпро [4; 5].

Вибіркові спостереження на деяких «жвавих» зупинках (місцях перетину декількох маршрутів та різних видів громадського транспорту) дозволили визначити певні закономірності та критерії, які слід приймати до уваги при обранні місць розташування блокових захисних споруд.

Наприкінці листопаду на початку тижня (понеділок, вівторок) двічі на день: вранці (приблизно у період часу 8:30 – 9:50 год.) та після обіду (\approx 13:10 – 15:00 год.) авторами дослідження було проведено спостереження (тривалістю до 10 хвилин) за пасажиропотоком на окремих зупинках та кількістю маршрутних транспортних засобів, що зупинялися на них для посадки-висадки пасажирів. Було встановлено, що на кількість одночасного перебування пасажирів на зупинці громадського транспорту впливає її місцезнаходження та час доби.

Висновки. Проведені в межах дослідження обстеження, розрахунки та соціологічні опитування дозволили обґрунтувати доцільність подальшого поширення практики встановлення швидкоспоруджуваних захисних конструкцій (модульного типу) в межах зупинок наземного громадського транспорту (зокрема у м. Кривому Розі) задля убезпечення населення від потенційних загроз ракетних (повітряних) обстрілів шляхом.

Під час розробки переліку місць для облаштування та створення фонду захисних конструкцій цивільного захисту в межах зупинок наземного громадського транспорту в місті для укриття пасажирів під час повітряної тривоги в умовах дії особливих правових режимів необхідно враховувати низку критеріїв, зокрема: характеристики пасажиропотоку на окремих зупинках, кількість маршрутів та одиниць маршрутних транспортних засобів, які проходять через ці зупинки, відсутність поруч інших захисних споруд (об'єктів подвійного призначення) тощо.

При встановленні місць з високим пасажиропотоком протягом робочого дня (одночасного перебування на зупинці у середньому від 14 осіб і більше (і це лише для одного напрямку)) модульні захисні конструкції мають бути розраховані на відповідну кількість осіб, або бути встановлені по обидві боки вулиці (для зупинок громадського транспорту різних напрямків руху).

Література:

1. У МВС назвали статистику вбитих і поранених цивільних за час війни. Українська правда. 2 вересня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/2/7365887/#:~:text=%D0%97%D0%B0%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%9C%D0%92%D0%A1%2C%20%D0%B7%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83,5%2C5%20%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%20%D0%B4%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8C.&text=%D0%9F%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%3A%20%22%D0%92%D1%96%D0%B4%20%D0%BF>

%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8,24%20%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 30.11.2022).

2. Статистика повітряних тривог. *Serwis Air-alarms.in.ua*. URL: <https://air-alarms.in.ua/#statistic> (дата звернення: 02.12.2022).

3. Кількість жертв ранкового обстрілу Кривого Рогу зростає до двох. Окупанти випустили по місту 10 ракет. *Гордон.UA*. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/kilkist-zhertv-rankovogo-obstrilu-krivogo-rogu-zroslo-do-dvoh-okupanti-vipustili-mistom-10-raket-1616378.html> (дата звернення: 05.12.2022).

4. У Києві можуть з'явитися бомбосховища на зупинках: думки фахівців та ініціаторів. 04.10.2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72251/> (дата звернення: 19.11.2022).

5. Бреславець Б. Зупинки-укриття захищають жителів Харкова. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zupinki-ukrittya-zahishayut-zhiteliv-harkova/> (дата звернення: 19.11.2022).

Вознюк А. А.,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ,

м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах збройної агресії російської федерації (далі – рф) проти України актуальними залишаються питання притягнення до кримінальної відповідальності учасників збройного конфлікту зі сторони держави-агресора. У цьому контексті важливе значення для забезпечення безпеки громадян України, як під час цього міжнародного збройного конфлікту, так і в майбутньому після перемоги Збройних Сил України та інших військових формувань над ворогом, мають положення Кримінального кодексу України, які врегульовують питання обміну полонених та незаконно захоплених осіб, застосування положень про імунітет комбатанта, притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини тощо. Ці та інші положення кримінального законодавства вимагають сьогодні особливої уваги, оскільки від їхньої якості залежить ефективність роботи правозастосовних органів, а також справедливність застосування заходів кримінально-правового характеру за воєнні злочини в Україні.

1. Проблеми звільнення від відбування покарання за ст. 84-1 КК.

Відповідно до положень цієї статті будь-який засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для

обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну звільняється від відбування покарання.

Внаслідок застосування цієї норми особі призначається покарання, однак вона звільняється від його відбування, тобто фактично залишається непокараною, а держава втрачає можливість притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинене та застосування відповідного покарання в майбутньому (якщо не буде доведено вчинення нею нового злочину)¹.

Таким чином, цей вид звільнення від відбування покарання перешкоджає, а фактично унеможлиблює, притягнення до справедливої міри покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у зв'язку з агресією проти України. Він породжує безкарність воєнних злочинців, які після обміну залишаються небезпечними для оточуючих. У майбутньому такі особи зможуть безперешкодно подорожувати іноземними країнами і не виключаються ситуації випадкових зустрічей цих суб'єктів з жертвами вчинених ними злочинів.

У даному випадку не йдеться про заперечення обміну зазначених осіб на наших громадян, а лише про те, в якій формі в подальшому здійснювати кримінальне переслідування та оформляти остаточне рішення про застосування заходів кримінально-правового характеру, щоб, з одного боку, провести обмін, а з іншого – забезпечити належним чином невідворотність кримінального покарання, насамперед, воєнних злочинців.

Після обміну має бути механізм, що надаватиме можливість їх притягнення до кримінальної відповідальності в майбутньому, а також не дозволить їм виїжджати за межі території рф та країн, які підтримують державу-агресора. В якості шляхів удосконалення цього механізму слід розглянути можливість, доцільність та обґрунтованість застосовування інших кримінально-правових чи кримінальних процесуальних інструментів як-от: відстрочка виконання вироку, зміна запобіжного заходу з подальшим обміном та оголошенням в розшук, створення спеціального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням тощо.

2. Проблеми кваліфікації дій учасників днр/лнр та інших псевдоутворень на території України.

Під час притягнення до кримінальної відповідальності цих суб'єктів виникає низка питань: чи є вони комбатантами, чи можна їх притягувати до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, чи правильною була

¹ Більш детально про цей вид звільнення від відбування покарання, його законодавчі недоліки йдеться в науково-практичному коментарі [1].

практика притягнення їх до кримінальної відповідальності за загальнокримінальні делікти (терористичні, проти основ національної безпеки тощо)?

Голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України С. Кравченко слушно зауважує, що те, що відбувалося з 2014-го року, зокрема участь у бойових діях тощо, ми кваліфікували як участь у терористичній організації, убивства і т. д. Фактично називаючи події війною, до 24-го лютого ми кваліфікували ці дії за загальними нормами Кримінального закону, а не як воєнні злочини [2].

Цікаво, що Окружний суд Гааги у справі МН17 притягнув до кримінальної відповідальності учасників днр також не за воєнні, а за загальнокримінальні злочини (спричинення катастрофи – ст. 168 КК Нідерландів та вбивство 298 пасажирів – ст. 289 КК Нідерландів). Цей суд зробив слушний висновок про те, що з середини травня 2014 року, а також 17 липня 2014 року на території України відбувався міжнародний збройний конфлікт між Україною та днр, у результаті чого днр перебувала під контролем рф. Досі рф заперечує будь-який контроль або причетність до днр у той період. Обвинувачені також публічно заперечували, що на той момент вони були частиною збройних сил рф. Тому учасники бойових дій днр, а отже й обвинувачений, не можуть розглядатися як частина збройних сил рф. З цієї причини вони не мають права брати участь у бойових діях, а також не мають права на імунітет від судового переслідування у зв'язку з катастрофою рейсу МН17 [3].

Відтак виникає питання: поки рф заперечувала будь-який контроль або причетність до днр/лнр, а бойовики псевдоутворень висловлювали аналогічні заперечення щодо належності до збройних сил рф, чи були підстави кваліфікувати їхні дії як воєнні злочини? Можливо і були, однак труднощі доведення цього беззаперечні.

Водночас, як видається, ситуація змінилася кардинально із прийняттям рф рішення про включення днр та лнр до складу рф. Як відомо, 5 жовтня 2022 р. президент рф підписав відповідні федеральні конституційні закони про прийняття до складу рф днр і лнр. Виходячи з цього, учасники незаконних формувань днр/лнр набули статусу комбатантів, що воюють на боці рф, а відтак, до них можна застосувати положення про імунітет комбатанта, а також, у випадку порушення норм міжнародного гуманітарного права, притягнути до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Ймовірно, за певних обставин дії бойовиків днр/лнр можливо кваліфікувати як злочини проти основ національної безпеки. Однак у будь-

якому випадку вчинення ними одних і тих самих діянь не можна одночасно кваліфікувати як воєнний та загальнокримінальний (ординарний, загальний) злочин. Насамперед, одні й ті ж діяння не можна одночасно розглядати як воєнний і терористичний злочин. Окрім того, бойовики днр/лнр не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 437 КК (ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій), оскільки, з одного боку, не є суб'єктами цього злочину, а, з іншого – кримінальна відповідальність за участь у воєнних діях щодо України виключається з огляду на імунітет комбатанта.

3. Недосконалість положень ст. 438 КК України.

У диспозиції ч. 1 ст. 438 КК зосереджено щонайменше десятки різних за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, характером та ступенем суспільної небезпеки складів воєнних злочинів, кримінальна відповідальність за які настає в межах однієї санкції (позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років).

Тому, наприклад, військовослужбовця рф, який вчинив жорстоке поводження з військовополоненими ЗСУ та цивільним населенням, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, засуджено за ч. 1 ст. 438 КК до позбавлення волі строком на 12 років, тобто до максимальної межі цього виду покарання, встановленої в санкції статті. Його звільнено від відбування покарання на підставі ст. 84-1 КК. Після обміну він знову вчинив злочини, передбачені ст. 438 КК. В перспективі є можливість призначити йому максимальне покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років, що видається не дуже справедливим. Тобто особа може вчиняти низку особливо тяжких воєнних злочинів, а покарання не може перевищувати 15 років позбавлення волі.

Н. Антонюк слушно зауважує, що існує проблема щодо потенційного покарання, яке може бути застосоване до винного, який вчинив такий воєнний злочин як зґвалтування. Так, відповідно до КК України за зґвалтування, що спричинило тяжкі наслідки, вчинене повторно, передбачено покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років або довічне позбавлення волі (ч. 6 ст. 152 КК України); за зґвалтування малолітньої – 10-15 років позбавлення волі (ч. 4 ст. 152 КК України); а за порушення законів і звичаїв війни – 8-12 років позбавлення волі (ч. 1 ст. 438 КК України). Таким чином, порушення законів та звичаїв війни, яке полягало у вчиненні зґвалтування, карається менш суворо, ніж кваліфіковане зґвалтування як загальнокримінальний злочин. Фактично у ч. 1 ст. 438 КК України не враховуються ні кількість жертв, ні їхній вік, ні

тяжкі наслідки для потерпілих (втрата здатності до дітонародження, психічна хвороба, інші тяжкі тілесні ушкодження тощо) [4].

Найбільш оптимальним виходом із ситуації вбачається диференціація кримінальної відповідальності за різні прояви порушення законів і звичаїв війни у різних статтях КК. Задля реалізації цієї мети розроблено декілька проєктів, що передбачають диференціацію кримінальної відповідальності за воєнні делікти, однак упродовж 8 років війни вони так і не прийняті.

Іншим варіантом розв'язання проблеми може стати посилення санкції ч. 1 ст. 438 КК альтернативним покаранням у виді довічного позбавлення волі.

Література:

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

2. Примаченко О. Воєнний злочинець буде заарештований, щойно виїде за межі своєї країни, без строку давності – голова Касаційного кримінального суду. 24 жовтня 2022 р. 19:53. URL: <https://racurs.ua/ua/3025-toy-hto-natyskaie-knopku-maie-znaty-yogo-derjava-zaplatyt-za-vsi-ci-ruynuvannya-suddya-vs.html>

3. Uitspraakdocument strafzaak MH17. Dit is de uitgesproken tekst van 17 november 2022. URL: <https://www.courtmh17.com/nieuws/2022/uitspraakdocument-strafzaak-mh17.html>

4. Підтримка та захист потерпілих і свідків воєнних злочинів: проблемні питання застосування КК і КПК України. *Судова влада України*. 12 грудня 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1357006/>

Володіна О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правової політики,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126¹ КК УКРАЇНИ)

Не викликає сумнівів, що будь-які прояви насильства у сім'ї є однією з найбільш соціально небезпечних варіантів поведінки особи, оскільки це ставить під загрозу основний принцип життєдіяльності родини – безпечне, комфортне існування кожного її члена.

Крім того, навіть мізерні прояви насильства не лише руйнують сім'ю та спричиняють сімейне неблагополуччя, але й можуть бути однією з передумов поширення злочинності у суспільстві, або, навіть, виступити стійким криміногенним фактором. Так, понад 23% тяжких насильницьких кримінальних правопорушень вчинюються в родинях[1, с. 275]. Згідно з

офіційними даними, поліцією за рік реєструється понад 100 тисяч звернень громадян щодо насильства в сім'ї, при цьому понад 3 мільйонів дітей в Україні щороку спостерігають прояви насильства у сім'ї [2], що безперечно спричиняє негативний вплив на їх психічний та фізичний розвиток.

Чинне кримінальне законодавство раніше не передбачало кримінальної відповідальності за насильство у сім'ї. Проте у листопаді 2011 р. Україна приєдналася до Стамбульської Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (далі – Стамбульська конвенція).

В статті 3 Стамбульської Конвенції домашнє насильство, що є кримінально караним, визначається таким чином: «усі дії, що охоплюють акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні, або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні».

6 грудня 2017 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Відповідно до цього Закону КК України був доповнений новою статтею 126¹ «Домашнє насильство» у такій редакції: «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи».

Об'єктом вказаного кримінального правопорушення виступає здоров'я особи. В судовій практиці нерідко виникає питання щодо визначення кола потерпілих осіб від кримінального правопорушення, що розглядається. Так, суттєві спори щодо віднесення до кола потерпілих викликає питання про осіб (жінку та чоловіка), у яких відсутні сімейні стосунки, вони разом не проживають, не ведуть спільного господарства, не мають спільного бюджету, проживають за різними адресами, тобто у вказаних осіб відсутня сім'я та спільне в ній проживання, в межах яких могло б бути вчинено домашнє насильство (наприклад, колишнє подружжя).

Перш за все необхідно відзначити, що потерпілим може бути тільки один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб: подружжя; колишнє подружжя; мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти, особи, які мають спільну дитину (дітей); батьки (мати, батько) і дитина (діти); та інші.

Згідно зі ст. 1 вище зазначеного Закону домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Подружжям є жінка та чоловік, які зареєстрували свій шлюб у порядку, визначеному СК України. Відповідно до ст. 3 СК України подружжя вважається сім'єю й тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми і з інших поважних причин не проживають спільно. Тому насильство буде вважатися домашнім та за наявності підстав кваліфікуватися за ст. 126-1 КК і тоді, коли подружжя не проживають спільно.

Важливо зазначити, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 21 СК). Але, якщо жінка і чоловік проживають однією сім'єю без шлюбу і мають спільні права та обов'язки сімейного характеру (ремонт, прибирання, утримання житла, зберігання та приготування їжі, тощо), то у трактуванні ст. 126-1 вони вважаються такими, що перебувають у сімейних відносинах. У таких саме сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя, а й батьки та діти, баба та дід, онуки, брати та сестри, мачуха, вітчим, усиновлювачі та усиновлені, інші особи, які проживають однією сім'єю.

Особами, які перебувають у близьких відносинах, слід вважати так званих близьких осіб, тобто тих, які мають сексуальні позашлюбні або партнерські стосунки і постійно або час від часу проживають спільно, не маючи при цьому прав та обов'язків сімейного характеру.

Слід підкреслити, що поняття близьких осіб найточніше визначено в положенні ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», яке через його практичну досконалість може бути використане й для тлумачення поняття близьких відносин.

Стать потерпілого значення для кваліфікації не має. Діти обох статей також можуть бути потерпілими від домашнього насильства, у тому числі й як свідки насильства в лоні сім'ї, що стосовно них є різновидом психологічного насильства.

За ознаками суб'єктів, а також місця та обставин його вчинення домашнє насильство слід відрізняти від так званого булінгу – морального та фізичного насильства, що проявляється, зокрема, в образах та цькуванні в колективі (зокрема, в середовищі школярів і студентів) [3, 156-157].

Література:

1. Дроздова І.В. Насильство в сім'ї як одна із детермінант девіантної поведінки дітей та молоді. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Серія юрид. 2011. № 2. С. 273-280.
2. Мільйони дітей в Україні щороку стають свідками домашнього насильства. URL: <https://hromadske.ua/posts/protidiya-domashnomu-nasilstvu>.
3. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: навч. посіб. / І.О. Зінченко, О.О. Володіна; за заг.ред. М.І. Панова. Харків: Право. 248 с.

Гальцова О. В.,

*кандидат юридичних наук, викладачка кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України
м. Харків, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО БЕЗПЕКУ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

У статті 10 КВК України законодавцем закріплено, що засуджені мають право на особисту безпеку; а у ст. 102 КВК України, зазначається, що режим у виправних і виховних колоніях забезпечує безпеку засуджених і персоналу.

Під терміном «безпека», зазвичай, розуміють «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [1, с. 207]. Оскільки категорія «безпека» є значущою як для держави так і для суспільства, її вивчають учені багатьох галузей права та прикладних наук, у тому числі, й не є винятком кримінально-виконавче право.

Безперечно, заслуговує на увагу твердження А.Х. Степанюка, що поняття «безпека» є фундаментальною основою функціонування кримінально-виконавчої системи, властивістю кримінально-виконавчої системи, яка організована на принципах цілісності та сталих зв'язків між її структурними підрозділами. Тому загроза кримінально-виконавчій безпеці є відхиленням від кримінально-виконавчої діяльності, від порядку виконання та відбування покарання, посяганням на правове становище учасників кримінально-виконавчих правовідносин [2, с. 239-241].

Визначення фахівців, які досліджували термін «безпека» та розглядали її базові ознаки, в цілому співпадають. Коли йдеться про безпеку в загальному розумінні, вказане поняття включає в себе низку утворюючих чинників: фізичні (гарантії дотримання природних прав людини та громадянина з народження на життя, честь та гідність); економічні (встановленні межі втручання держави в здійснення підприємницької діяльності, підтримання гарантій вільної торгівлі та підприємницької діяльності, що не суперечать нормам чинного законодавства); політичні (свобода вибору, право обирати і бути обраним, свобода слова, мови); медичні (отримання медичної допомоги, дотримання лікарської таємниці); релігійні (свобода світогляду і віросповідання); юридичні (право на свободу і особисту недоторканність, недоторканність житла); інформаційні (достовірність інформації, відсутність дезорієнтованої інформації) та ін. [3].

Коли йдеться про «безпеку засудженого», вона є складним явищем, базовою потребою людини, що повинна, насамперед, максимально гарантувати збереження життя та здоров'я під час відбування кримінальних покарань [4, с. 372]. Тому саме фізичний чинник (максимально збереження життя та здоров'я) є визначальним у безпеці засуджених під час відбування покарань від небезпеки. Зазначимо, що у ст. 105 КВК України до небезпек віднесено: стихійні лиха, аварії важливих для життєзабезпечення систем, виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію і т. д.

Проте однієї із небезпек, що може загрожувати особам, що відбувають покарання, необхідно віднести і воєнний стан та збройна агресія, оскільки

особливо нагальною постала ця проблема на тлі повномасштабного військового вторгнення Російською Федерацією в Україну, коли близько 30 установ виконання покарань опинилися в зоні бойових дій і були пошкоджені під час обстрілів [5]. Тому на персонал установ виконання покарань покладається обов'язок вжити заходів щодо збереження життя та здоров'я засуджених та осіб, узятих під варту та забезпечити безпеку засудженим під час повітряної тривоги у безпечному місці (укритті), які повинні бути додатково обладнані засобами відпочинку (місця для сидіння), обігріву та запасами питної води.

З метою гарантування безпеки засудженим під час воєнної агресії було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання тримання осіб, засуджених до обмеження волі, у виправних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України» від 19.03.2022 №320, у якій зазначається, що на період воєнного стану у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки Державної кримінально-виконавчої служби можуть утворюватися дільниці для тримання засуджених, перелік яких визначається Мін'юстом. Згідно цієї постанови, особи, засуджені до обмежень волі, можуть бути направлені для відбування покарання чи переведені з одного виправного центру (дільниці для тримання засуджених) до іншого виправного центру (дільниці для тримання засуджених) відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України та нормативно-правових актів. Це є позитивним рішенням, щодо осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі, проте дотепер відсутні механізми на законодавчому рівні щодо евакуації осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Отже, з метою захисту життя засуджених, які відбувають покарання під час повітряної тривоги, військових дій або тимчасової окупації, необхідна їх евакуація у більш безпечні місця, які б містили спеціально обладнані приміщення для перебування засуджених. Зазначимо, що евакуація для засуджених чітко не передбачена в КВК України, але існує Постанова Кабінету Міністрів України від № 934 від 07.11.2018 р., згідно якої евакуація засуджених та осіб, взятих під варту, проводиться з місцевостей, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань з відповідним режимом утримання, які розташовані в безпечній місцевості. Але установи виконання покарань, які знаходилися в зоні бойових дій були пошкоджені під час обстрілів, а правозахисники наголошують, що держава не змогла розробити механізм для належної евакуації засуджених з місць несвободи [5].

Наприкінці серпня 2022 р. згідно рішень начальників обласних військових адміністрацій Донецької, Дніпропетровської, Харківської та Запорізької областей, Міністерством юстиції України проведено евакуацію засуджених і осіб, узятих під варту, з 11 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Загальна кількість евакуйованих склала 4628 осіб, а саме: 648 осіб, взятих під варту та 3980 засуджених до позбавлення й обмеження волі: 48 жінок, 7 неповнолітніх та 215 засуджених до довічного позбавлення волі. Йдеться про евакуацію Орхівської виправної колонії № 88; Вільнянської виправної колонії № 20; Вільнянської установи виконання покарань №11; Софіївської виправної колонії № 55; Селидівської виправної колонії № 82; Торецької виправної колонії № 2; Холодногірської виправної колонії №18; Покровської виправної колонії № 17; Хролівської виправної колонії № 140; СІЗО №6 у Бахмуті. Проте під час евакуації у березні 2022 р. з Орхівської виправної колонії № 88 до Кропивницької виправної колонії № 6 відомі факти про жорстоке побиття та катування засуджених під час їх перевезення, що є неприпустимим та грубим порушенням прав засуджених. Тоді постраждали близько 399 ув'язнених, і ці факти були зафіксовано представником Уповноваженої Верховної Ради з прав людини [6]. Але викликає обурення факт, що персонал деяких установ виконання покарань взагалі не вжив заходів для безпеки засуджених, і фактично напризволяще кинув їх у Менській виправній колонії № 91 у Чернігівській області, у якій відбувають покарання колишні правоохоронці, поставивши ув'язнених в особливо вразливе становище, зазначали правозахисники [5].

Отже, безпека засуджених під час відбування ними кримінальних покарань є однією із ключових гарантій дотримання природних прав людини – зокрема, на життя та здоров'я, які проголошені у міжнародних актах у сфері захисту прав людини та поводженні із засудженими, яке особливо гостро постало під час воєнного стану та збройної агресії. Безумовно, гарантії щодо безпеки засуджених у таких випадках покладається на державу, яка в особі спеціально уповноважених органів – персоналу установ виконання покарань. Оскільки установи виконання покарань є режимними об'єктами, з одного боку їх персонал не може швидко вирішувати питання переміщення засуджених, зокрема, перевезення або евакуації, але з іншого боку саме вони зобов'язані максимально вжити заходів щодо безпеки засуджених. Тому необхідно якнайшвидше розробити законодавчому рівні чіткий механізм евакуації засуджених, який би дозволив прийняти невідкладні заходи для безпеки

засуджених, у тому числі збереження їх життя під час воєнного стану та збройної агресії.

Література:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / відпов. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А – Г. 672 с.
2. Кримінально-виконавче право України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. проф. А.Х. Степанюка. Харків : Право, 2005. 256 с. С. 239–241.
3. Кіслов О.І. Підходи до розуміння поняття «Безпека особистості» у виправних колоніях [Електронний ресурс].-Режим доступу: URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_2/28.pdf.
4. Гальцова О.В. Безпека засуджених та персоналу установ виконання покарань під час пандемії. Часопис Київського університету права. 2020/2. С. 369-374.
5. Близько 30 місць несвободи були пошкоджені під час обстрілів: звіт правозахисників. URL: <https://suspilne.media/248487-blizko-30-misc-nesvobodi-buli-poskodzeni-pid-cas-obstriliv-zvit-pravozahisnikiv/>.
6. Мін'юст звітує про успішну евакуацію колоній, але правозахисники кажуть про “трагічну” ситуацію в окупованих установах. URL: <https://zmina.info/news/minyust-nati-krytyku-pravozahysnykiv-zvituvav-pro-uspishnu-evakuacziyu-desyaty-ustanov-vykonannya-pokaran/>

Голіна В. В.,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, головний співробітник відділу кримінологічних досліджень, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України
м. Харків, Україна*

ЕТИЧНА СКЛАДОВА, АБО ТРИ «С» КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО НАПРЯМУ ЗАПОБІГАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ²

1. Смертність і травматизм від дорожньо-транспортних пригод (ДТП), пов'язаних з елементарним недотриманням безпосередніми учасниками дорожнього руху, особливо водіїв, шокують державу, суспільство світову спільноту. Так, згідно офіційної статистики за період 2011-2021 роки в Україні зареєстровано майже 2,5 млн дорожніх пригод, з яких близько 328,5 тис. ДТП з постраждалими (загинуло 48 тис., травмовано біля 407 тис. осіб) [1, с. 55]. Смертельно-травмуючими ДТП, як і раніш,

² Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІВПЗ імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експліатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0120U105615).

залишаються: порушення правил маневрування, перевищення безпечної швидкості, недотримання дистанції, порушення правил проїзду перехресть, керування транспортним засобом у стані сп'яніння, перевищення встановленої швидкості, невиконання водіяма вимог сигналів регулювання та деяких інших. У своєму виступі перший заступник начальника Департаменту патрульної поліції України О. Білошпицький зазначив, що на підконтрольній Україні території за 10 місяців 2022 року сталося 14622 ДТП з тяжкими наслідками: загинуло 2161 і травмовано 18261 людина. Перевищення швидкості руху транспорту, за його словами, стає вбивцею №1 на дорогах України [2].

2. Ми (і не тільки!) наводимо ці різновиди порушень правил дорожнього руху (ПДР) для того, щоб ще раз підкреслити: всі вони вчиняються, як правило, не випадково, не внаслідок неухважності, забутливості, перевтомлення тощо, а часто, як показують особисті спостереження, намісно, з великою часткою бравади, самовпевненості, з грубим нехтуванням вимог обережності, свавіллям та ін. Порушення ПДР відбувається під контролем свідомості, волі, емоціями і, разом з тим, при відсутності внутрішнього морального контролю за своїми діями і стимулюючого до нього зовнішнього контролю. Як показують наукові дослідження і мотиви недотримання ПДР у більшості своїй банальні, шаблонні, часто звичні до порушень побутові, дозвільні чи ділові дрібниці, в тому, на мій погляд, глибоко занурюватися у психологію автотранспортного порушника (неусвідомленість, відчуття тривожності, вини тощо) ледве чи доцільно, оскільки фундаментальні і сталі психологічні якості на кшталт соціальної деформації і антисуспільної настановки для автотранспортних правопорушників не характерні.

3. Дорожньому свавіллю безпосередніх учасників руху (людському фактору) слід протипоставити культурологічний запобіжний напрям, впливова суть якого полягає у їх примусовій технічній культуризації [3, с. 56-63], використовуючи для цього і такі категорії його етичної складової, як страх, совість, сором, або, скорочено, три «С». Страх (острах, боязнь, побоювання та ін) – емоція чи усталене почуття небезпеки, викликаного чеканням імовірності отримання неприємностей репресивного характеру, наступ яких часто виключно залежить від власних неправомірних дій. Історія людства свідчить, що страх перед законом, санкціями завжди відіграв роль важливого регулятора людської поведінки. Технічна культуризація свавільної свідомості і волі головних учасників дорожнього руху (водіїв, пішоходів, велосипедистів та ін) через острах невідворотного притягнення (а це повинно бути так!) до юридичної відповідальності є, на

наш погляд, додатковою гарантією дотримання ними ПДР. Слід тільки зауважити, що ідеться не посилення санкцій статей 285, 286-1 Кримінального кодексу України (їх там достатньо), а більш жорстке реагування на деліктогенні вчинки (наприклад, за порушення правил маневрування, перевищення швидкості, ускладнення процедур отримання водійських посвідчень, удосконалення підготовки водіїв, технологізація фіксації правопорушень тощо). Досвід країн-членів ЄС доводить, що ефективним засобом принципового скорочення ДТП є, зокрема, політика примусу до культури дотримання ПДР. Але, щоб такий острах заволодів масами, треба час і постійно діючі інші складові культурологічного запобіжного напрямку [3, с. 56-63]. За результатами соціологічного опитування респонденти на запитання: «Що заважає стримувати особу від керування транспортним засобом у стані сп'яніння?», відповіли – «недостатня жорсткість заходів юридичної відповідальності до правопорушників» (51,2%) і «неефективність механізму реалізації дієвих санкцій за подібні правопорушення» (46,3%) [4, с. 53].

Совість (сумління) – усвідомлення і почуття моральної відповідальності за вчинені дії перед самим собою, людьми, суспільством, совість характеризує здатність особистості здійснювати самоконтроль своєї поведінки, бути внутрішнім імперативом до вимог моральності у будь-якій сфері суспільного буття, відчувати докори совісті, коли усвідомлюємо, що у своїх діях не відповідаємо або не хочемо відповідати зобов'язанням і обов'язкам [5, с. 240]. Нехтування совістю – характерна риса поведінки головних учасників дорожнього руху. Усвідомлення (за допомогою заходів культурологічного характеру, у тому числі етичної категорії страху) своєї можливої причетності до сумної цифри смертності і травматизму при порушенні ПДР в Україні може сприяти підвищенню рівня безпеки на дорогах країни. Совість необхідно теребити. У зв'язку з цим доцільно, як вважаємо, при отриманні посвідчень на право керування транспортним засобом водії повинні давати офіційно і законодавчо затверджене письмове зобов'язання суворо дотримуватися зазначених в ньому норм ПДР із застереженням їх втрати за важке порушення.

Сором – один з проявів моральності, самосвідомості особистості, моральне почуття в якому людина визначає осуд своїм діям, мотивам вчинків і моральним якостям [6, с. 329]. Сором – емоція, пов'язана з усвідомленням особою аморальності своїх вчинків – правопорушень. Ця емоція посилюється про скоєне особою і про неї у ЗМІ або спеціальних публікаціях, сайтах тощо. Тому деякі дослідники сфери безпеки дорожнього руху пропонують заносити інформацію про правопорушення у єдиний реєстр. Можливо переживання сорому в ряді випадків (без зайвого

пербільшення) слугуватиме в якості своєрідного психологічного тиску на свідомість гіпотетичного правопорушника ПДР.

4. Досягнення позитивних змін у психології учасників дорожнього руху за допомогою компонентів «примусової етики» - однієї із складових культурології руху на дорогах можливо за умови реалізації заходів інших її складових (спеціальних, організаційно-управлінських, технічних, кримінологічних та інших).

Література:

1. Головкін Б.М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. Проблеми законності. 2022. Вип. 156. С. 52-75.

2. Безпека дорожнього руху в Україні: перемоги та нові виклики в умовах війни. URL: <https://cedem.org.ua/news/bezpeka-dorozhnogo-ruhu-v-ukrayini/> (дата звернення 14.12.2022).

3. Голина В.В. Культура і закон у запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць/ редкол. Б.М. Головкін (голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2021. Вип. 41. 216 с.

4. Вітвіцький С.С. Веселов М.Ю., Пилипів Р.М. Юридична відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння: монографія. Київ: ВД Дакор. 2022. 152 с.

5. Лерш Ф. Структура особи. Переклад з німецької І. Іващенко. К.: Університетське вид-во Пульсари. 2015

6. Словарь по этике/ Под ред. 4-е изд. Политиздат. 1981. 430 с.

Гуцалюк М.В.,

*кандидат юридичних наук, с.н.с., доцент, провідний науковий співробітник, Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України,
м. Київ, Україна*

НОВІТНІ ЗАГРОЗИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ У ЄС

Розвиток сучасного суспільства неможливо уявити без використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій. Водночас разом з появою електронних обчислювальних машин з'явився новий вид протиправної діяльності – кіберзлочинність. Сучасна історія кіберзлочинності почалася у 1962 році, коли Аллен Шерр здійснив кібератаку на комп'ютерні мережі Массачусетського технологічного інституту, викравши паролі з їх бази даних за допомогою перфокарти [1].

З розвитком та поширенням комп'ютерної техніки методи та способи вчинення комп'ютерних злочинів продовжують постійно вдосконалюватися [2].

Сьогодні цей процес значно прискорився. Кіберзлочинці для досягнення своєї мети об'єднуються в кіберугрупповання, а деякі з них навіть спонсоруються державними органами країни-агресора.

Змінюються і цілі кіберзлочинців. Якщо на початку нинішнього століття основним об'єктом для кібератак були інформаційні системи банківських установ [3], то в останні роки найбільше атак зазнають об'єкти критичної інфраструктури, переважно на основі програм-вимагачів (ransomeware) або DDos-атак. Така тенденція особливо яскраво проявилася під час першої кібервійни між Україною та рф, коли тільки на енергетичну систему з початку війни було здійснено понад 1200000 кібератак [4].

Досить детально сучасні виклики у сфері кібербезпеки визначені у Стратегії кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. В документі зокрема зазначено, що сьогодні зростає технічний рівень реалізації кіберзагроз, постійно вдосконалюються та розробляються нові інструменти і механізми кібератак. Відбувається мілітаризація кіберпростору та розвиток кіберзброї, що дає можливість приховано проводити кібератаки для підтримки бойових дій і розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі. рф залишається одним з основних джерел загроз національній та міжнародній кібербезпеці.

Для протидії викликам та загрозам у сфері кібербезпеки міжнародна спільнота прийняла низку нормативно-правових документів та створила мережу спеціальних підрозділів як для забезпечення кібербезпеки так і для боротьби з кіберзлочинністю.

Щодо протидії кіберзлочинності на сьогодні найактуальнішим міжнародним договором є Конвенція про кіберзлочинність 2001 року, відповідно до якої країни-підписанти повинні внести відповідні зміни у національне законодавство щодо протидії кіберзлочинності та створити пункти 24/7 для обміну інформацією у цій сфері. Значна увага в Конвенції приділена питанням отримання, зберігання та обміну електронними доказами, які є ключовим елементом при розслідуванні кіберзлочинів. Хоча питання щодо розслідування кіберзлочинів та збирання електронних доказів вже досліджувались вітчизняними науковцями, проте саме поняття електронних доказів досі відсутнє у Кримінальному процесуальному кодексі України [5,6,7].

Водночас процедури отримання та обробки електронних доказів та міждержавний обмін інформації про вчинені кіберзлочини потребує вдосконалення. Тому враховуючи поширення кіберзлочинності та зростаючу складність отримання електронних доказів, які можуть

зберігатися в іноземних юрисдикціях, у травні 2022 року на конференції в Римі був прийнятий Другий Протокол до Конвенції, який забезпечує правову основу для розкриття інформації про реєстрацію доменного імені та для прямої співпраці з постачальниками послуг щодо інформації про абонентів, ефективних засобів отримання інформації про абонентів і даних трафіку, негайної співпраці в надзвичайних ситуаціях, інструментів взаємної допомоги, а також гарантії захисту персональних даних. На сьогодні даний протокол підписало понад 30 країн.

Крім боротьби з кіберзлочинністю розвинуті країни приділяють важливу увагу кібербезпеці, особливо на об'єктах критичної інфраструктури.

Закон ЄС про кібербезпеку (The EU Cybersecurity Act), що набув чинності у червні 2019 року зміцнює агентство ЄС з кібербезпеки (ENISA) і встановлює рамки сертифікації кібербезпеки для продуктів і послуг [8].

ENISA відіграватиме ключову роль у створенні та підтримці європейської системи сертифікації кібербезпеки для продуктів, послуг і процесів в інформаційно-телекомунікаційних системах та відповідатиме за інформування громадськості про схеми сертифікації та видані сертифікати через спеціальний веб-сайт.

ENISA уповноважена посилити оперативну співпрацю на рівні ЄС, допомагаючи державам-членам ЄС у вирішенні їхніх інцидентів кібербезпеки та підтримуючи координацію ЄС у разі масштабних транскордонних кібератак і криз.

10 листопада 2022 року Європарламент схвалив директиву про заходи для високого загального рівня кібербезпеки в Союзі (Директива NIS2) [9]. Директива скасовує Директиву NIS 2016 року з метою посилення безпеки від кібератак у більш широкому діапазоні секторів. Директива NIS2 має на меті подальший розвиток законодавчої бази з огляду на зростаючу цифровізацію та, як наслідок, нові виклики кібербезпеці, включно з новими викликами, спричиненими кризою COVID 19.

У Директиві NIS2 запроваджено набір мінімальних зобов'язань (які повинні виконуватися державами-членами) для управління ризиками кібербезпеки. Вони включають прийняття політики щодо аналізу ризиків і безпеки інформаційної системи, обробки інцидентів, безперервності бізнесу та управління кризовими ситуаціями, а також безпеки ланцюга постачання, політик і процедур щодо криптографії та шифрування, а також періодичної оцінки ефективності заходів з управління кібербезпекою.

Директива NIS2 оптимізує систему обробки інцидентів безпеки, у тому числі на рівні ЄС. З цією метою створюється європейська мережа

організацій зв'язку з кіберкриз (EU-CyCLONe), яка підтримує скоординоване управління великомасштабними інцидентами кібербезпеки. Крім того, Директива NIS2 вводить зобов'язання подавати терміново інформацію до відповідного органу протягом 24 годин після того, як стало відомо про значний інцидент.

Висновок:

У червні 2022 року країни члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Водночас на шляху до вступу Україні необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство у відповідність до європейських критеріїв, у тому числі і у сфері кібербезпеки та протидії кіберзлочинності.

Література:

1. Katie Chadd The History Of Cybercrime And Cybersecurity, 1940-2020 URL: <https://cybersecurityventures.com/the-history-of-cybercrime-and-cybersecurity-1940-2020/>

2. Комп'ютерна злочинність. Навчальний посібник / Біленчук П.Д., Бут В.В., Гавловський В.Д., Гуцалюк М.В., Романюк Б.В., Цимбалюк В.С. – Київ: Атіка, 2002. – 240 с.

3. М. Гуцалюк Безпека банківських інформаційних систем, 2004 URL: <https://forinsurer.com/public/03/02/25/307>

4. З початку війни на енергосектор України було здійснено 1,2 млн кібератак URL: https://lb.ua/society/2022/11/22/536658_z_pochatku_viyni_energosektor.htm

5. Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій: наук.-практ. посіб. / Б. В. Романюк, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. М. Бутузов. – Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2004. 144 с.

6. Електронні (цифрові) докази у кримінальних провадженнях [Текст]: метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.]; за заг. ред. О.В. Корнейка // Вид. 2-ге, доп. – Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 104 с.

7. Гуцалюк М.В. Антонюк П.С. Проблемні аспекти процесуальної спроможності використання електронної (цифрової) інформації як доказів в кримінальному провадженні // Інформація і право. – № 2(41)/2022. – С.116-122.

8. The EU Cybersecurity Act URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity-act>

9. Cybersecurity: The EU Parliament Approved the New NIS2 Directive URL: <http://blog.galalaw.com/post/102i2xd>

Євтєєва Д. П.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

Лапкін А. В.,

доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВИКЛАДАННЯ ВЧИТЕЛЯМИ (ВИКЛАДАЧАМИ) ПРЕДМЕТІВ НА ОСНОВІ СТАНДАРТІВ ОСВІТИ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Із введенням до Кримінального кодексу (далі – КК) України Законом № 2108-ІХ від 03 березня 2022 р. норми ст. 111¹ «Колабораційна діяльність» та у процесі звільнення Збройними Силами України окупованих територій перед правоохоронними органами, прокуратурою та судами постала низка проблем щодо застосування зазначеної норми. Однією з таких проблем стала кваліфікація дій вчителів (викладачів) – громадян України, які здійснювали викладання навчальних дисциплін на окупованих територіях, в аспекті того, чи підпадають такі дії під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111¹ КК України, у формі «впровадження стандартів освіти держави-агресора».

Впровадження стандартів освіти держави-агресора виступає однією з альтернативних форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111¹ КК. Стосовно цієї норми виникають проблеми при тлумаченні обсягу змісту діяння та визначення кола суб'єктів кримінального правопорушення, що й породжує питання охоплення цим складом безпосереднього викладання вчителями (викладачами) предметів на основі стандартів освіти держави-агресора на окупованих територіях.

Норма, викладена у ч. 3 ст. 111¹ КК, є бланкетною і вимагає при тлумаченні її змісту, в т. ч. при встановленні змісту понять «стандарт освіти», «впровадження стандарту освіти», звернення до нормативних актів у сфері освіти та науки.

Відповідно до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII стандарт освіти визначає: вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня; загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти; інші складники, передбачені спеціальними законами (ч. 1 ст. 32). Стандарт освіти відповідного рівня (за наявності) є основою для розроблення освітньої програми (ч. 1 ст. 33).

У цьому контексті слід відмітити, що оскільки норма ч. 3 ст. 111¹ КК України містить поняття «стандарт освіти держави-агресора», його тлумачення викликає складну правозастосовчу проблему, адже у зв'язку з цим, із одного боку, недоцільно посилатися при визначенні цього поняття на норми законодавства України, а з другого боку, немає підстав і посилатися на законодавство держави-агресора, адже в Україні воно не діє. Тож окреслена проблема породжує замкнуте коло, разом із тим її розв'язання вимагає окремого дослідження.

Щодо поняття «впровадження стандарту освіти», у додатку до листа Міністерства освіти і науки (далі – МОН) України від 19.08.2022 р. №1/9530-22 «Впровадження державного стандарту базової середньої освіти в 5 класах» передбачено, що *упровадження Державного стандарту спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, які мають забезпечити можливості формування учнями/учнями ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту», та сприяти вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа». Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом вимог до обов'язкових результатів навчання учнів, є освітня програма закладу загальної середньої освіти [1, с. 12].*

У наказі МОН України «Про впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з робітничих професій» від 31.01.2011 N 62 передбачено до виконання низку приписів, зокрема, Департаменту професійно-технічної освіти, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, Департаменту економіки та фінансування, а також таким службовим особам, наділеним організаційно-розпорядчими функціями, як: Міністру освіти і науки Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, *керівникам навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти.* Зазначених посадовців наказом зобов'язано: здійснити перехід професійно-технічних навчальних закладів, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників, на

новий зміст навчання, відповідно до вимог затверджених державних стандартів професійно-технічної освіти з 2010/2011 навчального року; розробити та затвердити робочі навчальні плани за професіями відповідно до вимог затверджених державних стандартів [2]. При цьому безпосередньо вчителям (викладачам) ніяких приписів зазначеним наказом не передбачено.

Отже, аналіз наведених нормативних актів дає підстави для висновків, що МОН України пов'язує впровадження стандартів освіти з діями організаційного характеру, що виражаються в розробці й затвердженні освітніх програм та навчальних планів закладів освіти. Як вбачається, такі дії уповноважений та спроможний виконувати не кожний працівник освітньої сфери, а лише суб'єкти, наділені організаційно-розпорядчими функціями (обов'язками), тобто службові особи. Безпосередньо ж із викладанням предметів процес впровадження стандартів освіти МОН України не пов'язує.

Згідно з ч. 3 ст. 18 КК України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням *організаційно-розпорядчих* чи адміністративно-господарських *функцій*, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. *Під організаційно-розпорядчими обов'язками (функціями)* як ознакою службової особи слід розуміти обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів, їх заступники, особи, які керують ділянками робіт. Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські

обов'язки (п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 (у частині, що не суперечить чинному законодавству) [3].

Отже, на підставі вищезазначеного можна дійти таких висновків:

1) *вчителі (викладачі), які не виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, не можуть вважатися суб'єктами впровадження стандартів освіти;*

2) *безпосереднє викладання вчителями (викладачами) предметів на основі стандартів освіти держави-агресора на окупованих територіях **не підпадає** під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України, у формі впровадження стандартів освіти держави-агресора.*

У контексті розглядуваного питання також слід наголосити, що Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), *визначивши концепцію якості закону* в рішенні у справі «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 р. підкреслив, що закон має бути доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні [4]. Обґрунтованим, доступним та узгоджуваним з буквою закону в інтерпретації ЄСПЛ має й судове тлумачення кримінально-правових положень відповідно до вимог компоненту *lex stricta* принципу законності (справа «Del Rio Prada v. Spain» від 21 жовтня 2013 р.) [5]. Через недостатню передбачуваність ЄСПЛ не схвалює будь-яке широке тлумачення кримінального закону на шкоду обвинуваченому (*in malam partem*) [6, с. 15].

У свою чергу, Верховний Суд, послуговуючись правовими позиціями ЄСПЛ, сформував власну правову позицію, за якою у разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід [7; 8].

Щодо цього при тлумаченні норми ч. 3 ст. 111¹ КК України охоплення нею такого прояву, як безпосереднє викладання вчителями (викладачами) предметів на основі стандартів освіти держави-агресора на окупованих територіях, являтиме собою надмірно широке тлумачення, а тому такий підхід не є доступним та передбачуваним. Тож *зазначене виступає додатковим аргументом на користь висновку щодо відсутності у діях вчителів (викладачів), які здійснюють безпосереднє викладання предметів на основі стандартів освіти держави-агресора на окупованих територіях, складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111¹ КК України.*

Література:

1. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 19 серпня 2022 р. №1/9530-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/02/Instruktazh-metod.rekom.shchodo.orhaniz.osv.protsesu.2022-2023.navchalnomu.rotsi.20.08.2022.pdf>.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31 січня 2011 р. N 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062736-11/conv#Text>.
3. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06) від 14 жовтня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858.
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Del Rio Prada проти Іспанії» (заява № 42750/09) від 21 жовтня 2013 р. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionid=81020805&skin=hudoc-en>.
6. Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. Оновлено 30 квітня 2017 року. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf.
7. Постанова Верховного Суду від 06 березня 2018 р. у справі №234/8701/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72693634>;
8. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 р. у справі 916/3283/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803>.

Захарченко А.М.,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад

Донецького державного університету внутрішніх справ,

м. Кропивницький, Україна

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану внаслідок військової агресії Російської Федерації обумовило запровадження заходів, що передбачають тимчасове встановлення певних заборон і обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина у зв'язку з потребою реагування на ризики і загрози в особливих умовах воєнного стану. До сукупності таких заходів входить, зокрема, запровадження комендантської години (заборони

перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), встановлення спеціального режиму світломаскування, заборона торгівлі алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, і ін. (ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Разом з тим застосування зазначених заборон і обмежень нині не забезпечено встановленням відповідальності за їх недодержання (порушення), що ускладнює реалізацію цих заходів правового режиму воєнного стану та негативно впливає на стан безпекового середовища.

Для усунення цієї прогалини законодавства суб'єктами права законодавчої ініціативи подано на розгляд Верховної Ради України два схожі за змістом законопроекти про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) щодо запровадження адміністративної відповідальності: 1) за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану (реєстр. № 7356 від 09.05.2022) [1]; 2) за порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану (реєстр. № 7553 від 12.07.2022) [2]. Однак ці законопроекти містять низку суперечливих положень та інших недоліків.

Порушена проблема частково висвітлювалася у працях О.В. Ковальнової, А.Г. Пишної [3], А.М. Кичко, К.С. Ваганової, М.О. Скляр [4], і деяких ін. При цьому висловлені позиції стосовно врегулювання зазначеної проблеми є дискусійними і потребують уточнення.

Наведене свідчить про актуальність заявленої теми та доцільність її дослідження з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Внесений на розгляд Верховної Ради України законопроект № 7356 передбачає, зокрема, запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень щодо реалізації (відпуску) лікарських засобів, продажу алкогольних напоїв під час дії воєнного стану, порушення комендантської години у межах прикордонної смуги. Для цього запропоновано внесення доповнень до статей 42-4, 156 та 202 КУпАП. Також передбачено доповнення КУпАП новою статтею 210-2 «Порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану» із встановленням адміністративної відповідальності за порушення комендантської години (перебування у певний період доби під час дії воєнного стану на вулицях та в інших громадських місцях або рух транспортних засобів без спеціально виданих перепусток або посвідчень) та порушення спеціального режиму світломаскування. Другий законопроект (реєстр. № 7553) за змістом є

більш вузьким, і передбачає встановлення адміністративної відповідальності лише за порушення комендантської години в умовах дії воєнного часу (з доповненням для цього КУпАП новою статтею 210-2).

Аналізуючи вищеназвані законопроекти, Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України зауважило, що сумнівною виглядає сама ідея внесення запропонованих змін до статей 42-4, 156, 202 КУпАП. Наголошено, що норми про встановлення адміністративної відповідальності мають бути побудовані таким чином, щоб КУпАП не збільшувався до неосяжних розмірів за рахунок великої кількості норм тимчасової дії (адже воєнний стан – це тимчасовий правовий режим). Особлива частина КУпАП містить близько п'ятисот складів адміністративних правопорушень, більшість з яких можуть характеризуватись підвищеною суспільною шкідливістю у випадку вчинення під час дії правового режиму воєнного стану. Однак у законопроекті № 7356 виділено лише три склади адміністративних правопорушень, що на думку авторів потребують підвищеної адміністративної відповідальності. У зв'язку з цим у науково-експертному висновку зазначено, що замість доповнення статей КУпАП новими частинами, якими встановлюється відповідальність за ті самі дії, що описані у диспозиціях чинних статей, тільки вчинених під час дії воєнного стану, більш доцільним є збільшення (у випадку необхідності) різниці між верхньою та нижньою межами розмірів штрафів або додавання альтернативних видів стягнень у санкціях основних складів правопорушень та врахування під час розгляду відповідної справи обтяжуючої обставини у вигляді вчинення правопорушення з використанням умови воєнного стану. Стосовно ж запропонованої законопроектом № 7356 редакції ст. 210-2 КУпАП «Порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану» управління дійшло висновку, що у даному випадку більш доцільним було б згрупувати в одній частині у невичерпний перелік найбільш поширені порушення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема: порушення комендантської години, порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану, вказавши при цьому на «інші порушення, передбачені законодавством» [5].

У зв'язку з наведеним вбачається, що позиція Головного науково-експертного управління стосовно недоцільності запропонованого у законопроекті розширення статей 42-4, 156, 202 КУпАП заслуговує підтримки. Слушною є й висунута управлінням ідея про згрупування в одній статті КУпАП найбільш поширених порушень заходів правового

режиму воєнного стану. Разом з тим спадає на думку, що розміщення такої статті у главі 15 КУпАП – «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» (як це передбачено законопроектами) навряд чи буде обґрунтованим. Адже заборони і обмеження, що запроваджуються державними органами у зв'язку із введенням воєнного стану, спрямовані, насамперед, на забезпечення громадської (публічної) безпеки та громадського порядку в умовах дії відповідного правового режиму. Пряме зазначення на це міститься у спеціальних нормативно-правових актах. Наприклад, пунктом 3 Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1457) прямо обумовлено, що така заборона запроваджується з метою забезпечення громадської безпеки і порядку. З огляду на це, та зважаючи на характер вищевказаних порушень, можна стверджувати, що їх основним безпосереднім об'єктом є громадська безпека і порядок, тоді як факт невиконання відповідних наказів уповноважених державних органів (посягання на встановлений порядок управління) в цьому випадку має другорядне значення.

Наведене вище дає підстави для висновку про доцільність розміщення статті «Порушення заборон і обмежень, пов'язаних із введенням воєнного стану» у главі 14 КУпАП – «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку».

Поряд із цим викликає сумніви правильність пропозиції, висловленої у висновку Головного науково-експертного управління стосовно закріплення у статті КУпАП «Порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану» невичерпного переліку таких порушень з використанням формулювання «інші порушення, передбачені законодавством». Такий підхід не узгоджується з принципом правової визначеності, адже ані Закон України «Про правовий режим воєнного стану», ані інші законодавчі акти наразі не передбачають переліку (видів) правопорушень у відповідній сфері, тоді як саме КУпАП є тим законодавчим актом, що визначає склади різних адміністративних правопорушень та встановлює відповідальність за їх вчинення.

У зв'язку із зазначеним вбачається, що більш прийнятним варіантом може стати встановлення у запропонованій вище статті КУпАП різних видів порушень заборон і обмежень, пов'язаних із введенням воєнного

стану (з урахуванням того, що положення цієї статті КУпАП мають кореспондувати із змістом ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», яка містить перелік відповідних заходів правового режиму воєнного стану). При цьому такі види адміністративних правопорушень доцільно згрупувати у різних частинах зазначеної статті КУпАП, з урахуванням ступеня суспільної небезпеки певних порушень і відповідною диференціацією адміністративних стягнень, що застосовуються за їх вчинення.

Врахування вищенаведених пропозицій сприятиме додержанню заборон і обмежень, пов'язаних із введенням воєнного стану, що є однією із складових формування безпекового середовища країни.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану (реєстр. № 7356 від 09.05.2022). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39569>.

2. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану (реєстр. № 7553 від 12.07.2022). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39987>.

3. Ковальова О.В., Пишна А.Г. Відповідальність за порушення комендантської години в умовах правового режиму воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 179-185.

4. Кичко А.М., Ваганова К.С., Скляр М.О. Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години під час воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 62-71.

5. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану» (реєстр. № 7356 від 09.05.2022). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39569>.

Карчевський М.В.,

доктор юридичних наук, професор,

перший проректор Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Івано-Франківськ), головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (м. Харків), Україна

ОБЧИСЛЮВАЛЬНЕ КРИМІНОЛОГІЧНЕ АРГУМЕНТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО БЕЗПЕКОВОГО ДИСКУРСУ

1. Комплекс проблемних питань дослідження злочинності з використанням інформаційних технологій пропонується об'єднати поняттям «обчислювальне кримінологічне аргументування» та визначити його наступним чином: *процес обґрунтування положень про злочинність, її причини, особистість злочинця, заходи запобігання, який здійснюється шляхом методологічно послідовного отримання нових знань із даних, що збираються та обробляються автоматизовано*[1].

2. Кримінологічне аргументування оперує положеннями, що відносяться як до кримінально-правового регулювання, так і до пов'язаних зі злочинністю соціальних процесів. Соціальна динаміка є необхідним контекстом аналізу даних про використання права.

3. Обчислювальне аргументування здійснюється шляхом використання інформаційних технологій для збирання, обробки, аналізу та візуалізації даних. Використання інформаційних технологій для дослідження соціальних процесів вивчається обчислювальною соціальною наукою (computational social science). Методи цієї науки поділяються на такі групи, як: автоматизація збору даних, аналіз соціальних систем, соціальні геоінформаційні системи, моделювання соціальних систем тощо [2]. Обчислювальна соціальна наука розглядається як міждисциплінарне поле, яке включає математику, статистику, науку про дані (data science) та, звичайно ж, науку про суспільство (social science) [3]. Своєю чергою, data science визначається як набір фундаментальних принципів вилучення інформації та знань із даних [4].

Логіка розглядає аргумент, як «думку, істинність якої уже встановлена раніше і яка може бути використана для обґрунтування істинності довільного положення» [5, с. 365]. Дані, отримані з використанням сучасних технологій, розглядаються як аргументи тоді, коли вони одержані

з дотриманням відповідної методології. Такою, зокрема, є методологія проведення відтворюваного дослідження (reproducible research). Аналіз даних вважається відтворюваним, якщо набори аналітичних даних і комп'ютерний код, використаний для створення аналізу даних, надаються іншим для незалежного вивчення та аналізу [6]. У такий спосіб досягається відкритість дослідження й значно збільшується довіра до його результатів.

4. Сучасний рівень інформаційних технологій, їх доступність та поширеність дозволяють використовувати обчислювальне кримінологічне аргументування для аналізу протидії злочинності в Україні. Нами реалізовано дослідницькі проекти, які дають можливість оцінити потенціал обчислювального кримінологічного аргументування.

Зокрема, реалізовано проекти, які демонструють варіативність джерел інформації, що може бути використана для аналізу. Цілком зрозуміло, що для більшості завдань нами використано статистичні звіти, представлені на офіційних інтернет сайтах Офісу Генерального Прокурора України та Державної судової Адміністрації України. Водночас, ці та подібні джерела не єдині, які можна використовувати для обчислювального кримінологічного аргументування. Так відкрите програмне забезпечення Web Scraper [7] дозволяє автоматизовано збирати дані з різноманітних інтернет-джерел. Використовуючи його, нами здійснено збір коментарів до відео про розв'язання рф війни проти нашої Держави. Воно було розміщено на каналі YouTube одного із засобів масової інформації США [8]. На момент проведення аналізу відео мало більше пів мільйона переглядів та 2 129 коментарів. Завдяки середовищу для статистичних обчислень R [9] та бібліотеці для нього "tm" (text mining) [10], зібрані коментарі було трансформовано у перелік слів, які найчастіше вживалися у коментарях, обчислено кількість використання кожного з таких слів. Нарешті, із застосуванням одного з онлайн-сервісів побудови візуалізацій типу «хмара тегів» [11], було здійснено графічне представлення даних щодо частоти використаних слів. Отриманий результат (Рис. 1) дає можливість швидко оцінити настрої аудиторії цього ЗМІ щодо злочинного розв'язання рф міжнародного збройного конфлікту. Переважними темами коментарів були підтримка України, небезпека шкоди цивільним особам, необхідність протидії агресії.

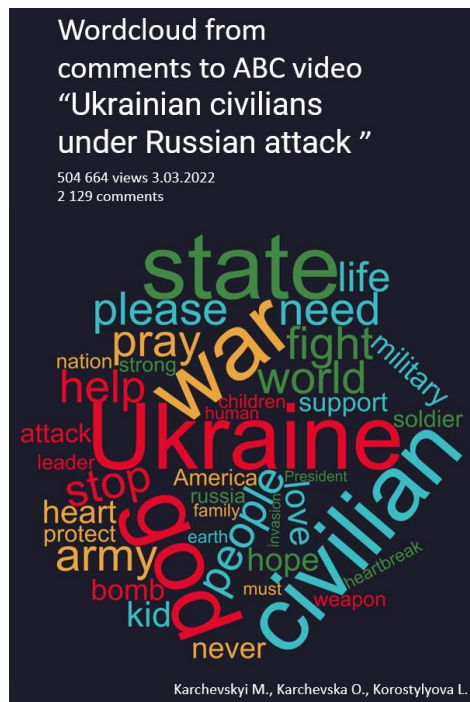

Рис. 1. «Хмара тегів» з коментарів до відео каналу “ABC News” про напад рф на Україну

3. Також нами було реалізовано дослідницькі проекти засновані на використанні спеціалізованих відкритих баз даних [12], методу агентного моделювання (agent based modelling) [13], обчислювального аналізу законодавчих текстів[14; 15].

4. Проведено дослідження правозасоточого кримінально-правового регулювання [16]. У відповідності до методології відтворюваних досліджень, програмним шляхом нами були зібрані, очищені та візуалізовані дані статистичних звітів Офісу Генерального Прокурора та Державної судової адміністрації України. Усі вхідні дані, програмні скрипти та отримані результати представлені у відкритому доступі [17], розроблено вебзастосунок (Рис. 2) для роботи з отриманими результатами [18]. Було інтегровано та забезпечено можливість аналізу відомостей про більше ніж сто показників протидії злочинності, по кожній статті Особливої частини КК України за 9 років (2013-2021). Загальний обсяг набору даних склав близько 980 тисяч показників.

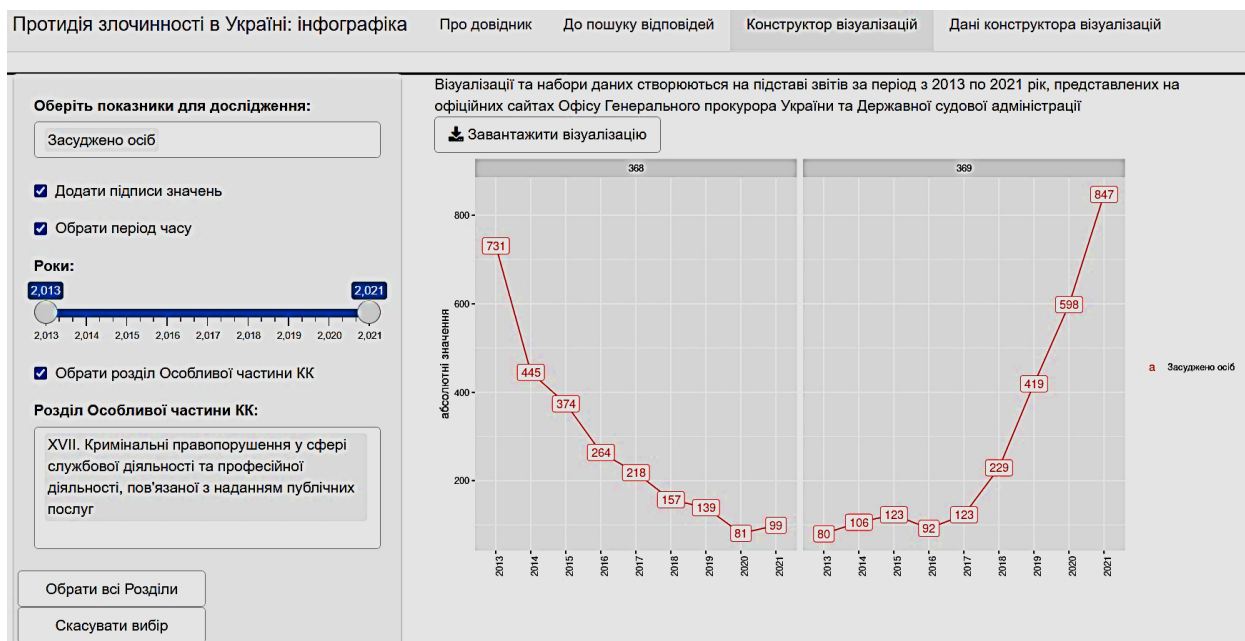

Рис. 2. Інтерфейс вебзастосунку "Протидія злочинності в Україні: інфографіка"

Робота із застосунком наочно продемонструвала сформульовану раніше тезу про необхідність розгляду даних щодо застосування певних норм кримінального права в контексті даних, що характеризують соціальні процеси. Наприклад, вибухове зростання з 2014 року злочинів проти основ національної безпеки пояснюється саме контекстом – військовою агресією РФ проти України. Падіння облікованих правопорушень у сфері обігу наркотиків у 2016 році не свідчить про те, що в цей рік стало менше відповідних посягань, а відображає складні процеси реформування Національної поліції України. Тлумачення зростання кількості облікованих згвалтувань та кількості осіб, засуджених за цей злочин, потребує розгляду даних процесів у контексті ратифікації Україною Стамбульської конвенції. Отже, обчислювальне кримінологічне аргументування, як і будь-яке кримінологічне дослідження, не зводиться до аналізу певних показників функціонування права, з необхідністю потребує їх розгляду в контексті відповідних соціальних процесів.

З використанням розробленого застосунку було здійснено аналіз основних тенденцій протидії злочинності в Україні. Отримано наступні висновки: *разом із поступовим зменшенням кількості облікованих проваджень, зменшенням кількості засуджених осіб та пом'якшенням покарань, які призначаються, спостерігаються недостатня реалізація публічного інтересу в належному функціонуванні системи кримінальної юстиції, часткова примітивізація протидії злочинності, недостатність конструктивної професійної комунікації; існують ризики падіння рівня*

суспільної довіри до соціальних інститутів, які забезпечують дотримання законів, та, як наслідок, зростання злочинності [16].

Зіставлення встановлених тенденцій розвитку законодавчого та правозастосовчого рівнів кримінально-правового регулювання свідчить про різницю у їх направленості. *Якщо кримінальне законодавство розвивається шляхом збільшення заборон та збільшення санкцій у вигляді позбавлення волі, то практика його застосування демонструє тенденції зменшення кількості засуджених та застосування штрафів частіше, ніж позбавлення волі.* Близько половини наявних у кодексі заборон не використовувалися жодного разу.

Застосування обчислювального кримінологічного аргументування в такій ситуації набуває особливої актуальності. Необхідне підвищення ефективності кримінально-правового регулювання як на правозастосовчому, так і на законодавчому рівнях, розвиток протидії злочинності має обов'язково передбачати збір та аналіз якомога більших обсягів даних щодо обліку кримінальних проваджень, часу прийняття рішень, регіональних особливостей роботи правоохоронців, призначених покарань, психометричних характеристик злочинців, особливостей їх посткримінальної поведінки тощо. Це забезпечить можливість прийняття обґрунтованих, так званих, керованих даними (data driven) рішень щодо організації протидії злочинності в державі.

5. Здійснені дослідницькі проєкти наочно демонструють значний потенціал обчислювального кримінологічного аргументування. По-перше, воно дає можливість швидко оцінювати зміст достатньо великих об'ємів даних та реагувати на динамічні соціальні процеси. По-друге, властива обчислювальному аргументуванню методологія відтворюваних досліджень здатна якісно підвищити рівень довіри до результатів кримінологічних досліджень. Саме тому, по-третє, рішення, розроблені на підставі великої кількості даних, за методологією, яка забезпечує високий рівень довіри до результатів аналізу, здатні істотно раціоналізувати національний дискурс щодо протидії злочинності.

Встановлені недостатність реалізації публічного інтересу в належному функціонуванні кримінальної юстиції, примітивізація протидії злочинності, різна направленість розвитку кримінального законодавства та практики його застосування, критично актуалізують проблему ефективності кримінально-правового регулювання та пошук шляхів її розв'язання. Одним із таких є впровадження обчислювального кримінологічного аргументування для прийняття рішень щодо протидії злочинності.

Література:

1. Карчевський М.В. Обчислювальне кримінологічне обґрунтування: поняття, можливості та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4.
2. Cioffi-Revilla, C. Computational Social Science. *Wiley Interdisciplinary Reviews Computational Statistics*, 2(3). May 2010. P. 259-271.
3. Hox, J. J. Computational Social Science Methodology, Anyone? *Methodology*. 2017, 13, pp. 3-12. URL : <https://doi.org/10.1027/1614-2241/a000127>.
4. Provost, F., Fawcett, T. Data Science and its Relationship to Big Data and Data-Driven Decision Making. *Big Data*. Mar. 2013, pp. 51-59. URL : <http://doi.org/10.1089/big.2013.1508>.
5. Конверський А. Є. Логіка: підручник. 2-ге вид., виправлене / А. Є. Конверський. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2017. 393 с.
6. Peng RD. 2011. Reproducible research in computational science. *Science*, 334(6060):1226–27.
7. Web Scraper open free documentation. (N. d.) [Elektronic resurs] N. p. URL : <https://www.webscraper.io/documentation>. [in English].
8. Ukrainian civilians under Russian attack 1 WNT. (N. d.) ABC News Youtube chanel. N. p. URL : <https://youtu.be/nBfjsLTxvH8>. [in English].
9. R Core Team (2022). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL : <https://www.R-project.org/>. [in English].
10. Feinerer I., Kurt Hornik K., Meyer D. (2008). Text Mining Infrastructure in R. *Journal of Statistical Software*, 25(5): 1-54. URL : <https://www.jstatsoft.org/v25/i05/>. [in English].
11. WordsCloud.com - Free online Wordcloud generator. (N. d.) [Elektronic resurs] N. p. URL : <https://www.wordclouds.com>. [in English].
12. Загиблі через військову агресію РФ проти України. Лютий-жовтень, 2022. [Електронний ресурс] URL : <https://youtu.be/pGx3nZfXAAI>.
13. Карчевський М. В. Агентне моделювання – нові можливості дослідження злочинності. Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи : матеріали панельної дискусії IV Харків. Міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 23–24 верес. 2020 р. / редкол.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, Б. М. Головкін. Харків : Право, 2020. С. 93-98
14. Карчевський, М. В., Одинцова, О. В. (2019). Автоматизована система для дослідження законодавчої оцінки суспільної небезпечності діяння «In Context». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Вип. 4(88). С. 92-101. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.88.92-101>.
15. Карчевський М. В. Загальна динаміка кримінально-правового регулювання на законодавчому та правозастосовчому рівнях. [Електронний ресурс] URL : https://github.com/Nickolay78/Criminal_Code_of_Ukraine.
16. Карчевський М. В. (2022). Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Вип. 2(98). С. 202-227. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227>.
17. Карчевський М. В. Вхідні дані, скрипти збирання, очищення, обробки та побудови візуалізацій для web-застосунку. Інтерактивний довідник "Протидія злочинності в Україні (2013-2021)". URL : <https://github.com/Nickolay78/Combating-Crime-in-Ukraine-2013-2021>.
18. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні : інфорграфіка : інтерактивний довідник. URL : <https://karchevskiy.org/i-dovidnyk/>.

Коваленко Л. П.,

доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

УЧАСТЬ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року визначає заходи національного спротиву: 1) здатність виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України; 2) військово-патріотичне виховання громадян України; 3) підготовка до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій.

Рух опору – це активні дії цивільних осіб під час відсічі збройної агресії Росії проти України. Аналітики наголошують, що рух опору складається з підпілля, партизанських сил та «допоміжних сил, які спеціалізуються на ненасильницькому опорі, однак не обмежуються ним» (тобто патріотів, які безпосередньо не належать до організованих сил опору, однак ініціативно надають дієву допомогу, здійснюючи агітацію, розклеюючи листівки, збираючи розвідувальну інформацію тощо, що має суттєве значення для ефективного планування та реалізації заходів активної протидії збройній агресії російських окупаційних військ). У Законі України «Про основи національного спротиву» вперше було визначено організаційно-правові засади руху опору та легально закріплено правовий статус цивільних осіб, які в небезпечних умовах тимчасової окупації організовано чинять збройний або ненасильницький спротив агресору.

17 березня 2022 року зусиллями Сил Спеціальних Операцій Збройних Сил України було започатковано функціонування офіційного сайту Центру національного спротиву з метою підтримки та координації осіб, які прагнуть брати участь у відсічі повномасштабній збройній агресії Російської Федерації проти України. Засновники сайту одразу наголосили, що «спільно зі Збройними Силами України ми будемо непомітно нищити будь-якого противника, який прийшов до нашої країни. Ми будемо робити це там, де він цього не очікує, там, де він почуватиться нібито у безпеці. Ми навчимо тебе вести розвідку і передавати дані про противника. Розкажемо

як ефективно чинити ненасильницький спротив, адже інколи бувають ситуації, коли зброї в руках не буде. Ти дізнаєшся, як не залишати слідів в інтернеті, щоб не мати проблем з окупаційними поліцаями. Тепер ти будеш знати як надати першу домедичну допомогу пораненим». Наразі сайт трансформувалася у потужний високотехнологічний багатопрофільний інформаційно-аналітичний центр, де розміщена фахово підготовлена інформація щодо організації та здійснення національного спротиву агресору та дієві практичні поради за рубриками «Безпека», «Озброєння», «Підпілля», «Ненасильницький спротив», «Медицина». Особлива увага приділена формуванню у суспільстві спроможності ефективною протидії інформаційно-психологічним операціям, спрямованим на «формування власного порядку денного та зміну поведінки цільової аудиторії», перманентному відстеженню й розвінчуванню поширюваних ворогам на тимчасово окупованій території наративів російської пропаганди, підготовці підпільної народної газети Центру національного спротиву «Спротив» для мешканців тимчасово окупованих територій тощо. Фахівцями Центру національного спротиву підготовлено низку практичних порад для учасників руху національного спротиву на тимчасово окупованих територіях щодо оптимальних алгоритмів дій в конкретних ситуаціях активної дії на кшталт «Додаток ЄППО для повідомлень про ворожі повітряні атаки», «Як підпалити військкомат окупантів», «Як знешкодити ворожий танк», «198 методів ненасильницьких дій», «Користуйтеся VPN, щоб обійти блокування українських сайтів окупантами», «Полювання на Орлана. Що робити, якщо помітили російський безпілотною», «Як чинити побутовий саботаж в тилу окупанта», «Виготовлення димової шашки в домашніх умовах», «Що робити при ураженні фосфорними бомбами», «Як поводитися у полоні, щоб зберегти життя», «Як безпечно проводити збори членів руху опору», «Засідка», «Допомога при ураженнях бойовими отруйними речовинами», «Правила поводження зі стрілецькою зброєю», «Як стріляти з РПГ-26», «Ручний гранатомет РПГ-7: як з нього стріляти», «Як завести і викрасти російський танк», «Міні-посібник з оборони міст у сучасних умовах», «Російська техніка: пріоритетні цілі», «Інформація про ворога: як збирати і передавати», «Поведінка під час затримання. Інструкція», «Безпека в Інтернеті», «Підпілля», «Інформаційна гігієна», «Коктейль Молотова та інші. Саморобні засоби. Як виготовити власноруч», «Активні методи громадянського спротиву. Саботаж», «Як робити саботаж, якщо вас залучили до окупаційної влади», «Моральний дух окупантів. Як його знизити», «Ненасильницький практичний спротив» тощо. Важливо, що цей

сайт інтегровано з телеграм-ботом Служби безпеки України для надання інформації щодо розміщення або пересування окупаційних сил та сайтом Офісу Генерального прокурора для фіксації воєнних злочинів Російської Федерації для подальшого використання отриманої інформації українськими та міжнародними судами та трибуналами.

Природно, що інформація про форми, методи і засоби виконання завдань руху опору складає державну таємницю. Як наслідок, об'єктивний науковий аналіз стану організації руху опору та результатів виконання службово-бойових завдань уповноваженими силами оборони та безпеки наразі унеможливлений. Натомість упродовж останнього часу в офіційних повідомленнях уповноважених посадових осіб та фахівців у сфері стратегічних комунікацій все частіше наголошується на окремих успішних «актах відплати»/одиначних діях, проведених проукраїнськими активістами на тимчасово окупованій території. Водночас вітчизняні мас-медіа особливу увагу приділяють заснованому у квітні 2022 року ненасильницькому громадському рухові спротиву «Жовта стрічка» (жовта стрічка як логотип руху визнана одним із символів спротиву), учасники якого ініціювали та провели на тимчасово окупованих територіях низку деморалізуючих окупаційну владу акцій різного формату («Херсон – це Україна», «Маріуполь – це Україна», «Крим – час додому», «Стоп референдум», «Стоп примусова паспортизація», флешмоб «Віддери фашизм» (замальовування графіті з державною символікою Російської Федерації, здирання або пошкодження агітаційних матеріалів), «Передамо, куди треба» (збір інформації через платформу «єВорог» щодо пересування і дислокації ворожих військ та плановані загарбниками заходи, а також особистих даних колаборантів на кшталт «голів виборчих комісій» або керівників окупаційних псевдоадміністрацій), видання газети «Голос Партизана», збір підписів на підтримку Збройних Сил України у тимчасово окупованих містах, поширення патріотичних листівок і маркування публічного простору тимчасово окупованих населених пунктів літерою «І» як символом національного спротиву, оприлюднення «листів любові» до співвітчизників на окупованих територіях тощо). Громадський рух спротиву «Жовта стрічка» є унікальним засобом трансформації мирного спротиву, потужним надихаючим і мобілізуючим чинником для патріотично налаштованого населення тимчасово окупованих територій. Також має бути приділена належна увага осмисленню природи масових протестів цивільного населення окупованих населених пунктів України на початковій стадії повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. Примітно, що часто протестні акції як прояви ненасильницького спротиву

супроводжувалися блокуванням ворожої військової техніки. Протестні акції часто придушувалися з використанням вогнепальної зброї та світлошумових гранат, внаслідок чого постраждало багато мирних протестувальників (зазначимо, що збройна інтервенція та катування неозброєних учасників мирних протестів є кримінальним злочином).

Література:

1. Центр національного спротиву. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/>.
2. Рух опору «Жовта стрічка». Сайт Укрінформу. 27 жовтня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-ruh-oporu-zovta-stricka>.

Колб О. Г.,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів Волинської обласної організації
Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз Чорнобиль
України», м. Луцьк, Україна*

РОЗПАЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВОРОЖНЕЧІ ТА НЕНАВИСТІ – ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як показує сьогоденна практика, до однієї із загроз національній безпеці, мова про які ведеться в п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», можна віднести розпалювання у нашій державі релігійної ворожнечі та ненависті. При цьому суб'єктами такої протиправної діяльності є не тільки політики, у тому числі шляхом реєстрації відповідних законопроектів з даного приводу [1], та інші особи (представники релігійних конфесій, священнослужителі, громадські діячі, т. ін.), що не тільки порушує конституційні права громадян (ст. 35 Основного закону України), але й створює своєрідний нелегальний другий «фронт», пов'язаний з російською агресією проти України.

Підвищує рівень суспільної небезпеки даного правопорушення та, в цілому, загрози національній безпеці України залучення до цього процесу й правоохоронних органів [2]. Без сумніву, враховуючи їх статутні завдання щодо запобігання кримінальним правопорушенням, а також положення ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу (КК) України з означених питань, вказану діяльність правоохоронців слід визнати правомірною.

Поряд з цим, у контексті розголошення зазначеними суб'єктами правоохоронної діяльності результатів проведення ними слідчих (розшукових) дій (глава 20 Кримінального процесуального кодексу (КПК)), такий підхід не в повній мірі кореспондується з вимогами нормативно-правових актів, які регулюють сферу державної таємниці в Україні, а саме:

а) п. 4 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю», у якому зазначено, що до даного виду інформації з обмеженим доступом (ст. ст. 6, 8, 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації») відносяться відомості у сфері державної безпеки та охорони правопорядку (у досліджуваній у цій роботі проблематики – матеріали досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності);

б) ч. 2 розділу I «Загальні положення» Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (витік секретної інформації; загроза для секретної інформації; модель загроз для секретної інформації; об'єкт оперативно-розшукового, контррозвідувального чи розвідувального заходу; суб'єкт режимно-секретної діяльності; ін.); р. II «Відомості, що становлять державну таємницю» (п. 4.12.3 (відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії)); п. 4.12.1 (відомості про зміст матеріалів дізнання (досудового слідства), якщо розголошення про це може завдати шкоди національним інтересам і безпеці (у досліджуваному у даній роботі предметі – підвищення рівня загроз для даного безпеку шляхом розпалювання релігійної ворожнечі)); розділ 4 «Сфера державної безпеки та охорони правопорядку (п. 4.12.3 (відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії; ін.)) Зводу відомостей, що становить державну таємницю [3];

в) ч. 2 ст. 387 КК України «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування», вчинене працівником оперативно-розшукового органу, слідчим або прокурором.

Як з цього приводу слушно зауважують фахівці, залучення широкої публіки стало традиційним елементом ведення справ, який нерідко приносить очікувані результати. Однак, такого роду необдуманий порив на етапі досудового розслідування може (як це, на жаль, має місце у питаннях оцінки релігійної діяльності) створити чимало проблем, серед яких – кримінальна відповідальність [4].

Якщо ж до означеної проблематики підійти з огляду теорії детермінації [5, с. 274-280], то розголошення службової та слідчої інформації, отриманої у ході проведення слідчих (розшукових) дій на деяких церковних об'єктах, варто кваліфікувати як пособництво тим релігійним фанатам та безвідповідальним політикам, які умисно

розпалюють релігійну ворожнечу у воєнний час та сприяють таким чином агресору у використанні цієї ситуації для її оправдання у різноманітних міжнародних організаціях (ООН, Раді Європи, «G-20», т. ін.), підвищуючи при цьому рівень посягань на національну безпеку України [6, с. 84-96].

Якщо ж до оцінки та до вирішення досліджуваного питання підійти з точки зору сформульованих у науці інформаційних моделей для розробки запобігання кримінальним правопорушенням [7, с. 39-54], то у зв'язку з цим варто мати на увазі наступні обставини:

1. Відповідно до положень ч. 3 ст. 35 Конституції України, церква і релігійні організації в нашій країні відокремлені від держави. При цьому жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, що лежить сьогодні в основі діяльності релігійних фанатів та інших суб'єктів сьогоднішньої аналогічної ідеології в суспільстві, які в тому числі вчиняють спроби її реалізації як на законодавчому [1], так і на правозастосовному рівнях [2].

2. Згідно вимог ч. 1 ст. 35 Основного Закону України, кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію та безперешкодно відправляти релігійні обряди тощо.

З цього випливає, що на конституційному рівні створена правова гарантія для реалізації природного права людини, яке є визначальним для цивілізованих держав світу та одним із ключових критеріїв прийняття України в ЄС та НАТО.

3. Як це впливає із змісту ч. 2 ст. 61 Конституції України, юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, а тому емоційні та, одночасно, безвідповідальні заклики релігійних авантюристів в нашій державі щодо заборони тих чи інших релігійних конфесій, якщо, звичайно, їх діяльність не суперечить ст. 37 Основного закону України та положенням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», створює реальні загрози для національної безпеки у воєнний час та провокує громадянське протистояння в державі.

Тим більше, що історія України тільки у ХХ-му столітті, зокрема у часи СРСР, мала трагічні наслідки для нашого народу: коли замість індивідуального, застосовувалось колективне покарання у виді репресій, голодомору, масового примусового переселення населення у безлюдні райони, закриття церков тощо [8].

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що сформувалась в умовах воєнної агресії Росії проти України та яка є реальною загрозою

національній безпеці, що має бути вирішена на всіх рівнях діяльності держави, включаючи й доктринальний (концептуальний).

Література:

1. Проект Закону про заборону Московського патріархату на території України : поданий народним депутатом України О. В. Савчук у березні 2022 року № 704. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
2. СБУ прийшло з обшуком до Мукачівського монастиря Московської церкви : усі подробиці. URL: <https://www5.ua>>. Новини.
3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ СБУ України від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Максименко О. Будь-яка необережність з використанням даних досудових розслідування може породити лавину несподіваних проблем. URL:<https://biz.ligazakon.net>.
5. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274-280.
6. Луценко Ю. В. Докринальні положення кримінально-правової політики держави у сфері забезпечення воєнної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 84-96. URL: <https://apir.iir.edu.ua/index.php/armv/article/view/369>.
7. Батиргареева В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39-544.
8. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX-XX ст.) : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 408 с.

Колодяжний М. Г.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач
відділу кримінологічних досліджень, Науково-дослідний
інститут вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ НУЛЬОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ³

Україна та, відповідно, український народ наразі переживають складні й, у певному сенсі, доленосні часи. Це передусім зумовлюється

³ *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. 0120U10561).

зовнішньою військовою агресією, спрямованою на повалення конституційного ладу, порушення суверенітету й територіальної цілісності нашої держави та, без перебільшення, знищення народу України як самостійного етносу, поєданого із заборонаю його тисячолітньої історії, культури, мови і традицій.

Підступна війна, аналогів якій на європейських теренах не було з 1945 р., тягне десятки тисяч убитих військовослужбовців та цивільного населення, а також тисячі знищених та пошкоджених об'єктів військової, житлової, енергетичної та іншої інфраструктури. Водночас в Україні ще до 24 лютого 2022 р. існувала та продовжує існувати інша (неоголошена) дорожня «війна». Вона пов'язується із загибеллю щороку під час ДТП до 3 тис. громадян, які є різними учасниками дорожнього руху. Умовна дорожня «війна», на жаль, об'єктивно триватиме навіть після завершення російсько-української війни. І одним із багатьох чинників такого стану справ є відсутність в українському суспільстві належного реагування з боку пересічних громадян на будь-які прояви дорожньо-транспортної правопорушуваності (як кримінально-, так й адміністративно караної). Анонсована проблема перебуває у площині соціально-психологічної складової інституційного каркасу обмеження поширеності досліджуваного негативного соціального явища. Ця засада полягає у впливі на найважливіший елемент складної соціальної системи «учасники дорожнього руху – транспорт – дороги». Адже у більшості випадків саме від людського фактору, тобто поведінки водіїв та інших учасників дорожнього руху у конкретних умовах місця і часу залежить настання ДТП і потенційних фатальних наслідків.

Система запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту включає, окрім іншого, необхідність вироблення в учасників дорожнього руху та інших суб'єктів так званої нульової толерантності до будь-яких порушень правил, вимог і стандартів безпеки на транспорті. Подібний підхід застосовується при запобіганні не менш суспільно небезпечному явищу корупції. Як відомо, запорукою його ефективного запобігання є формування у громадян високого рівня сприйняття корупції, що не уявляється можливим без вироблення у них нульової толерантності до різноманітних корупційних практик, а значить: недопущення індиферентного й байдужого ставлення до корупційних проявів та учасників корупційних об'єктів. Звідси без указанного напряму діяльності фактично неможливо ефективно реалізувати Стратегію підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року [1].

Формування нульової толерантності до порушень правил дорожнього руху (далі – ПДР) включає законодавчі, культурно-виховні та організаційні аспекти.

Нормативно-правовий вимір цієї проблематики замикається на створенні сприятливого правового середовища у цій галузі. Зокрема, у цьому зв'язку пропонується перейняти прогресивний європейський досвід щодо реагування підрозділів патрульної поліції навіть на найдрібніші порушення ПДР. Це стосується, головним чином, й перевищення дозволеного швидкісного режиму руху. В Україні та багатьох інших країнах світу воно відноситься до найтипівіших правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Так, в Європі лише в Ірландії та на Мальті розмір штрафу не залежить від конкретного перевищення швидкості транспортного засобу. У решті держав адміністративна відповідальність є диференційованою і прив'язується до швидкості останнього. У більшості західних країн має місце також передбачення юридичної відповідальності за перевищення швидкості руху транспортного засобу, у тому числі, менше, ніж на 20 км/год: у США – від 1 км/год; у Польщі – менше 10 км/год; у Казахстані – від 10 до 20 км/год; у Чехії – менше 20 км/год [2].

Як відомо, в Україні передбачена адміністративна відповідальність за перевищення встановлених обмежень швидкості руху більше, ніж на 20 км/год або на 50 км/год (ст. 122 КУпАП). У ВР України на теперішній час перебуває також законопроект щодо встановлення підвищеної адміністративної відповідальності за перевищення швидкісного режиму руху на 80 км/год і більше. Тобто маємо штучно створений парадокс, який виявляється у тому, що законодавець у цілому допускає і не карає порушення швидкісного режиму їзди по дорогах України менше, ніж на 20 км/год. На масовому й індивідуальному рівнях суспільних відносин це створює небезпечний стереотип щодо самої ідеї допущення мільйонами українських водіїв можливості пересування на транспортних засобах зі швидкістю, більшою за встановлену на конкретній ділянці дороги. Це при тому, що, відповідно до результатів досліджень ВООЗ, перевищення швидкості усього на 5 км/год у межах міста достатньо, щоб збільшити вірогідність настання ДТП аж удвічі [3]. Недарма наразі в ООН жваво обговорюються наміри щодо зменшення дозволеної швидкості у містах до 30 км/год.

Ураховуючи вищевикладене, колектив науковців відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України розробив ініціативний проект

Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів та формування нульової толерантності до правопорушувачів на дорогах». Для цього до ст. 122 КУпАП пропонується додати нову ч. 8 і викласти її у такій редакції: «Перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів менше, ніж на 20 км/год». За це правопорушення планується передбачити адміністративне стягнення у виді попередження.

Є думка, що цього виду стягнення достатньо для впливу на правосвідомість порушників та розуміння ними суспільного осуду їх антисоціальної поведінки. У цілому такий підхід відповідає європейській стратегії Vision Zero (Мета: Нуль), яка спрямована на досягнення нульової смертності та тяжкого травмування учасників дорожнього руху. В основі останньої перебуває не репресія, а саме кримінологічна (некаральна) парадигма запобігання автотранспортним правопорушенням.

Формування нульової толерантності громадян щодо порушення ПДР включає також інші складові. Вагоме місце серед таких посідають інформаційні заходи. З метою пропагування ідеї підвищення безпеки дорожнього руху у світі, а також запобігання правопорушенням у цій сфері ООН було запроваджено Глобальний тиждень безпеки дорожнього руху, який щороку відзначається у травні місяці. У його межах у різних країнах, включаючи Україну, організуються тематичні наукові заходи, залучається поліція для проведення роз'яснювальних заходів із молоддю. У 2021 р. було проведено шостий такий тиждень. Його тематика «Managing Speeding» (Управління перевищенням швидкості) присвячена одній із головних причин ДТП у всьому світі – перевищенню швидкості [4, с. 27].

На теперішній час для того, щоб досягти хоча б запланованого у згаданій вище Стратегії, розрахованій до 2024 р., 30 %-го скорочення смертності на дорогах України, недостатньо політики «закручування гайок». Вона виражається в акцентуванні законодавцем, МВС України, Національною поліцією уваги здебільшого на посиленні відповідальності за порушення ПДР та є проявом безпорадності та розгубленості правоохоронних органів у цій сфері. Як показує прогресивний світовий досвід, подібний підхід є нічим іншим, як самообманом, оскільки жодній країні, навіть де за окремі автотранспортні правопорушення передбачена смертна кара (КНР, Малайзія, Таїланд), не вдалось вирішити цю соціальну проблему у каральний спосіб (посилення відповідальності за порушення ПДР здійснювати необхідно, але виважено відповідно до темпів

економічного зростання держави та рівня добробуту громадян). Тому залишається більш довгий, складний, фінансово витратний, однак при цьому більш ефективний шлях щодо реалізації сучасної багатокомпонентної стратегії Vision Zero.

Для того, щоб в Україні сформувати хоча б приблизний аналог сучасного європейського суспільства, який би існував у державі з атрибутами правової, варто підвищувати рівень правової культури й правосвідомості українців, утворити критичну більшість громадян із «правильною» соціальною установкою й відповідними життєвими цінностями. Така критична маса людей має перетворитись на своєрідний людський капітал. Його інтелект, розуміння своїх конституційних прав і обов'язків, а також особливе ставлення до оточуючих істотним чином здатний позитивно відбитись на зміні у кращий бік стану безпеки дорожнього руху. І ключем до розв'язання цієї проблеми є, окрім іншого, формування нульової толерантності до транспортної правопорушуваності.

Література:

1. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. №1360-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text/> (дата звернення: 5.12.2022).

2. В Україні рік працює автофіксація порушень ПДР: наскільки штрафи відрізняються від іноземних. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/02/infografika/suspilstvo/ukrayini-rik-pracyuye-avtofiksacziya-porushen-pdr-naskilky-shtrafy-vidriznyayutsya-inozemnyx> (дата звернення: 5.12.2022).

3. Наливанна Д., Дядюк Ю. Як карають за перевищення швидкості в Україні та країнах Європи. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/ukrayini-ta-krayinah-uevropy/> (дата звернення: 6.12.2022).

4. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків: Право, 2022. 300 с.

Кулик К.Д.,

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри кримінально-правової політики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

СТАН ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Останні п'ять років Україна активно проводить політику направлену на протидію та запобігання актам домашнього насильства. Було оновлено

та розширено законодавство у сфері захисту осіб, які можуть постраждати від насильства в сім'ї. Так, на виконання зазначеної політики 07.01.2018 р. набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII, 05.09.2018 р. набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» № 658, а 21.09.2020 р. - Указ Президента України від 21 вересня 2020 р. №398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» та інші. Всі зазначені нормативно-правові акти були прийняті у зв'язку із приєднанням нашої держави до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки та Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (2011).

У 2022 році Україна стикнулася із жахливими подіями – повномасштабне вторгнення російського агресора на територію України. З 24 лютого населення України перебуває у стані сильного стресу та невизначеності – втрата житла, роботи, буденного способу життя. Непоправним горем для багатьох громадян стала втрата рідних та близьких людей.

На жаль, ці обставини, не зупиняють вчинення правопорушень, які були наявні в нашій державі до війни, зокрема і домашнього насильства, що, навпаки, за цей період набуло загрозливих тенденцій до загострення та латентизації.

До 2022 року від домашнього насильства в Україні страждало орієнтовно 1,8 мільйона жінок [2]. При цьому щороку цифри зростали. Зокрема, у 2021 році зафіксовано на 56% більше звернень з приводу домашнього насильства в порівнянні з 2020 роком.

Спираючись на дослідження "Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни", яке презентували у вересні 2022 року, було отримано наступні дані. Національною поліцією України у першому півріччі (січень-червень) 2022 року порівняно з даними за аналогічний період 2021 року було зафіксовано на 27,5% звернень з приводу домашнього насильства менше, кількість винесених термінових заборонних приписів стосовно кривдника зменшилася на 43%, а кількість самостійно виявлених поліцейськими випадків домашнього насильства зменшилася на 36% [3]. Водночас Офіс Генерального прокурора

повідомляє, що за період з 01.01.2022 року по 30.11.2022 року було зареєстровано 3137 кримінальних проваджень, пов'язаних з домашнім насильством, а за ст. 126-1 Кримінально кодексу України – 1468 випадки, що є меншими показниками у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Проте, на жаль, такі статистичні дані не є свідченням зменшення кількості вчинених правопорушень, пов'язаних з насильством в сім'ї, а зі зростанням їх рівня латентності.

Високий рівень латентності завжди був притаманний даному виду злочинів, однак у зв'язку з повномасштабним вторгненням російського агресора на територію України ситуація ще більше погіршилася. Можна виділити наступні бар'єри, що не дають змоги жертвам повідомити спеціально-уповноважені органи про акти домашнього насильства. По-перше, вимушене внутрішнє переселення родин з місця постійного проживання, що суттєво ускладнило процес звернення по допомогу через нову геолокацію. По-друге, велика кількість населених пунктів опинилася в окупації, що взагалі унеможливило звернення до правоохоронних органів за захистом. По-третє, самостійне нівелювання постраждалою особою цієї проблеми через наявність «більш нагальних» потреб таких як безпека, діти, житло, робота, нове оточення та інші.

Також не варто забувати і про те, скільки людей, переважно жінок з дітьми, виїхало за кордон. Відповідно до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 6 грудня 2022 року з України виїхало 7 832 493 особи, а 4 805 531 особа отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи [4]. На сьогодні, ми не маємо повної офіційної статистики щодо актів домашнього насильства, які вчиняються українцями на території країн тимчасового перебування. Ця цифра залишається у тіні. Наразі можна виділити такі прояви домашнього насильства як: заборона вивозу дітей за кордон одним із батьків (переважно чоловіків); маніпулювання дітьми; позбавлення чоловіками можливості жінкам вільно обирати місце проживання; психологічне, економічне та фізичне насильство. Вразливими категоріями є діти, жінки, люди похилого віку, вимушені переселенці та чоловіки.

Проте, навіть, в умовах воєнного стану Україна прагне робити все можливе для реалізації заходів направлених на боротьбу та запобігання досліджуваному негативному явищу. Зокрема, нарешті, 20.06.2022 р. було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію), яка набула чинності 01.11.2022 р. Україна приєдналася до цієї конвенції ще у 2011 р., проте 10 років не

ратифіковувала. Незважаючи на це, більшість нормативних положень чинного законодавства у сфері захисту від домашнього насильства та гендерної дискримінації було розроблено та прийнято з погляду на зміст останньої.

Варто наголосити, що на підконтрольних Україні територіях особи, які постраждали від домашнього насильства можуть продовжувати отримувати допомогу як і в мирний час. В кожному регіоні працюють усі спеціалізовані служби, підрозділи «ПОЛІНА» Національної поліції, притулки, кризові кімнати, денні центри соціально-психологічної допомоги, дільничі офіцери поліції, діють національні «гарячі лінії». На нашу думку, варто також надати можливість повідомляти жертвам про факти домашнього насильства через чергових або поліцейських, які допомагають роботі «Пунктів незламності», які створені по всій країні.

Таким чином, органи державної влади, місцевого самоврядування та громадські організації намагаються повноцінно забезпечити функціонування державної політики у сфері протидії домашньому насильству навіть в умовах воєнного стану.

Література:

1. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6–13. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/golovkin_20.pdf (дата звернення: 18.02.2016). – Заголовок з екрана.
2. Змисла М. Домашнє насильство крізь призму війни. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>
3. Звіт “Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 року)”. URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-v-umovakh-viyny/>
4. Ukraine situation Flash Update #37. URL: <file:///C:/Users/%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/20221216%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2037.pdf>
5. Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв злочинів. Проблеми законності : зб. наук. пр. 2016. Вип. 135. С. 124–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_135_15.
6. Holovkin, B. M., Tavolzhanskyi O. V., & Lysodyed O. V. (2021). Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. *Connections: The Quarterly Journal*. 20(2), pp. 75-87.

Кулик О.Г.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності, Державний науково-дослідний інститут МВС України, м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОД ДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Протягом останніх місяців активізувалась діяльність щодо розроблення проекту створення безпекового середовища в Україні. Ця робота здійснюється міжвідомчою робочою групою на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. На основі досвіду роботи у складі зазначеної робочої групи хотілося висловити ряд міркувань щодо теоретичних та методичних засад підготовки зазначеного проекту.

Перше питання, яке виникло перед розробниками, ключові терміни, які мають використовуватися в проекті, та їх зміст. Виявилось, що у нормативно-правових актах, які регулюють питання національної безпеки та забезпечення безпеки у різних сферах управління та господарювання, визначення ряду ключових термінів – загрози, виклики, ризики тощо – є здебільшого надто загальними та розпливчастими, в окремих з них одні й ті самі терміни використовуються в різних смислах, подекуди різні терміни використовуються як синоніми (наприклад, виклики та загрози). Ще більша термінологічна плутанина спостерігається в літературі з безпекової проблематики [див., наприклад 1, 2, 3]. Між тим, без досягнення єдиного розуміння ключових термінів розробниками створення відповідного проекту є неможливим.

Нами запропоновано в якості операційних термінів проекту створення безпекового середовища наступні:

безпекове середовище – комплекс соціальних, матеріальних, духовних умов життєдіяльності людей, громад, підприємств, установ, організацій суспільства та держави, які забезпечують їх захист від загроз;

загрози безпековому середовищу – процеси та явища, які продукують або створюють сприятливі умови для заподіяння шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі;

надзвичайні події природного або техногенного характеру та протиправні діяння, які заподіють шкоду правам, свободам і законним інтересам громадян, громад, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі. У вищенаведеному визначенні загроз виділені два їх типи. До першого типу належать процеси та явища, які продукують або створюють сприятливі умови для заподіяння шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі. Ці загрози часто розглядають як фактори негативного впливу на безпекове середовище. До другого типу – надзвичайні події всіх видів та протиправні діяння;

ризик настання загрози – кількісний або якісний показник ймовірності настання загрози безпековій ситуації. Використання терміну «ризик» у різних смислах, найчастіше для позначення загроз, ми вважаємо недоцільним;

заходи забезпечення безпеки – комплекс економічних, соціальних, технічних, правоохоронних, інформаційних, виховних дій, які спрямовані на запобігання та припинення заподіяння шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян, громад, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі, а також усунення їх наслідків.

Визначенню теоретичної основи зазначеного проекту розробники до цього часу не приділяли уваги. Натомість це питання є важливим, оскільки саме вірно визначене теоретичний підхід може забезпечити створення безпекового середовища в країні та цільної, ефективної системи його забезпечення. В якості такої теоретичної основи проекту пропонується теорія ситуативного запобігання надзвичайним ситуаціям природного та техногенного характеру, настанню тяжких наслідків в результаті таких ситуацій, протиправним діянням. Ця теорія передбачає здійснення заходів щодо: усунення або мінімізації умов, які сприяють виникненню надзвичайних ситуацій та можуть привести до тяжких наслідків в разі їх виникнення, максимального зменшення можливостей для вчинення протиправних діянь; підсилення захисту безпекових об'єктів та територій, громадського простору від надзвичайних ситуацій та протиправних діянь; збільшення можливостей для найскорішого встановлення фактів надзвичайних подій та вчинення протиправних діянь, їх припинення, ліквідації шкідливих наслідків та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності; інформування громадян про правила

забезпечення безпекового середовища та їх залучення до участі у такій діяльності.

Суттєвими рисами ситуативного запобігання загрозам безпековій ситуації є:

предметність і конкретність. Здійсненню таких заходів передують ґрунтовна і всебічна оцінка безпекової ситуації на конкретному об'єкті, території або в адміністративно-територіальній одиниці з урахуванням всіх її особливостей і визначення на цій основі переліку заходів, які доцільно і можливо здійснити;

різноманітність. За допомогою цих запобіжних заходів можна нейтралізувати або послабити дію різних середовищних умов, які сприяють виникненню надзвичайних ситуацій та вчиненню протиправних діянь на конкретному об'єкті, території або в адміністративно-територіальній одиниці;

реалістичність. На рівні конкретного об'єкту, території або адміністративно-територіальної одиниці визначаються лише заходи, які можливо реалізувати за наявних у громади фінансових, матеріальних та людських ресурсів;

забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників запобіжної діяльності. Наявність зацікавленості в успіху всіх потенційних учасників запобіжної діяльності дозволяє налагодити між ними належне співробітництво.

Ми вважаємо необґрунтованим включати до заходів забезпечення безпекового середовища дії, спрямовані на соціально-економічний розвиток. Вони безумовно сприяють його створенню, але цей процес має більш загальний характер і відбувається за наявності відповідних фінансових, матеріально-технічних та людських ресурсів, які в даний час обмежені.

При обговоренні архітектури безпекового середовища висловлювалися пропозиції обмежитися рівнем територіальних громад або розробляти більш масштабний проект побудови безпекового середовища в країні в цілому. На наш думку, друга пропозиція є більш слушною. Доцільно розробляти саме багаторівневу систему забезпечення безпеки в країні, у якій мають бути визначені:

спеціалізовані і неспеціалізовані вертикальні підсистеми системи забезпечення безпекового середовища, які виконують свої функції через територіальні та міжрегіональні територіальні державні органи, що діють на всіх рівнях адміністративно-територіальної структури країни;

горизонтальні підсистеми суб'єктів безпекової діяльності, які діють на кожному рівні її адміністративно-територіальної структури у різних сферах суспільної життєдіяльності, їх функції, форми горизонтальної взаємодії та вертикальної взаємодії з суб'єктами забезпечення безпеки більш високого рівня адміністративно-територіального устрою.

При розробленні таких підсистем має визначатися комплекс алгоритмів діяльності (коло суб'єктів, види їх діяльності, форми їх горизонтальної та вертикальної взаємодії) щодо забезпечення безпеки в кожній з сфер життєдіяльності громадян (проживання, роботи, відпочинку тощо). На кожному горизонтальному рівні цих підсистем мають виконувати певні функції по забезпеченню безпекового середовища відповідні місцеві або міжрегіональні органи вищезазначених вертикальних підсистем державних органів.

На наш погляд, реалізація такого масштабного проєкту повинна здійснюватися поетапно. Наприклад, в сфері МВС України можна почати зі створення підсистеми збору інформації про надзвичайні події та випадки протиправного заподіяння шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян, громад, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі та оперативного реагування на них (служба 112). Доцільно також розробити типові переліки суб'єктів забезпечення безпекового середовища та їх основних функцій щодо кожного з видів безпекових об'єктів, їх частин та територій вільного та умовно вільного доступу (житлові будинки та прибудинкові території, гуртожитки, готелі, ресторани, вулиці, парки тощо). Вже накопичений значний зарубіжний та вітчизняний досвід розроблення та реалізації таких переліків щодо житлових будівель та прибудинкових територій (дворів), навчальних закладів, стадіонів тощо. Його необхідно узагальнити та підготувати на цій основі відповідні стандарти забезпечення безпекового середовища на безпекових об'єктах та їх частинах, територіях кожного типу.

Література:

1. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки [Текст] / Економіка Менеджмент Підприємництва, № 25 (I) / 2013, - С.188-195
2. Суханова Н. В. Ризики, загрози та небезпеки в управлінні діяльністю підприємств в кризових умовах: спільні риси та відмінності. Ефективна економіка. 2011. № 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2544>
3. Романчик Т.В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2020. № 17. С. 257-267.

Левченко Ю. О.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

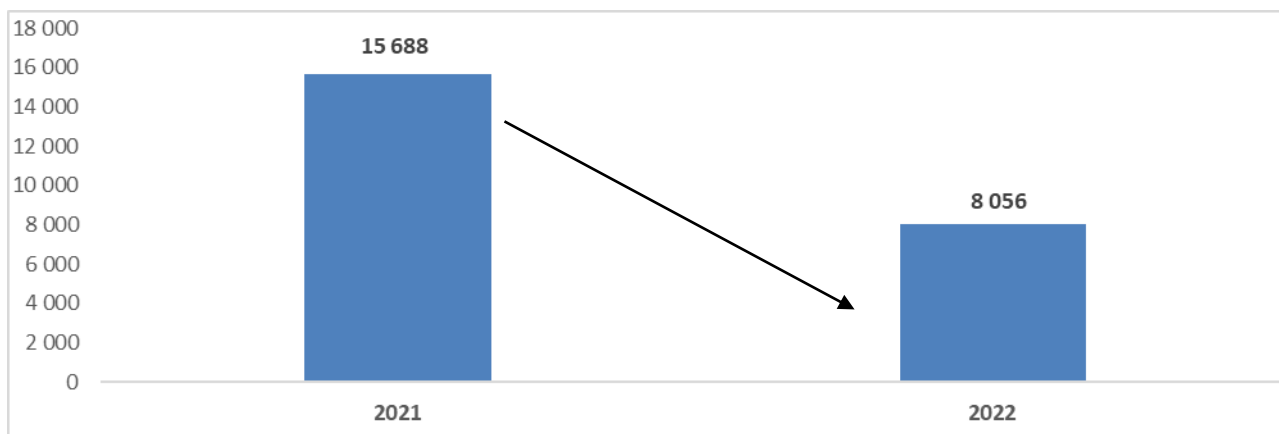
АНАЛІЗ СТАНУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМ ПРИГОДАМ ТА ЇХ НАСЛІКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГУНП В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

В умовах воєнного та важкого стану енергетичної інфраструктури в країні, яке пов'язане з масовими ракетними обстрілами та відключенням електроенергії, протягом 2022 року спостерігається значне збільшення дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) за участі пішоходів [1]. Це зумовлено як відсутністю електроенергії у вечірній та нічний час, зокрема, відключенням світлофорів, так і відсутністю знань учасниками дорожнього руху вимог регулювальника [2].

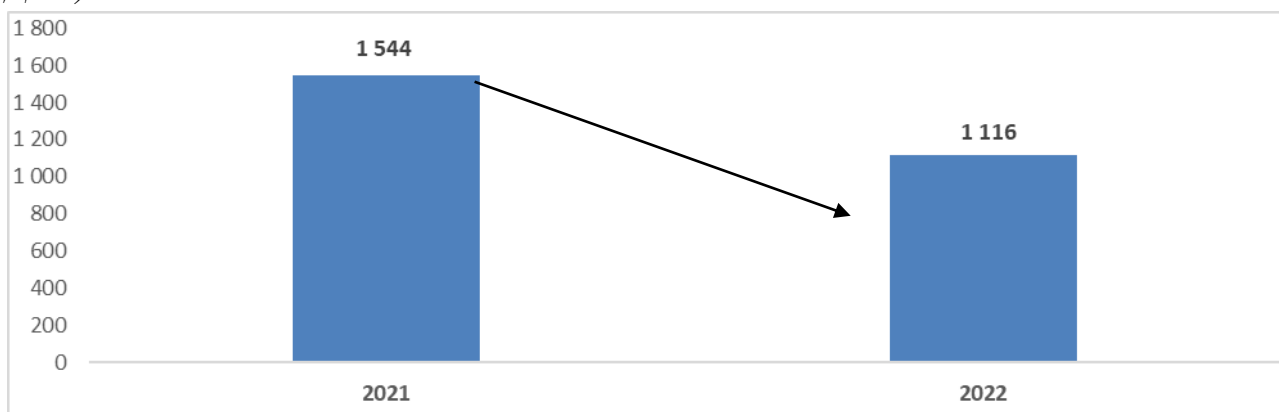
Поширеними видами автопригод залишається порушення правил маневрування (41,93 %), недодержання дистанції (19,19 %), перевищення безпечної швидкості (21,38 %), що загалом складає 82,5 % від усіх дорожньо-транспортних пригод. При цьому, за результатами роботи з профілактики та попередження ДТП спостерігається негативна тенденція щодо поступового збільшення кількості пригод з постраждалими та травмованих у них учасників [3].

Згідно проведено аналіз стану аварійності на вулично-дорожній мережі на території Київської області за 2022 рік зареєстровано 8056 дорожньо-транспортних пригод, що на 48,46% менше ніж за аналогічний період минулого року (2021 рік – 15688 ДТП).

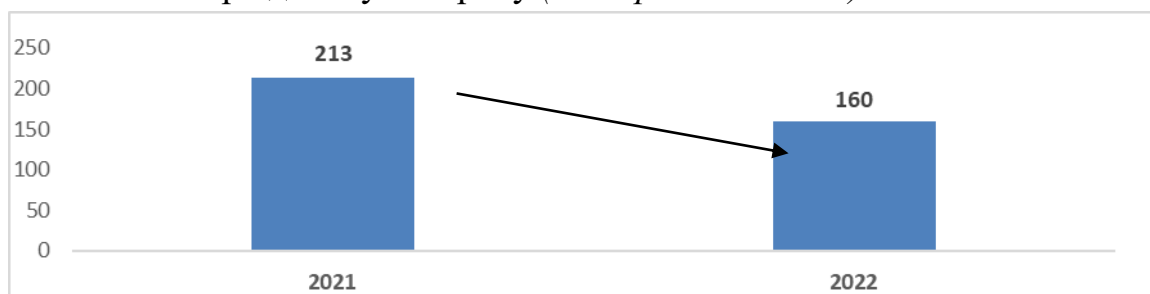
Рік	ДТП	ДТП з потерпілими	Загинуло	Травмовано
2021	15688	1544	213	1942
2022	8056	1116	160	1368

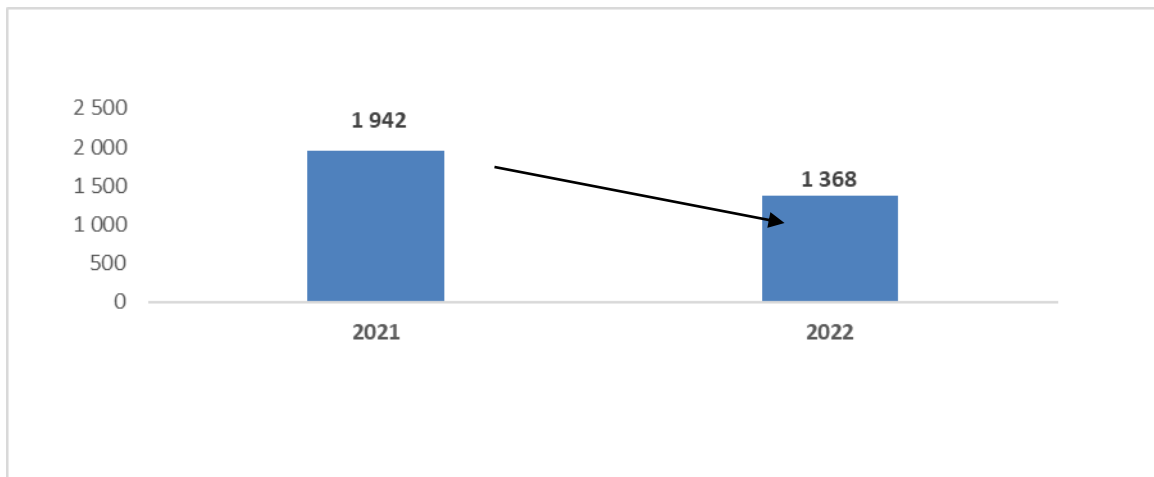
За вказаний період зареєстровано **1116** ДТП з постраждалими, що на **27,72%** менше ніж за аналогічний період минулого року (*2021 рік – 1544* ДТП)

З початку року загинуло у ДТП **160** осіб, що на **53 осіб менше** ніж за аналогічний період минулого року (*2021 рік – 213 осіб*).

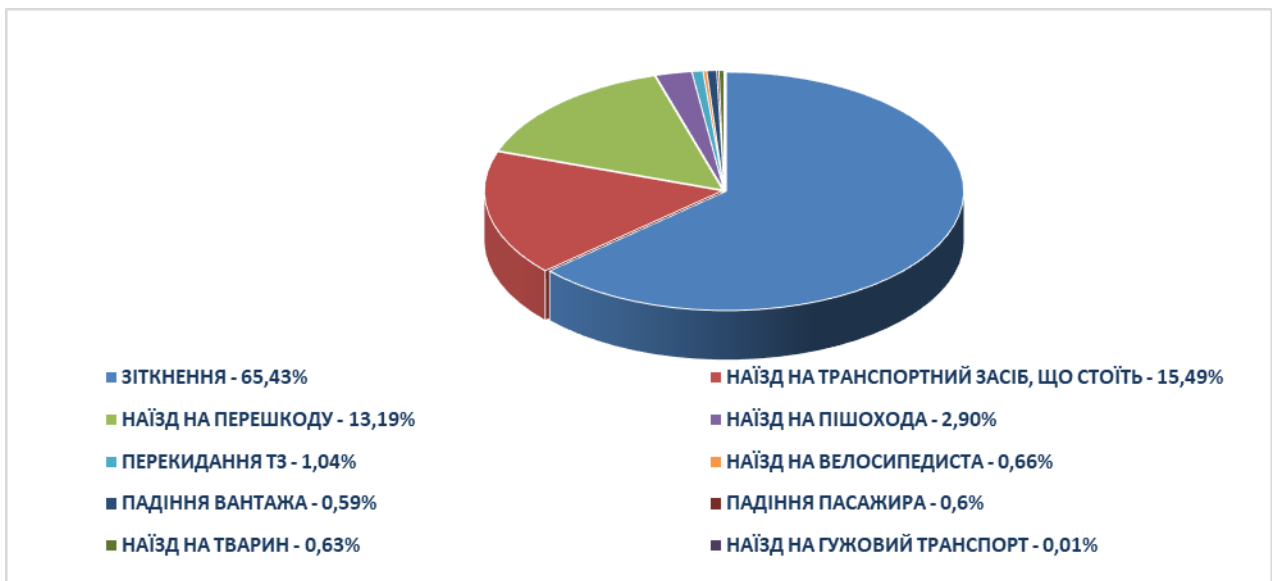

За зазначений період року в ДТП травмовано **1368** осіб, що на **29,55%** менше ніж за аналогічний період минулого року (*2021 рік – 1942 осіб*).

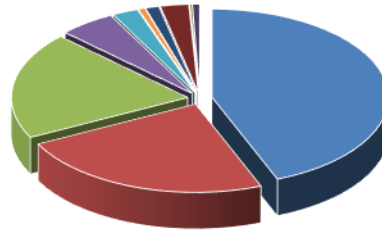
Згідно статистичних даних підсистеми «ДТП» Інформаційно-телекомунікаційної системи Інформаційного порталу Національної поліції України найбільше людей померло в результаті ДТП:

- на місці ДТП – 71.25% від загальної кількості загиблих (або 114 осіб);
- у лікарні протягом 30 діб – 20% від загальної кількості загиблих (або 32 осіб);
- по дорозі в лікарню – 8,75% від загальної кількості загиблих (або 14 осіб).

Основними причинами авто пригод, які були скоєні протягом звітного періоду, є порушення правил маневрування – 3378 *ДТП* (41,93%), недодержання дистанції – 1546 *ДТП* (19,19%), перевищення безпечної швидкості руху – 1722 *ДТП* (21,38%), а також порушення правил проїзду перехресть – 498 *ДТП*, керування транспортним засобом у нетверезому стані – 374 *ДТП*.

Основні причини ДТП

■ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ МАНЕВРУВАННЯ - 2609

■ ПЕРЕВИЩЕННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ШВИДКОСТІ - 1357

■ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У НЕТВЕРЕЗОМУ СТАНІ - 287

■ ВІЇЗД НА СМУГУ ЗУСТРІЧНОГО РУХУ - 81

■ НЕВИКОНАННЯ ВИМОГ СИГНАЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ - 15

■ НЕДОДЕРЖАННЯ ДИСТАНЦІЇ - 1153

■ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПРОЇЗДУ ПЕРЕХРЕСТЯ - 355

■ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ НАДАННЯ БЕЗПЕРЕШКОДНОГО ПРОЇЗДУ - 94

■ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОЇ ШВИДКОСТІ - 159

■ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОБГОНУ - 65

За звітний період на території Київської області зареєстровано 374 ДТП саме через перебування водія у нетверезому стані. При цьому 61 факти зареєстровано ДТП з постраждалими.

У свою чергу, працівниками управління патрульної поліції у Київській області ДПП за звітний період поточного року складено **3062** протоколи про адміністративні правопорушення за порушення ПДР відповідальність, за які передбачена статтею 130 КУпАП (керування транспортним засобом особами, які перебувають у стані сп'яніння).

В поточному періоді року відповідно до ІТС ІІІІ на території Київської області зареєстровано **218** ДТП за участю дітей, з них – **170** ДТП з постраждалими, в якій **8** дитини загинуло та **195** дітей травмовано.

Як свідчить аналіз найбільша кількість ДТП з постраждалими трапляється за участю пішоходів, де більш за все гине учасників дорожнього руху та є одним із видів ДТП де травмується значна кількість осіб.

За звітний період 2022 року відповідно ІТС ІІІІ на території Київської області зареєстровано **294** ДТП за участю пішоходів, що становить **3,65%** від загальної кількості ДТП (*загальна кількість ДТП – 8056*).

Тому з метою запобігання загибелі та травмування людей на вулично-дорожній мережі, пропонуємо запровадити ряд заходів, зокрема:

1) забезпечити проведення комплексу інформаційно-роз'яснювальних та профілактичних заходів для підвищення рівня обізнаності населення про безпеку дорожнього руху (далі - БДР), зокрема безпечного перебування на дорозі, використання світлоповертальних елементів (стрічка, наклейка,

жилет тощо), вивчення ПДР учасниками дорожнього руху та відповідальність за їх порушення;

2) здійснити налагодження роботи поліції щодо проведення семінарів (виступи) з безпеки дорожнього руху в загальноосвітніх школах, ліцей та дошкільних закладах, а також проведення бесід, акцій, флешмобів, майстер-класів, членжів тощо з населенням у місцях скупчення людей (площі, зупинки громадського транспорту) та біля пішохідних переходів.

3) інформацію щодо стану аварійності на території України за звітний період 2022 року розмістити на офіційному сайті поліції та сторінках у соціальних мережах;

4) організувати всебічне висвітлення проведених заходів у соціальних мережах, сприяти їх висвітленню в ЗМІ, поширенню соціальної реклами та профілактичної інформації з попередження дорожньо-транспортних пригод, наслідків порушень водіями транспортних засобів та пішоходами ПДР, а також висвітлення організації та проведення заходів з підвищення безпеки дорожнього руху в темну пору доби та за умов недостатньої видимості, у зв'язку з можливим масовим відключенням споживачів від електроенергії;

5) організувати висвітлення в ЗМІ інформації щодо необхідності використання пішоходами в темну пору доби та в умовах недостатньої видимості на вулично-дорожній мережі світлоповертальних елементів (стрічка, наклейка, жилет тощо);

6) з метою посилення інформаційного впливу на свідомість учасників дорожнього руху, в ЗМІ постійно висвітлювати інформацію щодо ДТП шляхом ведення шокової профілактики із місць учинення дорожньо-транспортних пригод, акцентуючи увагу громадян на головні причини ДТП;

7) визначити за участі місцевих органів влади ключові перехрестя або інші місця підвищеної аварійності, на яких, у разі відключення світлофорних об'єктів (освітлення) необхідно виставляти екіпажі регулювальників для уникнення заторів та дорожньо-транспортних пригод;

8) постійно здійснювати моніторинг аварійно-небезпечних ділянок та місць концентрації ДТП на територіях обслуговування;

9) забезпечити збільшення кількості екіпажів патрульної поліції, залучених до нагляду за безпекою дорожнього руху, зокрема на найбільш аварійних ділянках доріг, насамперед на дорогах державного значення по території обслуговування;

10) при відключенні електроенергії, забезпечити регулювання дорожнього руху на дорогах та перехрестях, що мають найбільше завантаження транспортними засобами та пішоходами;

11) забезпечити в темну пору доби вмикання проблискових маячків екіпажами патрульної поліції з метою профілактики вчинення ДТП та можливості надання допомоги учасникам дорожнього руху;

12) забезпечити безумовне дотримання працівниками поліції службової дисципліни та законності під час несення служби, а також проведення роз'яснювальної роботи з недопущення порушень ПДР під час спілкування з учасниками дорожнього руху;

13) забезпечити посилений контроль за поведінкою дітей на вулично-дорожній мережі з метою запобігання випадкам порушення ними ПДР.

14) направити наряди патрульної поліції для забезпечення безпеки дорожнього руху, здійснення контролю за дотриманням ПДР його учасниками поблизу закладів освіти та місць скупчення дітей на час освітнього процесу та в темний час доби;

15) розробити графіки несення служби особового складу поліції з відповідними дислокаціями у разі настання проблем з електропостачанням або «Блекауту» на території обслуговування.

Підсумовуючи зазначу, що в умовах війни людський фактор у вчиненні ДТП із загиблими і травмованими залишається домінантним. Однак роль середовищних факторів, пов'язаних із необлаштованою дорожньою інфраструктурою, відсутністю освітлення в населених пунктах, обмеженим регулюванням дорожнього руху, недостатнім контролем за безпекою дорожнього руху, зростає порівняно з мирним часом.

Література:

1. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). *Донецький державний університет внутрішніх справ*. Кропивницький, 2022. 398 с.

2. Інформаційно-аналітичний огляд стану криміногенної обстановки на території Київської області, результатів службової діяльності підрозділів патрульної поліції за основними напрямками роботи у період воєнного стану та протягом 2022 року. *Національна поліція України*. 15 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Луценко Ю. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем
боротьби з організованою злочинністю при
Раді національної безпеки і оборони України,
м. Київ, Україна

Тарасюк А. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
заступник директора Територіального управління
Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Львів,
м. Львів, Україна

ЩОДО ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Становлення та розвиток суспільства був і залишається тісно пов'язаний з подоланням різних видів загроз, які виходили від природи, ворогів, технічних об'єктів тощо. У зв'язку з цим, найважливішою умовою функціонування і розвитку будь-якого суспільства є забезпечення її безпеки. У різні часи питання, які стосуються безпеки людини та її діяльності є одним з основних напрямів дослідження у багатьох наукових дисциплінах. Можливість жити, не піддаючи себе різним ризикам і небезпекам, високо цінується у будь-якій державі та є головним її завданням. Це означає, що безпека набуває форму внутрішньої цінності і реалізує себе в індивідуальній і суспільній свідомості. Характерно, що ця цінність має універсальний характер і визнається в якості фундаментальної всіма людьми, незалежно від їхньої раси, національності, статі, віку, соціального стану, хоча, природно, існує певна розбіжність думок, що відбивають ступінь переваг різних категорій людей. Часто вона обумовлюється впливом тієї чи іншої ситуації. У мирних умовах, в достатку, в умовах розміреного і спокійного життя, цінність безпеки відходить на другий план і не актуалізується. Соціальні потрясіння, лиха, війни, терористичні акти загострюють її значення, виводять в число найбільш затребуваних людьми і суспільством [1, с. 8].

Система забезпечення національної безпеки України є складним державно-правовим механізмом, в якому всі суб'єкти правовідносин виконують завдання та здійснюють функції із захисту життєво важливих

інтересів людини, громадянина, держави в межах повноважень, визначених національним законодавством.

У зв'язку з цим із метою створення та підтримки належного рівня захищеності всіх суб'єктів безпеки у державі розробляється система нормативно-правових актів, покликаних регулювати суспільні правовідносини у сфері національної безпеки, на законодавчому рівні визначаються основи діяльності органів державної влади у цій сфері [2, с. 132].

Досліджуючи питання основних напрямів реалізації державної політики у забезпеченні державної безпеки в контексті міжнародних правовідносин необхідно звернутися до історії. Так, після розпаду СРСР та проголошення незалежності України у 1991 року низка країн, які входили до складу СРСР опинилися перед складною дилемою з розробки та прийняття своєї нормативно-правової бази у тому числі й нормативно-правових актів пов'язаних з протидією злочинності. Очевидно, що перебування України понад 70-ти років під єдиним правовим полем не могло залишити без уваги подальше формування власних правових інститутів.

Сьогодні всі пострадянські країни прийняли і ввели в дію нові самостійні кодифіковані закони про кримінальну відповідальність. Однак, якщо аналізувати архітектуру їх побудови, правові дефініції, то ми можемо чітко простежити спадковість Основ кримінального законодавства СРСР [3, с. 33; 4, р. 189; 5, с. 24; 6].

Це стосується і законодавства, що регулює основні напрями реалізації державної політики в галузі забезпечення державної безпеки. Розглянемо особливості цих напрямів в окремих зарубіжних країнах.

Перш за все необхідно звернути увагу на те, що у більшості країн світу правове регулювання державної безпеки не обмежується низкою нормативно-правових актів декларативного характеру, а деталізується також в кримінальному законодавстві, при цьому в диспозиції встановлюється обов'язок утримуватися від порушень у сфері державної безпеки [7, с. 73].

Концепція національної безпеки Грузії виділяє фундаментальні національні цінності і пріоритети держави, визначає вектор розвитку політики національної безпеки Грузії. У той же час в ній державна безпека як одна зі сфер національної безпеки держави безпосередньо не виділяється. Основним фундаментальним приписом даного нормативно-правового акту є те, що для національної безпеки Грузії основними

цінностями виступають безпека держави, суспільства і добробут його громадян [8].

Останнім часом, з врахуванням викликів та загроз, які існують у світі, Концепція національної безпеки Грузії піддана суттєвим змінам в бік забезпечення захисту від так названих «нетрадиційних загроз» [9, с. 61].

КК Грузії, який був затверджений парламентом країни 22 липня 1999 року, виділяє ряд злочинів, що посягають на державну безпеку країни. Так, Розділ 11 присвячений злочинам проти держави. До нього входить три глави: гл. XXXVII «Злочини проти основ конституційного ладу і безпеки Грузії», гл. XXXVII-1 «Порушення правового режиму окупованих територій», гл. XXXVIII «Тероризм» та гл. XXXIX «Службові злочини». До злочинів проти державної безпеки віднесено порушення територіальної цілісності Грузії (ст. 308); антиконституційна угода чи ведення антиконституційних перемовин (ст. 309); посягання на зовнішню безпеку Грузії (ст. 310); приєднання до іноземної розвідувальної служби (ст. 311); компрометація оборонного потенціалу Грузії (ст. 312); розголошення державної таємниці (ст. 313); шпигунство (ст. 314); та ряд інших суспільно небезпечних діянь [10].

Концепція національної безпеки Естонської Республіки була прийнята в 2004 році. Вона включає в себе мету і керівні принципи державної політики забезпечення національної безпеки Естонії, а також загальну оцінку поточного рівня національної безпеки. Цей нормативно-правовий акт був складений і прийнятий на основі Закону Естонії «Про національну оборону в мирний час». Даний закон визначає основні завдання різних відомств, а також місце самої державної влади у воєнній сфері (основи оборонного планування, побудова збройних сил і принципи демократичного контролю над ними, проведення при необхідності мобілізації та ін.).

Сьогодні, Естонія як член НАТО і ЄС намагається забезпечити свою національну безпеку і сприяти підвищенню рівня міжнародної безпеки. Членство в демократичній спільноті з загальними демократичними принципами і цілями – головна основа і гарантія національної безпеки Естонії [13].

Характерною особливістю Концепції є відсутність в ній визначення національної безпеки, сказано лише, що мета політики забезпечення національної безпеки Естонії полягає в тому, щоб зберегти незалежність, а також суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад і державну безпеку. Незважаючи на те що в документі згадується і державна безпека поряд з конституційним устроєм та іншими важливими сферами

життєдіяльності суспільства, її поняття і конкретні загрози державній безпеці також не визначені. Названо лише напрями виникнення загроз: загрози у сфері інформаційні технології; загрози економічного, соціального характеру; загрози, обумовлені діяльністю людини і стихійними лихами; загроза організованої злочинності, міжнародного тероризму, а також загрози зовнішнього примусу.

Важливою особливістю Пенітенціарного (Кримінального) кодексу Естонської Республіки, який набрав чинності 1 вересня 2002 року являється те, що на першому місці в ньому розташовані злочини проти безпеки людства (гл. 1 «Злочини проти людяності і військові злочини»). Глава 2 присвячена злочинам проти держави, і лише гл. 3 – злочинам проти особи. В цілому поняття «державна безпека» у Пенітенціарному кодексі Естонії не згадується, так само як безпосередньо не визначені і злочини проти державної безпеки.

У той же час важко не помітити досить значна кількість злочинів, які законодавець Естонії відніс до злочинів проти держави. Він виділив 28 складів злочинів, серед яких, зокрема, такі: насильницькі дії, спрямовані проти Естонської Республіки (ст. 231); державна зрада (ст. 232); ненасильницькі дії іноземця, спрямовані проти Естонської Республіки (ст. 233); шпигунство (ст. 234); підтримка війни проти Естонської Республіки або її окупації (ст. 234-1); співтовариство, чинне проти конституційного ладу Естонської Республіки (ст. 235); змова проти Естонської Республіки (ст. 235-1); фальсифікація, спрямована проти Естонської Республіки (ст. 235-2); схилення проти держави посадової особи (ст. 235-3); заклик до вчинення злочину проти Естонської Республіки (ст. 236); терористичний злочин (ст. 237); терористичне співтовариство (ст. 237-1) та ряд інших кримінальних посягань.

Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки до злочинів проти держави відносить також винні діяння проти обороноздатності країни: захоплення влади в Силах оборони або Союзі оборони (ст. 251); невиконання наказу про мобілізацію і ухилення від служби в Силах оборони (ст. 254).

Детальний аналіз Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки сконструйований за принципом кодексів союзних держав СРСР, де виділялись особливо небезпечні злочини проти державності та інші злочини проти держави.

При цьому в Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки є нетипові з точки зору правового регулювання злочини проти державної безпеки винні діяння проти іноземних держав і міжнародних організацій:

посягання на життя і здоров'я особи, яка користується міжнародним захистом (ст. 246); наклеп і образи по відношенню до особи, яка користується міжнародним захистом (ст. 247); наруга над офіційними символами іноземних держав і міжнародних організацій (ст. 249); заклик до вчинення злочинів проти іноземних держав і міжнародних організацій (ст. 250) [14].

Таким чином, перераховані вище нормативно-правові акти Грузії та Естонії, які встановлюють концептуальні засади державної безпеки є однотипними. Так, у них встановлюється безпека як цінність, виділяються основні умови для її існування в державі, визначаються шляхи її забезпечення або удосконалення, узагальнюються чи деталізуються основні загрози і ризики, визначається відповідний апарат держави, діяльність якого має бути спрямована на виконання вимог норм права у сфері безпеки.

Література:

1. Чмыхало А. Ю. Социальная безопасность: учеб. пособ. Томск: Изд-во ТПУ, 2007. 168 с.
2. Луценко Ю. В. Правові засади формування та реалізації воєнної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 130–136.
3. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: монографія. Одеса: Вид-во Одеського юрид. Інст-у НУВС, 2004. 132 с.
4. Bernie P. W. *International Law and the Environment*. London: Oxford, 2001. 678 p.
5. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підруч. НАДУ, 2012. 544 с.
6. Горшенков Г. Н. Криминология как «расширенная наука» о преступности: время становления и развития: монография. Н. Новгород: Нижегород. правовая акад., 2015. 172 с.
7. Костенко О. М. Зловживання кримінальним законом: поняття і шляхи протидії. *Право України*. 2005. № 8. С. 72–75.
8. National Security Concept of Georgia. URL: <https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf> (date of the application: 10.12.2022).
9. Кухианидзе А. Грузия: конфликты, преступность и безопасность. Кавказ и глобализация. 2012. Т. 6, № 4. С. 60–71.
10. Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426> (дата обращения: 10.01.2021).
11. Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/773389> (date of the application: 10.12.2022).
12. Пенитенциарный кодекс Эстонии. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС%2020.07.2020.pdf> (date of the application: 10.12.2022).

Назимко Є.С.,
доктор юридичних наук, професор, перший проректор,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Пономарьова Т.І.,
кандидат юридичних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням
факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

На сьогоднішній день в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, вчинених відносно неповнолітніх осіб.

Основними мотивами статевих кримінальних правопорушень є помста, статеві перверсії, прагнення до самоствердження тощо. В площині загальної насильницької статевої кримінально протиправної діяльності можна виділити свою відокремлену і водночас послідовну систему детермінант. Першою групою детермінант є соціально-психологічні, що у процесі розвитку особи формують негативну психофізіологічну установку на застосування сексуального насильства у зв'язку з розладами психіки та сексуальної сфери. До них насамперед належать недоліки у психіко-фізіологічному вихованні особи, які можуть створити певні соціальні, психологічні чи психіко-фізіологічні комплекси з приводу нормального сексуального життя та нормальних статевих зносин і, зокрема, викликати порушення способу задоволення статевого потягу. Результатом таких комплексів стає «сексуальна деградація» особи та неможливість ведення повноцінного сексуального життя, що і призводить до насильницьких (інколи садистських) проявів із метою виправлення ситуації [1, с. 47]. Огляд статистичних даних та судової практики дозволяє констатувати, що часто домінантним мотивом серійних зґвалтувань та умисних вбивств неповнолітніх осіб є прагнення подолати посттравматичний стресовий розлад, спричинений пережитими у дитинстві негативними ситуаціями, до яких слід віднести домашнє насильство, булінг/грумінг, негативний перший сексуальний досвід тощо. Наведені тригери утворюють

платформу, на якій вибудовується неправильна система цінностей, ядром яких є прагнення до регулярного самоствердження. Піком такого самоствердження є приниження осіб, які за соціально-демографічними та психологічними ознаками відповідають особі кривдника. Сукупність вказаних факторів формує механізм перверзації та викликає у насильника статево збудження, яке має бути реалізоване у насильницькій формі. Здебільшого, основними соціально-психологічними детермінантами таких діянь є: 1) наявність психологічних настанов, спрямованих на приниження за будь-якою ознакою; 2) наявність «дрімаючої» сексуальної перверсії, яка була каталізована у певних екстремальних умовах.

Другою групою детермінант є соціально-економічні. Наростаюча економічна криза, наявність тіньових секторів, девальвація валюти, несправедливе розподілення економічних ресурсів і розтрата бюджетних коштів у сукупності призводять до зубожіння населення і низького рівня оплати праці, недостатнього для нормальної життєдіяльності особи. Особливо відчутними такі коливання є у сільській місцевості, оскільки породжують велику кількість незаможних людей працездатного віку, що не здатні реалізувати свої сімейні амбіції. Результатом цього стає відсутність особистих відносин із протилежною статтю через економічну нестабільність (бідність) і застосування сексуального насильства як способу вирішення виниклої проблеми [1, с. 48]. По-перше, під час стресу у насильника посилюються негативні посттравматичні дії, що чинить конструктивний вплив на поведінку особи. Особливості такої поведінки, серед іншого, можуть виявлятися в неконтрольованій, надмірній агресії, подолати яку особа може за рахунок сексуального насильства. По-друге, порівняння соціального статусу та матеріального стану родини потенційного потерпілого зі своїм може викликати відчуття несправедливості що призведе до ретравматизації.

Наступною групою детермінант виступають ситуаційно-віктимологічні, які передбачають віктимну (провокуючу) на кримінальне правопорушення поведінку жертви у певній життєвій ситуації. Зокрема, поширеними є ситуації спільного вживання алкогольних напоїв у компаніях особами протилежної статті, що призводить до втрати самоконтролю над ситуацією та втрати високої моральної позиції на повагу до загальнолюдських цінностей (статевої свободи і статевої недоторканності) та нетерпимості щодо суспільно небезпечних діянь та інших правопорушень, які посягають на такі цінності. У таких випадках сексуальне насильство відбувається імпульсивно, під впливом дрібних сторонніх факторів, що за нормальної обстановки не потягли б за собою

таких негативних наслідків. До цих випадків належить і спільне групове вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, які викликають у осіб стан наркотичного (токсичного) сп'яніння [1, с. 48]. В межах вказаної групи можна виділити такі детермінанти: 1) агресивна поведінка неповнолітньої жертви, яка провокує насильника активною поведінкою; 2) недотримання елементарних умов безпечної поведінки; 3) спроба побудувати «дружні» відносини із насильником, що мала наслідком неправильне їх сприйняття; 4) пасивна поведінка, яка виражається у прийнятті ситуації та відсутності спроб захистити себе.

Таким чином, детермінанти насильницької сексуальної поведінки відносно неповнолітніх можна поділити на такі групи: 1) **соціально-психологічні** – сформовані внаслідок несприятливих умов виховання особи, які були загострені екстремальною ситуацією, внаслідок чого нервова система адаптувалась до стресу за рахунок розвитку статевої девіації; 2) **політико-економічні** – обумовлені незадовільними умовами життя та прагненням помститись матеріально забезпеченим особам шляхом сексуального приниження; 3) **віктимологічні** – обумовлені особливостями поведінки неповнолітніх жертв, які спровокували вчинення сексуального насильства; 4) **казуальні** – ситуації, в яких відсутня роль жертви, однак об'єктивні умови сприяли вчиненню статевого кримінального правопорушення.

Література:

1. Орловський Б.М. Детермінанти насильницьких статевих злочинів у кримінологічній науці. *Право і суспільство*. № 2. Ч. 3. 2020. С. 44-50

Нетеса Н. В.,
кандидат юридичних наук,
вчений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, м. Харків, Україна

Мокляк В.В.,
кандидат юридичних наук,
Служба безпеки України,
м. Київ, Україна

ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТОЧОК ДОТИКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

Прискорення темпів науково-технічного прогресу і бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій закономірно призвели до зростання ролі інформаційного простору загалом та кіберпростору зокрема у всіх сферах суспільного життя. Останній, являючи собою віртуальне середовище, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [8], є по суті технологічним базисом, що забезпечує фізичне існування окремих компонентів інформаційного простору. Такі переваги використання електронних сервісів та комунікаційних систем, як відносна доступність, дистанційність, високий рівень конфіденційності та складність відстеження місцезнаходження користувача у поєднанні з масштабністю можливих наслідків та транскордонністю роблять кіберпростір універсальною «ареною» і водночас потужним засобом, що використовується у протиправній діяльності. Підтвердженням цьому є й висновок Консультативної місії Європейського союзу, за даними якої понад 80 відсотків кримінальних правопорушень містять певний цифровий контент [4].

Безумовно, що активно використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології як своєрідна кібер- та інфозброя й країною-агресором в умовах повномасштабного вторгнення й ведення гібридної війни рф проти України, спрямованої не лише на дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, а й на маніпулювання громадською думкою світової спільноти щодо тих подій,

які відбуваються. Причому кількість таких здійснюваних рф кіберінформаційних атак і впливів тяжіє до стрімкого зростання, особливо коли ідеться про виправдовування збройної агресії та спростування застосування терору проти мирного населення України. Це зайвий раз вказує на те, що кіберсередовище містить широкі можливості для його використання у терористичних цілях. Як зазначається у наукових джерелах, незважаючи на те, що сьогодні терористи продовжують віддавати перевагу фізичному знищенню людей шляхом застосування реальних засобів ураження (в тому числі нанесення ракетно-бомбових ударів) з тим, щоб налякати населення через посередництво ЗМІ, втім вони активно використовують можливості кіберпростору для здійснення своєї терористичної діяльності [10, с. 77]. Це дає підстави з упевненістю стверджувати про те, що терористична діяльність набуває ознак гібридності, а кіберінформаційна агресія стає її стратегічною складовою, що за масштабами реальних та потенційних наслідків може прирівнюватися до фізичних руйнувань.

Слід констатувати, що світовій практиці відомі різноманітні прояви активності терористичних угруповань у кіберпросторі. Йдеться насамперед про використання у терористичних цілях можливостей таких ресурсів мережі «Інтернет» (що визнається головним компонентом кіберпростору), як соціальні мережі (Facebook, Twitter, YouTube, VKontakte та ін.) та електронні засоби зв'язку (Telegram, Skype, WhatsApp, Viber тощо), що створюють сприятливі умови для різних форм соціальної взаємодії (як-от: обмін оперативною й тактичною інформацією; точка доступу до забороненого радикального контенту; платформа для пропаганди терористичної та екстремістської ідеології; дистанційна розвідка) [1]. Цілком зрозуміло, що така побудована на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій соціальна взаємодія дозволяє терористам якомога ефективніше поширювати терористичну ідеологію, підшукувати однодумців та вербувати їх, планувати та готувати терористичні акти.

Крім того, не можна не вказати на широкі можливості використання кіберпростору й для фінансування терористичної діяльності – від традиційного переказу грошових коштів до створення й функціонування мережі аукціонів та інтернет-магазинів, призначенням яких нерідко стає не лише власне залучення фінансових активів, а й популяризація та поширення екстремістської та терористичної ідеологій [6, с. 244], а також використання у терористичних цілях кріптовалют, генерування та обіг яких неможливі поза кіберпростором та перевагами яких є доступність кожному,

забезпечення високого ступеню анонімності їх власників та здійснених транзакцій, відсутність єдиного цифрового банку [2, с. 87].

Самостійним стратегічним напрямом терористичної діяльності слід визнати й вчинення кібератак на об'єкти кіберзахисту, до яких згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05 жовтня 2017 р. № 2163-VIII (серед іншого) належать об'єкти критичної інформаційної інфраструктури [8]. Враховуючи те, що РФ визнана державою-терористом, фінансовані її урядом кібератаки на українські державні веб-сайти, енергетичні ресурси, банківську систему, об'єкти критичної інформаційної інфраструктури, медіаресурси та ін. цілком виправдано можуть вважатися проявами кібертероризму. Такий умовивід ґрунтується в тому числі на положеннях Стратегії кібербезпеки України, де прямо наголошується на тому, що пріоритетними цілями кібертероризму залишаються об'єкти атомної енергетики, електро- та водопостачання, сфери електронних комунікацій, фінансової та банківської сфери, авіа- та залізничного транспорту, сховищ стратегічних видів сировини, хімічні й біологічні об'єкти тощо [9]. Загалом, за даними Держспецзв'язку, у третьому кварталі 2022 р. спостерігалось подальше зростання кількості кібератак з IP-адресів росії на державні інформаційні ресурси та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури від початку війни, зокрема шляхом розповсюдження фейкової інформації, спрямованої на дискредитацію державних органів під час російсько-української війни тощо [3].

Так само кіберпростір є «зручною» ареною для здійснення терористами інформаційно-психологічного впливу шляхом публічної демонстрації своїх «досягнень» широкому загалу з метою поширення паніки та залякування громадськості, маніпулювання суспільною думкою, руйнування та дискредитації органів державної влади, місцевого самоврядування, інших соціальних інституцій тощо. Тому у даному контексті, на наш погляд, доречніше говорити не лише про використання кіберпростору, а й взагалі про прояви терористичної діяльності в інформаційному просторі, яким окрім інформаційно-технологічного (яким якраз і є кіберпростір), охоплюється також інформаційно-психологічне середовище, в якому можливим стає вплив на свідомість та навіть підсвідомість (в тому числі емоційно-вольову сферу) невизначеного кола осіб та встановлення контролю над ними, що є дуже актуальним також для здійснення пропаганди та поширення терористичної ідеології, втягнення в терористичну діяльність тощо. Тобто тут має місце своєрідна конвергенція двох складових інформаційного простору – технологічної (використання

кіберпростору як засобу вчинення) та інформаційно-психологічної (циркуляція інформації з деструктивним контентом).

Викладене дозволяє констатувати, що кіберпростір може використовуватися для вчинення терористичної діяльності майже в усіх її формах, що визначені ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (хіба що за виключенням виїзду з України та в'їзду в Україну з терористичною метою), а саме для: планування, організації, підготовки та реалізації терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організації незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участі у таких актах; вербування, озброєння, підготовки та використання терористів; пропаганди й поширення ідеології тероризму; пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України; проходження навчання тероризму; фінансування та іншого сприяння тероризму [7]. Більше того, щодо деяких з указаних форм терористичної діяльності цілком виправдано вести мову про їх здійснення в інформаційному просторі.

Це означає, що фактично будь-які так звані «терористичні злочини», передбачені статтями 258-258⁵ КК України, можуть містити певний «інформаційний компонент», існування якого зумовлюється як здійсненням терористичної діяльності з використанням кіберпростору як складової інформаційного простору, так і змістовним інформаційним наповненням окремих її проявів. Водночас вважаємо, що нормативно визначений перелік кримінально протиправних дій, які охоплюються поняттям терористичної діяльності, доцільно доповнити ще й такими діяннями, як кібератаки на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури в терористичних цілях, а також захоплення, пошкодження чи знищення критично важливих об'єктів інфраструктури з цією метою [5, с. 48]. При цьому вбачається, що склад кіберпосягання на об'єкти критичної інформаційної структури за своєю законодавчою конструкцією має бути сформульований як усічений, за якого сам факт кібератаки, незалежно від наслідків, має визнаватися закінченим кримінальним правопорушенням, враховуючи важливість такого об'єкта для забезпечення життєво важливих національних інтересів. Заподіяння ж реальної шкоди має становити кваліфікований склад цього кримінального правопорушення.

Література:

1. Department of Homeland Security: «Terrorist Use of Social Networking Facebook Case Study». URL: <https://publicintelligence.net/ufouoles-dhs-terrorist-use-of-social-networking-facebook-case-study/>.
2. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). 2021. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/Типолог%20ДСФМУ/Typology%202021.pdf>.
3. Кількість кібератак на Україну продовжує зростати. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/kilkist-kiberatak-na-ukrayinu-prodovzhuje-zrostati>.
4. Міжнародні експерти з протидії кіберзлочинності скоординували зусилля на форумі в Києві. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/global-cybercrime-law-enforcement-experts-gathered-in-ukraine-to-share-knowledge-and-coordinate-efforts/>.
5. Мокляк В.В. Протидія терористичній діяльності в Україні : монографія [наук. ред. Б. М. Головкін]. Харків: Юрайт, 2021. 204 с.
6. Нетеса Н.В. Щодо сучасного стану та окремих проблемних аспектів кримінально-правової охорони кібернетичної безпеки України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції, м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 243-247.
7. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
9. Про рішення Ради безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.
10. Широкова-Мурараш О.Г., Акчурін Ю.Р. Кіберзлочинність та кібертероризм як загроза інформаційній безпеці: міжнародно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2011. № 1(1). С. 76-81.

Оцел В.В.,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
ДНДІ МВС України*

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Війна, що триває на території України з 24 лютого 2022 року, продовжує тримати рівень напруги та небезпеки для наших громадян, у тому числі в сфері захисту їхньої власності. Протягом поточного року порівняно з минулим роком українці частіше ставали легкою здобиччю аферистів. Як зазначила речниця Нацполіції України Мар'яна

Рева, з початку року кількість зареєстрованих випадків шахрайств збільшилася практично на 30% [1].

За даними Офісу Генерального прокурора, за 11 місяців 2022 року в Україні було зареєстровано 33852 кримінальних правопорушень за ст. 190 КК України, тоді як за 11 місяців минулого року – 25287 (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих випадків шахрайств в Україні за 11 місяців 2022 і 2021 років [2]

Вид правопорушень		11 місяців 2022 року	11 місяців 2021 року
Шахрайство, ст. 190 КК України		33 852	25 287
з них	проступки (ч. 1 ст. 190 КК України)	15 687	10 923
	злочини (ч.ч. 2-4 ст. 190 КК України)	18 165	14 364
	пов'язаних із заволодінням нерухомістю	772	1 298

Як бачимо з табл. 1, серед них число злочинів (ч.ч. 2-4 ст.190 КК України) перевищує число проступків (ч. 1 ст. 190 КК України). Тобто, кримінальні правопорушення, що відносяться за кваліфікацією до категорії тяжких чи особливо тяжких, переважають над кримінальними проступками. Отже, очевидним є те, що шахрайства більше вчиняються групами осіб або організованими групами, неодноразово, повторно й все частіше з використанням електронно-обчислювальної техніки. Таким чином, можна передбачити, що кількість обманутих громадян зростає, проте не всі з них звертаються по допомогу в поліцію. Наприклад, у листопаді 2022 році працівниками поліції у Вінницькій області було завершено досудове розслідування кримінальних проваджень щодо 4 злочинних угруповань, які вчинили шахрайства в особливо великих розмірах. Серед найбільш резонансних справ – організована злочинна група аферистів, які створили «страхову компанію» та ошукали громадян на суму 11 мільйонів кредитних грошей [3]. Щодо шахрайств, пов'язаних із заволодінням нерухомістю, то тут спостерігається їхнє скорочення.

За наявною статистикою за 9 місяців 2022 року порівняно з аналогічним періодом минулого року кількість зареєстрованих випадків шахрайств в усіх регіонах України (без врахування Донецької та Луганської області) зросла, крім Дніпропетровської, Харківської, Миколаївської, Київської областей (табл. 2). Лідерами серед регіонів є м. Київ, Дніпропетровська, Полтавська, Одеська, Кіровоградська області. Зазначимо цього річ практично «наздогнали» зазначені регіони Вінницька та Черкаська області.

**Кількість зареєстрованих випадків шахрайств у регіонах України
за 9 місяців 2019-2022 років [4]**

Регіон	9 міс. 2020 року	9 міс. 2021 року	9 міс. 2022 року
АР Крим	9	7	5
Вінницька	792	583	1 325
Волинська	526	737	812
Дніпропетровська	2 008	1 783	1 746
Донецька	1 257	1 012	340
Житомирська	531	367	505
Закарпатська	278	490	632
Запорізька	1 483	856	1 096
Івано-Франківська	277	333	514
Київська	1 309	1 119	1 027
Кіровоградська	803	699	1 404
Луганська	851	661	176
Львівська	1 148	954	1 105
м. Київ	3 244	3 618	5 536
м. Севастополь	4	0	1
Миколаївська	1 170	895	721
Одеська	1 376	920	1 303
Полтавська	953	890	1 830
Рівненська	690	444	688
Сумська	705	482	660
Тернопільська	499	491	558
Харківська	1 951	1 722	1 193
Херсонська	597	507	459
Хмельницька	381	425	501
Черкаська	539	484	1 110
Чернівецька	365	424	522
Чернігівська	493	467	589
Всього по Україні	24 240	21 370	26 358

В умовах війни у своїй протиправній діяльності злочинці активно використовують інтернет-ресурси, виманюють у громадян значні кошти на різні «благодійні» цілі та потреби, надають псевдопослуги, здійснюють продаж фальсифікованого товару тощо. Удосконалюють свою майстерність й телефонні шахраї. На сьогодні найбільш поширеними схемами обману є: оренда житла; неіснуюча евакуація громадян; оформлення грошової допомоги нібито від держави; збір коштів на допомогу Збройним силам України, постраждалим, волонтерським фондам; надання інформації про місцезнаходження безвісти зниклих родичів; продаж військової амуніції, що не відповідає знаку якості продукції, а також неіснуючих товарів; діють протиправні дії за схемою «Ваш родич в поліції, лікарні, полоні...», «Друг просить у борг». Продовжує активно реалізовуватися схема виманювання грошей у

громадян від імені працівників «служб безпеки банків» та використання сайтів-клонів банків. Мають місце випадки обману при купівлі автомобілів з-за кордону за привабливою ціною. Зареєстровані випадки з дії фейкових віртуальних обмінників. У зв'язку зі складними побутовими труднощами, що склалися в країні із-за відсутності світла й тепла, активно розповсюджується шахрайство, пов'язане з продажу неіснуючих дров і генераторів. Також шахраї телефонують з пропозиціями «покращення якості мобільного зв'язку чи інтернет-мереж» та ін.

Вкотре підтверджується висновок – шахраї досить швидко та вміло можуть пристосовуватися до будь-якої ситуації в країні, як у мирний або воєнний час. Отже, підкреслимо, що професійна винахідливість (створення нових шахрайських схем) й швидкість вчинення протиправних дій є одними з головних характерних рис, притаманних цій категорії правопорушників. Скрутне становище жертв, пов'язаних з воєнним часом, страх, довірливість, співпереживання та патріотизм громадян – на цьому «вибудовуються» нові схеми. Жертвами шахраїв стають не тільки цивільні, а й військові особи.

Таким чином, в такий нелегкий час для українців питання попереджувальних і профілактичних заходів з боку Національної поліції у сфері запобігання та розповсюдження шахрайствам не втрачає своєї актуальності. Необхідно якомога більше інформувати населення, у тому числі в соцмережах, в мережі інтернету, проводити бесіди, особливо з особами похилого віку, роздавати пам'ятки про те, як можна уберегти себе від шахраїв і не стати їх жертвами.

Література:

1. Число шахрайств збільшилося на третину – поліція. URL: <https://suspilne.media/321014-cislo-sahrajstv-zbilsilosa-na-tretinu-ak-sahrai-adaptuvali-svoishemi-do-vijni/>.

2. Єдині звіти про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за листопад 2021 і 2022 років. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. Будьте пильними: поліцейські Вінниччини застерігають громадян від шахрайських схем. URL: <https://vn.npu.gov.ua/news/budte-pylnymy-politseiski-vinnychchynu-zasterihaiut-hromadian-vid-shakhrayskykh-skhem> (опубліковано 24 листопада 2022 року).

4. Статистичні дані з Єдиного реєстру досудових розслідувань за 9 місяців 2020-2022 років. URL: <https://erdr.gp.gov.ua/>.

Семенюк О.Г.,

доктор юридичних наук,

*Перший заступник керівника Міжвідомчого
науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише для національних інтересів окремих держав, але є прямою загрозою міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність становить для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації [1]. В умовах збройної агресії проти України організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки [2].

Враховуючи загрози для національної безпеки України, пов'язані з перебуванням на території нашої держави злочинних авторитетів, Президент Володимир Зеленський підписав указ №203/2021 від 21 травня 2021 року про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 14 травня 2021 року, котре оновлює список фізичних і юридичних осіб, проти яких запроваджуються санкції, зокрема його розширено «ворами в законі» й іноземцями, які є «кримінальними авторитетами». У списку фізичних осіб, щодо яких запроваджено санкції, 674 особи.

Під час брифінгу за підсумками засідання РНБО України 10 листопада 2021 року Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський повідомив, що «розпочавши процедуру щодо перегляду списків і підстав включення осіб до списку осіб, яким заборонено в'їзд на територію України, було виявлено понад 100 неточностей (у паспортних даних, інформації щодо громадянства, місць проживання тощо). Вони призвели до невчасного блокування рахунків вказаних осіб (якщо взяти у процентному співвідношенні фактично у кожного було знайдено неточності у паспортних даних). Всього в Україні виявлено «ворів в законі»: 56 - з Російської Федерації, 24 – з Республіки Азербайджан, 9 – з Республіки Вірменія» [3].

Враховуючи наведені цим високопосадовцем статистичні дані щодо затриманих суб'єктів підвищеного злочинного впливу та чисельні неточності щодо їх установчих даних можна констатувати, що головною проблемою для Державної прикордонної служби при виявленні таких осіб під час спроби перетину державного кордону України, є ідентифікація представників злочинного світу, які переміщуються із підробленими документами.

Слід зазначити, що на даний час діє Порядок надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. N 280 [4].

Як вбачається із цього нормативного акту, уповноважені державні органи повідомляють Держприкордонслужбі тільки такі відомості про особу, яка становить певний оперативний інтерес, що дозволяють її ідентифікувати лише за паспортом або іншим документом, який посвідчує її особу. Проте такий контроль, як зазначалося вище, унеможлиблює ідентифікацію особи у разі надання нею підроблених документів або документів, які містять недостовірні відомості про неї.

Останнім часом правоохоронні органи зарубіжних країн активно застосовують інформаційно-пошукові системи біометричної ідентифікації особи. Біометрична ідентифікація – це засіб підтвердження особи; належності паспорта його власникові шляхом розпізнавання і зіставлення біометричних даних (кольору очей, малюнка сітківки ока, відбитків пальців, геометрії руки, рис обличчя тощо), що зафіксовані носіями цих даних, із особистими даними власника.

Біометрію особи як основну технологію ідентифікації було запроваджено Новоорлеанською угодою після подій 11 вересня 2001 року у США. Практично «ID cards» з ідентифікаційним чипом дають змогу вмістити такий обсяг інформації, який уможлиблює ідентифікування особи. Але, особливістю є те, що це можливо лише при перевірці таких документів на обладнаних пунктах перетину кордону. Біометричні технології, такі як розпізнавання людини за відбитками пальців, долоней і губ, райдужною оболонкою ока, за формою голови, голосовими даними, здатні значно спростити пошук злочинців, але при сьгоднішніх досягненнях науки і техніки, вони потребують постійного удосконалення й достатньої матеріально-технічної бази для підтримання їх у належному й ефективному стані.

Отже, для забезпечення процедури ідентифікації осіб у пунктах пропуску через державний кордон України необхідно на законодавчому рівні запровадити механізми збору та накопичення інформації щодо біологічних ознак осіб, які представляють загрозу національній безпеці України. Зокрема, **потребує визначення перелік біологічних ознак, які збиратимуться, встановлення відповідальних за їх збір суб'єктів безпекового сектору, запровадження процедури накопичення цих відомостей, визначення відповідального суб'єкта за формування та утримання цього банку даних, а також забезпечення цією інформацією зацікавлених державних установ та відомств.**

Як варіант, вбачається за доцільне уповноважити на забезпечення функціонування такого банку даних Національного координатора у сфері боротьби з організованою злочинною діяльністю, створення якого передбачено Стратегією боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. Планується, що цей орган (Національний координатор) буде здійснювати організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, відповідати за ефективне функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності в зазначеній сфері через запровадження та подальше організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Висновки.

1. Базовим підходом щодо підвищення рівня ефективності системи моніторингу та виявлення при перетині державного кордону осіб, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу (насамперед у статусі «вора в законі»), повинно бути забезпечення формування та функціонування відповідних інформаційних баз даних із біометричними даними та психологічними портретами на осіб, що становлять загрозу національній безпеці України.

2. Необхідно законодавчо закріпити повноваження зацікавлених державних органів щодо збору та зберігання біометричних даних осіб, які становлять загрозу національній безпеці України (у т.ч. суб'єктів підвищеного злочинного впливу) та механізм наповнення такою інформацією відповідної інформаційної бази (системи).

3. Потребує визначення та організаційного забезпечення діяльність державного органу, відповідального за функціонування інформаційної бази даних, яка міститиме інформацію щодо біометричних даних і

психологічних портретів осіб, які становлять загрозу національній безпеці України (у т.ч. суб'єктів підвищеного злочинного впливу).

4. Доцільним є запровадження в правоохоронній діяльності систем біометричної ідентифікації осіб, які представляють оперативний інтерес.

Література:

1. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9 (дата звернення – 14.12.2022).

2. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення – 14.12.2022).

3. Монастирський Д. Санкції РНБО дозволили позбавити впливу в Україні понад 500 «ворів у законі» і кримінальних авторитетів – <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/sankciyi-rnbo-dozvolili-pozbaviti-vplivu-v-ukrayini-ponad-500-zlodiyyiv-u-zakoni-denis-monastirskii> (дата звернення – 14.12.2022).

4. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. № 280. <https://qdpro.com.ua/uk/document/56293> (дата звернення – 14.12.2022).

Сметаніна Н. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри кримінально-правової політики,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення, є проблема домашнього насильства. Ця проблема виходить на перший план наукового дослідження, поряд з вивченням організованої злочинності та міжнародного тероризму.

За матеріалами Жіночого консорціуму ННД США, від домашнього насильства в світі потерпає більше жінок, ніж від пограбувань, зґвалтування незнайомими та в автомобільних катастрофах, разом узятих. Кожні 9 секунд у світі жінка страждає від побоїв чоловіка чи того, з ким вона проживає. 32% вагітних жінок терплять побої. 90% дітей

усвідомлюють насильство як таке, що спрямоване на їхню матір. Третина жінок у світі зазнавали фізичного або сексуального насильства з боку чоловіків, у тому числі своїх партнерів. За дослідженнями Інституту соціологічних досліджень НАН України 68% жінок (це, приблизно, 18 млн.) в Україні зазнають знущання в сім'ї, у тому числі 20% – часто (в основному, це побиття з боку чоловіка). 25 листопада у світі відзначають День боротьби з насильством проти жінок, який дає початок щорічній акції «16 днів проти гендерного насильства» [1, с. 261; 2].

Згідно з оцінками Світового Банку в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15-44 років 19% припадає на зґвалтування та насильство у сім'ї. Це означає, що кожна п'ята жінка, яка вмирає у цьому віці, помирає внаслідок травм і хвороб, що спричинені актами насильства. Щороку 600 жінок гинуть в Україні від домашнього насильства. Лише 10% з 1 млн жінок, які піддаються насильству, вирішують повідомляти про насильство [3].

Новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить ряд заходів, які відповідають міжнародному досвіду запобігання домашньому насильству. Зокрема, це запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників); поширення дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству на значно ширше коло осіб; надання допомоги та захисту постраждалим особам та інші [4; 5].

До початку війни в Україні фіксували збільшення випадків домашнього насильства. За минулий, 2021 рік, як повідомила заступниця Міністра внутрішніх справ Катерина Павліченко, у 2021 році до поліції про домашнє насильство заявили на 56% більше громадян, ніж у попередньому 2020 році. Складено на 10% більше адміністративних протоколів, винесено на 19% більше термінових заборонних приписів щодо кривдників, на 11% збільшилась кількість кривдників, які перебувають на обліку. Наприкінці 2021 року 29 територіальних громад мали відкрити нові притулки для постраждалих, збільшити на 40 мобільних бригад, які реагують на випадки домашнього насильства, відкрити кризові центри денного перебування [6].

Повномасштабна війна, яка триває в Україні, не зупиняє вчинення правопорушень, які були поширеними в нашій державі й раніше. Домашнє

насильство є одним із тих явищ, яке у період війни може лише загострюватися і при цьому залишатися невидимим. Також у період з 01.01.2022 року по 30.06.2022 року Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень в контексті домашнього насильства у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року.

Але наведена статистика не свідчить, що у зв'язку з війною домашнє насильство вчиняється рідше, а навпаки дозволяє припустити, що люди не звертаються по юридичну допомогу через бар'єри, зумовлені війною. Однією із перепон може бути самотійне нівелювання постраждалою цієї проблеми. Так, особа може вважати, що це «не на часі», оскільки в держави вистачає проблем, і загалом це зараз не в пріоритеті. Постраждала демонструє певну пасивність, оскільки не вірить в ефективність звернення до правоохоронних органів через те, що фокус уваги суспільства перебуває на перебігу ситуації в державі. Водночас людина може бути обтяжена вирішенням інших нагальних проблем: безпека, житло, робота, діти, нове місце проживання, нове оточення тощо. Можуть виникати ситуації, коли людина опинилася в тимчасовій окупації, тому не має доступу до базових послуг, які надають на підконтрольній Україні території. Іншою не менш важливою причиною зменшення показників звернень в правоохоронні органи з приводу домашнього насильства, є те, що багато людей виїхало за межі нашої держави [7].

Багато випадків применшення проблеми домашнього насильства спостерігалось на початку повномасштабного вторгнення росії. Наразі ситуація поліпшується, зокрема – суб'єкти реагування, в тому числі Національна поліція України, адаптують механізми реагування на випадки домашнього насильства до нинішніх умов. Особливо складними з цього погляду є випадки на територіях, де ведуться активні бойові дії і, відповідно, є складнощі в реагуванні на випадки домашнього насильства. У сірій зоні, або в зоні ведення бойових дій, яку контролюють наші військові, українські правоохоронні органи працюють, проте не так оперативно, як у більш безпечних регіонах [8; 9].

На жаль, проблема не зникне сама собою навіть після перемоги України. Соціальне та економічне напруження зросло. Багато родин змушені переміщуватися в більш безпечні регіони й у пошуках житла опиняються в обмеженому просторі, деякі родини втратили житло та роботу. А це – один із каталізаторів збільшення випадків домашнього насильства [8].

Проблема домашнього насильства має залишатися пріоритетною і в умовах повномасштабної війни. Нові напрями запобігання домашньому насильству мають розроблятися з урахуванням викликів воєнного часу і післявоєнної відбудови України. Особливої уваги потребуватимуть родини, які втратили житло і роботу під час війни, діти і люди похилого віку.

Література:

1. Сметаніна Н. В. *Форми домашнього насильства в Україні. Юридична осінь 2021 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 18 листоп. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 261–263.
2. Кожна третя жінка у світі зазнавала насильства – ВООЗ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/10/7286070/> (дата звернення: 11.12.2022).
3. Блага А. Б. *Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання)*: монографія. Харків : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.
4. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів. *Проблеми законності*. Вип. 136. 2017. С. 161 – 172.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.12.2022).
6. Статистика зашкалює — експертка про стрімке зростання випадків домашнього насильства в Україні. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=97692> (дата звернення: 12.12.2022).
7. Домашнє насильство крізь призму війни. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> (дата звернення: 15.12.2022).
8. Домашнє насильство під час війни: як постраждалим отримати допомогу? URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/domashnye-nasylstvo-pid-chas-vijny-yak-postrazhdalym-otrymaty-dopomogu.html> (дата звернення: 15.12.2022).
9. Домашнє насильство в умовах війни: як діяти? URL: <https://nakipelo.ua/domashnie-nasylstvo-v-umovakh-vijny-iak-diiaty/> (дата звернення: 15.12.2022).

Таволжанський О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правової політики,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРАТАК У ВОЄННИЙ ЧАС

Ідентифікацією сучасної реальності є той факт, що суспільство все більше поринає у віртуальний простір. З'являються більш «розумні» та в свою чергу складніші механізми, системи, алгоритми. Поява нових суспільних відносин, вимагає нових підходів до їх впорядкування, та

безумовно з'являються й нові види злочинів та методи та способи вчинення класичних правопорушень. Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, за минуле десятиріччя кількість виявлених кіберзлочинів сягає величезних цифр та збільшилась більш ніж в 10 разів (і це не беручи до уваги той факт що кіберзлочини є високо латентними та не враховуючи так звані традиційні правопорушення з використанням електронних пристроїв та техніки) [1].

Віртуальний світ і без війни має багато загроз та вірусних програм, не кажучи вже про воєнні умови та часи, кількість атак і зловмисників у кіберпросторі збільшується в рази, а наслідки та шкода заподіяна такими злочинними посяганнями значно вища. Сучасна війна окрім іншого є й ще гібридною, і точно не останнє місце за своєю небезпечністю посідає вплив який здійснюється в інформаційному та кіберпросторі. Жертвою кібеатаки може бути дудь яка особа. Як зазначає Головкін Б.М., віктимність як явище – це властивість соціального суб'єкта наражатися на небезпеку злочинних посягань за певних обставин, ситуацій або внаслідок дій інших осіб[2].

Станом на весняний період 2022 року було зафіксоване значне збільшення кількості кібератак. Так Голова Держспецзв'язку на брифінгу (квітень 2022 року) зазначав що під час війни кількість ворожих кібератак зросла втричі порівняно з минулим роком. Найбільше атакують органи державної влади, медіаресурси, енергетичну сферу, сферу логістики. У кіберпросторі росіяни переслідують ті ж цілі, що і їхні військові – завдати якомога більше шкоди інфраструктурі, причому не стільки військовій, скільки цивільній [3]. У листопаді 2022 заступник міністра енергетики з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації вказує, що росіяни продовжують намагатися "покласти" нашу енергосистему, застосовуючи і кібератаки, і прямі фізичні атаки ракетами й дронами. Загальна кількість кібератак за дев'ять місяців війни становить понад 1,2 млн випадків. Кількість DDos-атак на сайти ключових енергетичних компаній та міністерства - 50, для порівняння з початку фіксації такого типу атак із 2019 року їх було лише п'ять [4]. Наведені показники вказують на необхідність якнайшвидшого пошуку та впровадження заходів спрямованих на запобігання кіберзлочинності та протидії кібератакам.

Запобігання кібератакам надзвичайно важлива умова для перемоги України, та приборкання агресії російської федерації. Нажаль ми перебуваємо в умовах коли через атаки росії можуть мати місце тривалі відключення електроенергії чи опалення, хоча в той же час кібератака на

державну установу може мати більш значні наслідки і зашкодити інтересам країни, а атака на підприємство, що має небезпечне виробництво, або як то ядерна електростанція, – призвести до екологічної катастрофи не лише на території окремого регіону, а й виходити за державні кордони.

Серед загально-теоретичних заходів спрямованих на запобігання кібератак слід відзначити впроваджені з 01 листопада 2019 року низка національних стандартів, покликаних гармонізувати національні правила кібербезпеки з європейськими та міжнародними стандартами, методом підтвердження, так зокрема набули чинності ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 (ISO/IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT) /Поправка N 2:2019 (ISO/IEC 27001:2013/Cor 2:2015, IDT) [5]. Впровадження вимог стандарту в діяльності підприємств які обслуговують критичну інфраструктуру сприятиме забезпеченню кібербезпеки останніх.

Окрім того, звертаючись до нормативного врегулювання терміну «кібератака», то у правовому полі з'явилося ряд новел. Зокрема, для розуміння суті такого явища як кібератака бажано прийняти до уваги положення Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», так кібератака – це спрямовані (навмисні) дії в кіберпросторі, які здійснюються за допомогою засобів електронних комунікацій (включаючи інформаційно-комунікаційні технології, програмні, програмно-апаратні засоби, інші технічні та технологічні засоби і обладнання) та спрямовані на досягнення однієї або сукупності таких цілей: порушення конфіденційності, цілісності, доступності електронних інформаційних ресурсів, що обробляються (передаються, зберігаються) в комунікаційних та/або технологічних системах, отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів; порушення безпеки, сталого, надійного та штатного режиму функціонування комунікаційних та/або технологічних систем; використання комунікаційної системи, її ресурсів та засобів електронних комунікацій для здійснення кібератак на інші об'єкти кіберзахисту[6]. Наявне визначення дозволяє покласти в основу пошуку нормативно окреслене коло питань.

Важливим етапом боротьби з кіберзагрозами у тому числі кібератаками є нова редакція ряду статей 16 розділу Кримінального Кодексу України, а саме зміни внесені на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022. Так чинна редакція диспозиції ч. 1 ст. 361 КК України викладена у наступній редакції: «Несанкціоноване втручання в

роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» значною мірою полегшує її застосування правоохоронними та судовими органами. Але кримінальне законодавство в більшості випадків вже «працює» з наслідками. Що ж до запобігання то на державному рівні впроваджується система активної протидії агресії у кіберпросторі. Система активної протидії агресії у кіберпросторі – це сукупність організаційних, правових, наукових та технічних заходів, спрямованих на підвищення рівня кіберзахисту держави шляхом здійснення впливу на інформаційні (автоматизовані), електронно-комунікаційні, інформаційно-комунікаційні системи держави-агресора, джерела походження кіберзагроз та кібератак [7]. Серед науковців доволі поширеною є думка, що злочинність в деяких її проявах безпосередньо пов'язана з поведінкою жертви. Не виключенням є і кіберзлочинність. Щодо відкритимості слушною є думка Б. М. Головкіна, який вважає, що фізична складова віктимної поведінки полягає у недотриманні чи неналежному дотриманні правил особистої та майнової безпеки. Діапазон такої поведінки доволі стандартний: незабезпечення збереженості свого майна, бажання отримати вигоду та уникнути необхідних витрат, зекономити час, мінімізувати трудовий внесок, надмірна довіра малознайомим людям, перебування у небезпечних місцях[9, 132].

Для вирішення досліджуваного питання підійти з точки зору сформульованих у науці інформаційних моделей для розробки запобігання кримінальним правопорушенням [10, 39-54] можна висловити думку про необхідність створення єдиної цифрової інформаційно-аналітична система управління процесом протидії кібератакам з використанням інформаційно-комунікаційних систем, призначених для автоматизації кіберзахисту, а також моніторингу процесу забезпечення кібербезпеки.

Література:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

2. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6–13. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/golovkin_20.pdf (дата звернення: 18.02.2016). – Заголовок з екрана.

3. Кількість кібератак під час війни зростає втричі <https://cip.gov.ua/ua/news/kilkist-kiberatak-pid-chas-viini-zroslo-vtrichi>

4. Кількість кібератак на енергооб'єкти з початку війни зросла на третину <https://interfax.com.ua/news/general/873623.html>

5. Вознюк А. А. Види кримінально-правової характеристики злочину / А. А. Вознюк, О. М. Грудзур // Митна справа. – 2014. – № 1 (91), частина 2. книга 2. – С. 63–67.).

6. Наказ «Про прийняття та скасування національних стандартів, прийняття поправок до національних стандартів» від 16.10.2019 № 312, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0312774-19#Text>

7. Tavolzhanskyi, O.V. (2016). Criminological aspects of cyber crime in modern conditions. *Journal of Eastern European Law*, 31, 80-86.

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі», від 28.07.2022 № 2470-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-20#Text>.

9. Віктимна поведінка жертв злочинів, Б. М. Головкін, Кримінально-виконавче право та кримінологія. Кримінально-виконавчене право, 2016., електронний ресурс, режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/311937943_Victim_behavior_of_crime_victims, с.124-135.

10. Батиргарєєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39-544.

Трач С.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З СУБ'ЄКТАМИ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ У ПРОТИДІІ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У контексті протидії корупційним кримінальним правопорушенням, які вчиняються в сфері господарської діяльності видається за необхідне розглянути напрями взаємодії оперативних підрозділів та нотаріусів, які, з одного боку, мають широкі повноваження та, відповідно, можливості щодо виявлення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а, з іншого – саме у зв'язку з цими можливостями можуть брати участь у вчиненні кримінального правопорушення. З'ясовуючи матеріальну сторону вчиненої угоди, нотаріусом цілком можуть бути виявлені й злочинні наміри сторони в угоді, тому що є реальна можливість відрізнити

угоду, укладену шляхом обману, від угоди, укладеної під впливом омани [1, с. 26].

Як зазначає Г. П. Макаров, принципова відмінність угод, укладених шляхом обману, від угод, укладених під впливом омани, що має істотне значення, полягає в тому, що в першому випадку потерпіла сторона, як правило, не має змоги вільно висловити свою волю й діяти у своїх інтересах у результаті навмисного перекручування фактів іншою стороною; у другому випадку – наміру ввести в оману (обдурити) в учасників угоди не було. Омана відносно угоди відбулася поза їхньої волі, коли кожний з них мав неправильне уявлення про характер угоди, відповідно, інші й наслідки визнання цих угод недійсними [2, с. 25–27].

Необхідно зазначити, що така взаємодія є вельми корисною у зв'язку з тим, що нотаріус має можливості ще на стадії формування злочинного задуму (або перших дій по підготовці до кримінального правопорушення) визначити наявність злочинних дій і повідомити про це оперативних працівників. Нотаріус здійснює різноманітні типові дії, зокрема: отримання витягу з реєстру прав власності на нерухоме майно або довідки з виконавчого комітету відповідної ради з характеристикою відчужуваного житла; отримання довідки про відсутність заборони на відчуження житла; отримання нотаріально засвідченої згоди іншого з подружжя, якщо він є співвласником; отримання рішення органу опіки та піклування щодо недопущення внаслідок правочину порушення прав осіб, над якими встановлено опіку та піклування; нотаріальне посвідчення правочину, що відбувається за умов надання нотаріусу правовстановлюючих та інших необхідних документів; державна реєстрація правочину; державна реєстрація права власності на житло, і злочинці розуміють, що навіть, почавши злочинні дії на ринку житла, продовжити їх потрібно шляхом використання нотаріальних дій, а якщо вони не зможуть втягнути нотаріуса у злочинну змову (або використати «в темну»), то недотримання встановленої форми договору стосовно відчуження житла матиме наслідком його не укладення, що перешкодить подальшому заволодінню житлом (з огляду на це, до механізму їх злочинної діяльності входить вчинення злочинних дій на стадії нотаріального посвідчення та державної реєстрації правочинів щодо відчуження житла [3, с. 25].

Також, нотаріусів можна використовувати для отримання інформації з Державного реєстру на нерухомість, що обумовлена процедурними прорахунками у технологічному ланцюзі поєднання користувача з інформаційною базою Державного реєстру на нерухомість. Для отримання інформації нотаріусу потрібен зареєстрований у базі Державного реєстру

на нерухомість комп'ютер та особистий ключ доступу, проте фіксування доступу здійснюється тільки тоді, коли нотаріус заявляє про проведення угоди та фіксує квитанцію про оплату отримання інформації з Державного реєстру на нерухомість; якщо угоду не проводять, факт доступу не фіксують, і формально інформацію про наявність нерухомого майна (або приналежність певного об'єкта нерухомості конкретній особі) оперативний працівник може зчитувати безпосередньо з екрана комп'ютера (важливо дотриматися головних умов: користуватися ключем доступу нотаріуса безпосередньо з комп'ютера того самого нотаріуса (zareєстрованого в базі даних Державного реєстру на нерухомість); не заявляти проведення угоди; не роздруковувати текст і не копіювати його в електронному вигляді, а переписувати вручну з екрана комп'ютера) [4, с. 122–124].

У певних випадках можлива взаємодія з ревізійними підрозділами суб'єктів господарювання, що діють у сфері житлового будівництва, внутрішнього та зовнішнього аудиту (аналітична перевірка, юридична перевірка, економічна перевірка, зустрічна перевірка, логічний аналіз взаємопов'язаних документів, аналіз руху матеріальних засобів і грошових коштів, вибіркова перевірка). Аудитор повинен брати до уваги дві сторони суттєвості: кількісну та якісну. З якісного погляду він повинен дати своє професійне судження щодо суттєвості виявлених у ході перевірки відхилень. З кількісного погляду встановлюється, чи перевищують окремі знайдені відхилення або їх сума кількісні критерії – рівень суттєвості. Рівень суттєвості – це найбільше значення помилки бухгалтерської звітності, починаючи з якої її кваліфікований користувач з великим ступенем імовірності робить неправильні висновки та приймає неправильні економічні рішення. Концепція суттєвості використовується як основа для планування перевірки під час визначення статей бухгалтерської звітності, які містять помилки, оцінки матеріалів власних досліджень і прийняття рішення про зміст аудиторського висновку. Багато фактів порушень виникають на практиці в результаті неправильних арифметичних дій під час здійснення різних нарахувань. Ці факти розкрадання призводять до перекручення даних про рівень витрат на будівництво і фінансових результатів, а також до перекручення звітності, тому аудитори повинні приділяти належну увагу перевірці правильності підсумкових даних у первинних документах і звітах, регістрах аналітичного та синтетичного обліку, звітних калькуляціях і відомостях за різними видами розрахунків. Розкрадання розкриваються також під час арифметичного звіряння відповідності даних аналітичного обліку даним

синтетичного обліку. Часто аудит виявляє факти шахрайства та помилок, замасковані неправильними розрахунками. Наприклад, аудитор, перевіряючи витрати на ремонт будинку, встановлює, що в кошторисі на цей ремонт передбачено значно більший обсяг майбутніх ремонтно-будівельних робіт. Позитивним є те, що, розкриваючи факти злочинів і помилок, аудитор відображає їх суть, чітко описує зміст кожного такого факту та вказує, який при цьому нормативно-правовий акт порушений, відбирає пояснення службових і третіх осіб із зазначенням тих, хто припустив розкрадання (посада, прізвище, ім'я, по батькові), за чиїм наказом чи дозволом здійснив порушення або злочин (посада, прізвище, ім'я, по батькові), як здійснено помилку чи шахрайство і чим вони викликані (мета, причини, умови), розмір нанесеної матеріальної шкоди та інші наслідки. Негативним є те, що відсутні нормативні акти, які зобов'язували б аудитора передавати інформацію про виявлені злочини у правоохоронні органи і тому про виявлені помилки та шахрайства, недоліки в бухгалтерському обліку та звітності аудитор повідомляє власників, уповноважених ним осіб, замовників і вимагає вжити заходів щодо їх виправлення [5, с. 131-132].

Також, правоохоронні органи у протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності повинні ефективно взаємодіяти з: громадськими організаціями; службою безпеки суб'єктів господарювання; засобами масової інформації у формі: інформування населення про можливі способи вчинення кримінальних правопорушень на ринку житла; інформування про заходи щодо захисту та поновлення своїх прав на житло; надання інформації про позитивний досвід розкриття таких кримінальних правопорушень; надання інформації про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності тощо.

Результативність діяльності взаємодіючих суб'єктів може бути досягнута лише при обов'язковому дотриманні певних умов. Перш за все, повинні бути визначені взаємодіючі ланки, їх завдання та обсяг взаємодії, чітко розподілені функціональні обов'язки, обрані форми взаємодії та визначені конкретні виконавці, яким повинні бути роз'яснені поставлені перед ними спільні завдання. Потім належить забезпечити обмін взаємною інформацією, визначити способи та засоби зв'язку (наради, робоче обговорення конкретних ситуацій, телефонні контакти тощо) між взаємодіючими ланками. Крім того, має бути забезпеченим чітке маневрування силами та засобами у відповідності до обстановки, а також постійне керівництво та контроль за виконанням узгоджених спільних заходів.

Література:

1. Сандрачук А. А. Основи виявлення та розслідування шахрайства з об'єктами нерухомості, що перебувають у приватній власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2007. 207 с.
2. Макаров Г. П. Способы защиты прав граждан на рынке жилья. *Гражданин и право*. 2001. № 6. С. 25–27.
3. Князев С. В. Виявлення та перевірка оперативної інформації при протидії злочинам, що вчиняються на ринку житла. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1. С. 22–26.
4. Попова І. М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09. Київ, 2011. 248 с.
5. Юрченко О. М. Попередження шахрайства у сфері інвестування. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (31). С. 129-136.

Туляков В.О.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», професор-дослідник Інституту Європейського та міжнародного кримінального права університету Кастилія Ла Манча

БАЛАНС КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Тенденцією розвитку сучасного суспільства стає, на жаль, зловживання владою. Війни та військові конфлікти, акти геноциду, репресій проти власного народу приносять більше шкоди ніж кримінальні правопорушення злиднів та маргіналів. Україна та М'янма, Сирія та Південний Судан плямами тисяч жертв та ненависті відмічені на мапі світу. Зрозуміло, що це питання носить не тільки політичний але й кримінально-правовий характер. Не задарма у рекомендаціях Другої проміжної доповіді ОБСЄ щодо повідомлень про порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні було відмічено нагальну необхідність для Української держави:

Здійснювати повідомлення про порушення прав осіб на територіях, що перебувають під її ефективним контролем, у тому числі тих, хто, як стверджується, співпрацював з окупаційними силами Російської Федерації, та притягати винних у зловживаннях до відповідальності;

забезпечити, щоб узгоджені на міжнародному рівні стандарти неупередженості, незалежності та ретельності кримінальних проваджень, а також гарантії справедливого судового розгляду гарантувалися в будь-який час, у тому числі в будь-яких випадках передбачуваної співпраці;

та підписати прийнятий Парламентом у травні 2021 року законопроект (законопроект 2689), спрямований на гармонізацію Кримінального кодексу України з міжнародним кримінальним правом та міжнародним гуманітарним правом, що дозволить українській владі ефективно розслідувати та переслідувати порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні на її території, та притягати до відповідальності винних [1, 72].

Таким чином, теорія кримінального права та законопроектна практика України мають довести як безпека людей, суспільства, держави повинні бути захищені загалом на Європейському континенті. Це повинне бути зроблене не тільки не тільки за загальними принципами субсидіарності та пропорційності у процесі гармонізації та апроксимації діючого законодавства. Про це вже було достатньо висловлено думок [2]. Глобалізація та фрагментація законодавства є гомеостатичними процесами, що формують баланс кримінально-правового реагування.

З нашої точки зору, у подальшому розвитку кримінальної політики України слід враховувати як глобальні та регіональні протиріччя, дисбаланси та конфлікти впливають на верховенство права та кримінально-правову ідеологію конкретної країни як з точки зору державних інтересів, так і з точки зору позицій жертв злочинів на індивідуальному (victim impact statement) та колективному (victim surveys) рівнях.

Досягнення балансу інтересів важливо саме для забезпечення безпеки.

Під балансом кримінально-правового реагування ми розуміємо відповідність засобів кримінально-правового впливу консолідованому визначенню рівня злочинності та рівня віктимності у державі з урахуванням положень національного та міжнародного права (міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного, права прав людини, супранаціонального права ЄС).

Оскільки злочин все частіше розглядається як заборонене законом порушення суспільного порядку, а не як порушення інтересів жертви, окрема жертва ігнорувалася і залишалася, по суті, в приватних правових каналах для отримання компенсації. Еволюція риторики "суспільного блага" або "суспільного добробуту" є корисним легітимізуючим інструментом. Проте констатація урахування безпеки особистості, суспільства, держави при відсутності зв'язку між колективним віктимним та індивідуальними інтересами диверсіфікували культуру віктимності у бік нехтування останньою.

Сьогодні ситуація змінюється. І саме баланс досягнення безпеки на кшталт гармонічного поєднання притягнення винних до відповідальності

та справедливого поводження з жертвами злочинів стає центральним у кримінальній політиці. Рівність, юридична визначеність, пропорційність, передбачуваність, субсидіарність, законність як принципи кримінального права та соціально-правові підґрунтя криміналізації та пеналізації повинні розглядатися виключно у векторі примата прав людини та безпеки жертви кримінального правопорушення, компліментарності примусу та гідного поводження, компенсації, реституції та реабілітації, сатисфакції, та гарантій неповторення спричинення шкоди жертвам кримінальних правопорушень з урахуванням суспільних інтересів та вимог державної безпеки.

Показовим є вислів Прокурора міжнародного кримінального суду О. Хана з цього приводу:

«З огляду на масштаби злочинності, якою займається МКС, надзвичайно важливо, щоб я використовував дискреційні повноваження, надані мені Римським статутом, для ефективного управління виконанням мого мандату як Прокурора. З моменту вступу на цю посаду я чітко висловився: Я не бажаю продовжувати давати надмірні обіцянки і не виконувати їх для тих, хто вижив, і родин загиблих. Для досягнення значущих результатів ми повинні ретельно проаналізувати, як найбільш ефективно використовувати ресурси для забезпечення найбільшого впливу на тих, хто постраждав від злочинів, що підпадають під нашу юрисдикцію, в усьому світі.

Потреба в ситуативному плануванні та прийнятті супутніх стратегій завершення роботи також відображає зростаючі законні очікування того, що Суд знайде шляхи та засоби для значущої підтримки своєї роботи в різних ситуаціях в рамках обмежених засобів» [3].

Ресурсів, на жаль, немає. Да й ті що є неможливо використати відповідним чином [4]. Саме цьому, наприклад, у цьому році, маючи прагнення легітимізувати систему кримінально-адміністративних санкцій проти РФ, та виходячи з того, що відповідно до статті 83(1) Договору про функціонування ЄС, Парламент та Рада ЄС можуть встановлювати мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сферах особливо тяжких злочинів, що мають транскордонний вимір, Єврокомісія уперше розширяє перелік «європейських» злочинів. Наразі сферами злочинності, переліченими у цій статті, є тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, відмивання грошей, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерна злочинність та організована злочинність. Але наприкінці листопада 2022 р. Рада ЄС ухвалила рішення про

розширення переліку зазначених сфер злочинності, включивши до нього порушення обмежувальних заходів, прийнятих ЄС. Після ухвалення цього рішення 2 грудня 2022 року Європейська Комісія представила пропозицію щодо директиви, яка міститиме пропозиції щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС. Передбачено наступний перелік нових кримінальних правопорушень, які порушують санкції ЄС, а саме:

надання коштів або економічних ресурсів у розпорядження або на користь визначеної особи, юридичної особи або органу;

незабезпечення заморожування цих коштів;

надання можливості в'їзду визначених санкціями осіб на територію держави-члена або їх транзиту через територію держави-члена;

здійснення операцій з третіми країнами, які заборонені або обмежені обмежувальними заходами ЄС;

торгівля товарами або послугами, імпорт, експорт, продаж, купівля, передача, транзит або транспортування яких заборонено або обмежено; здійснення фінансової діяльності, яка заборонена або обмежена; або надання інших послуг, які заборонені або обмежені, таких як юридичні консультаційні послуги, трастові послуги та послуги з податкового консультування.

Криміналізовані діяння охоплюватимуть також обхід обмежувальних заходів ЄС: це означає обхід або спробу обходу обмежувальних заходів шляхом приховування коштів або приховування того факту, що особа є кінцевим власником коштів. Цей проект директиви має бути обговорений та ухвалений Радою ЄС та Європейським Парламентом [5, 6].

Ось у такому вигляді з урахуванням балансів законодавчої процедури відповідальності за порушення обмежувальних заходів поступово відбувається легітимація заходів, спрямованих на забезпечення реституції та репарацій за рахунок коштів країни агресора.

Зрозуміло, що на цьому шляху багато прийдеться запропонувати й українським криміналістам, а не тільки фахівцям у галузі міжнародного права. Вислів Генрі Кіссінджера «Україна вперше в новітній історії стала великою державою в Центральній Європі» [7] підтверджується героїзмом наших військових та усіх громадян країни. Без сумніву він повинен знайти своє відображення й у криміналістичних розвідках.

Література:

1. Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. OSCE, 14 December 2022, URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/534933.pdf>

2. Туляков В.О. Aquis communitatis та кримінально-правові розвідки: шляхи піднесення до ідеалу *Українська кримінальна юстиція в умовах війни*: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 237-242; Туляков В.О. Субсидіарність криміналізації у європейському праві *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали конференції. Львів ЛДУВС - 23 вересня 2022 року. С. 96-101.

3. The Prosecutor of the International Criminal Court, Karim A.A. Khan KC, announces conclusion of the investigation phase in the Situation in Georgia. Statement: 16 December 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/prosecutor-international-criminal-court-karim-aa-khan-kc-announces-conclusion-investigation?fbclid=IwAR0CwK62h1JVghAL8XwLu6yjJHzEcoAojv2JM2mbiyxe1pDzMEazqrxj1go>

4. Alexandra Brzozowski EU proposes options to seize frozen Russian assets, but legal concerns remain. EURACTIV.com 30 November. 2022. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-proposes-options-to-seize-frozen-russian-assets-but-legal-concerns-remain/>

5. Sanctions: Council adds the violation of restrictive measures to the list of EU crimes. Council of the EU Press release. 28 November 2022 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/28/sanctions-council-adds-the-violation-of-restrictive-measures-to-the-list-of-eu-crimes/>

6. Ukraine: Commission proposes to criminalise the violation of EU sanctions URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7371

7. Henry Kissinger How to avoid another world war The Spectator magazine issue: 17 December 2022 URL: https://www.spectator.co.uk/article/the-push-for-peace/?fbclid=IwAR3hIAbQ5XY-eegtcqFwsOZLG_9E1yLEYFXrpMrjNe2wiK5q-m-LzdKENY4

Червінчук А.В.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, Україна

Атаманенко Ю.Ю.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Дорожньо-транспортний травматизм в Україні залишається однією із найнебезпечніших загроз життю та здоров'ю людини. За питомими показниками аварійності та наслідками дорожньо-транспортних пригод Україна була та продовжує залишатися одним з лідерів серед європейських держав. Так, у середньому в державах – членах Європейського Союзу на

100 тис. жителів припадає 5 відсотків загиблих у дорожньо-транспортних пригодах, тоді як в Україні такий показник становить 7,9 відсотка.

Протягом лише 2021 року внаслідок ДТП в нашій країні загинуло 3238 осіб та 29738 було травмовано. У період повномасштабної збройної агресії ця проблема лише загострилася.

Питання запобігання смертності на автомобільних шляхах багаторазово ставали предметом обговорення науковців, громадськості та органів державної влади різного рівня. Однак до теперішнього часу дієвих механізмів упередження дорожньо-транспортного травматизму не напрацьовано. Чинні законодавчі акти, що були ухвалені на зорі незалежності України, а деякі ще за радянських часів, вже давно не відповідають сучасним реаліям та європейським прагненням українського суспільства. Правова основа суспільних відносин у цій сфері – Закон України «Про дорожній рух», прийнятий 30 червня 1993 року, хоч і зазнав багатьох корегувань, але не втратив свого радянського духу [1].

Учасниками парламентських слухань на тему: «Стан і перспективи забезпечення в Україні безпеки дорожнього руху», що відбулися 23 грудня 2015 року було запропоновано Комітету Верховної Ради України з питань транспорту організувати розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України проекту закону про безпеку дорожнього руху, в якому, зокрема:

- визначити інституційні засади державного управління у сфері організації безпеки дорожнього руху, передбачити дворівневу систему управління безпекою дорожнього руху - на загальнонаціональному та місцевому рівнях;

- визначити та чітко розмежувати повноваження органів державної влади у сфері організації та забезпечення безпеки дорожнього руху;

- визначити повноваження та обов'язки органів місцевого самоврядування у сфері організації та забезпечення безпеки дорожнього руху;

- врахувати положення резолюцій та рекомендацій Організації Об'єднаних Націй, відповідних директив та програм дій Європейського Союзу, а також рекомендацій профільних міжнародних неурядових організацій щодо безпеки дорожнього руху, зокрема з питань державного управління та інституційного забезпечення [2].

Однак до теперішнього часу такий документ не розроблений та не ухвалений.

Досі не створене законодавче підґрунтя для створення та діяльності координаційного органу з організації безпеки дорожнього руху на

загальнодержавному рівні, покликаною координувати впровадження та досягнення заходів, спрямованих на реформування сфери дорожнього руху, розроблення та впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня та його безпеки.

Спроба принципового оновлення дорожнього законодавства була зроблена у 2016 році, коли до Верховної Ради України було внесено проект Закону «Про дорожній рух та його безпеку» № 5184, розроблений авторським колективом за результатами Загальнонаціонального Форуму з безпеки дорожнього руху. Однак законопроект не знайшов підтримки у сесійній залі та був повернутий на доопрацювання суб'єкту законодавчої ініціативи [2].

Аналізуючи ключові положення зазначеного законопроекту, слід погодитись, що він потребував суттєвого доопрацювання, мав редакційну недосконалість та не повною мірою узгоджувався з правилами законотворчої техніки. Профільним Комітетом та Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України в цілому була підтримана аргументація авторів законопроекту щодо необхідності удосконалення правового регулювання відповідних відносин у сфері безпеки дорожнього руху. Проте законодавчі пропозиції так і не були доопрацьовані.

Реформування законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху давно назріло, а російсько-українська війна має бути каталізатором цих змін. Адже після Перемоги Україна повинна стати державою нового зразка в усіх сферах, зокрема й у безпековій, а саме у сфері безпеки дорожнього руху. Повоєнне відновлення країни має здійснюватися в умовах формування нової правової основи найважливіших правовідносин, до яких належать й правовідносини у сфері дорожньої безпеки.

Чинне законодавство має зазнати докорінних змін та приведення у відповідність до європейських стандартів, а новий законодавчий акт має стати фундаментальним уособленням інтеграційних процесів нашої країни. Тому розробку законопроектів потрібно здійснювати вже тепер, у період дії правового режиму воєнного стану, залучивши до цієї роботи представників профільних комітетів Верховної ради України, зацікавлених центральних органів виконавчої влади, міжнародних експертів, науковців та громадськості.

Література:

1. Закон України «Про дорожній рух» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення - 14.12.2022).

2. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан і перспективи забезпечення в Україні безпеки дорожнього руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-19#Text> (дата звернення - 14.12.2022).

3. Проект Закону про дорожній рух та його безпеку. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60111 (дата звернення - 14.12.2022).

Шевчук В. М.,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
Заслужений юрист України*

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА: ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

У реаліях сьогодення *цифровізація є не лише сучасним трендом розвитку суспільства, але й стає найважливішим фактором економічного, соціального, політичного та міжнародного зростання будь-якої країни.* Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС створило додатковий імпульс для гармонізування підходів до цифрових перетворень. У цьому плані важливою подією стало те, що Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 р., метою цієї програми є активізація відновлення економіки та цифрової трансформації України [11]. Формування єдиного цифрового ринку з ЄС та наближення цифрового сектора України до європейського є пріоритетами вітчизняної політики цифрових перетворень в умовах війни [12, с. 325-327].

Цифрові технології в сучасних умовах - це невід'ємний компонент, інтегрований у всі сфери людської діяльності, який визначає перспективи розвитку економіки, політики, національної безпеки та обороноздатності держави. За таких умов, із розвитком суспільства та цифровізацією усіх сфер життя гостро постає проблема постійного вдосконалення державних органів, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів, зокрема, їх модернізація та перехід до нової цифрової реальності.

Водночас, така реальність тісно пов'язана із появою нових форм злочинності – кіберзлочинів, інформаційного шахрайства, величезною кількістю кібератак на різні підприємства та установи [10, с. 41].

Цифрова інформація, як невід'ємний атрибут діяльності органів кримінальної юстиції і злочинної діяльності, визначає тенденції розвитку юридичної науки, у тому числі й криміналістики, яка знаходиться на передньому краю боротьби із злочинністю і одним із завдань якої є забезпечення органів правопорядку і суду криміналістичними методами та засобами протидії сучасним викликам злочинності, у тому числі й сприяння у створенні безпекового середовища в Україні із врахуванням воєнних викликів.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, змінилися завдання та пріоритети нашої держави, оскільки на розвиток та функціонування України, суспільства та світу загалом, суттєво вплинула повномасштабна збройна агресія Російської Федерації та впровадження воєнного стану в нашій країні. За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора найпоширенішими злочинами є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 01.12.2022 р.) – 37037 злочинів; б) злочинам проти національної безпеки – 16542 злочинів; в) злочини проти дітей – загинули 396 дітей, поранено 779 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 626 підозрюваних представники військово-політичного керівництва РФ [8].

Очевидно, що така динаміка та тенденції злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та діяльність системи органів кримінальної юстиції. За таких умов гостро постала необхідність вироблення нових підходів у боротьбі із сучасними воєнними викликами, потреба модернізації та оновлення правоохоронних, судових органів до сучасних умов воєнного стану [7, с. 91], створення та запровадження ефективної системи протидії наявним загрозам, у тому числі й засобами криміналістики [13, с. 92-102].

У воєнних реаліях сьогодення головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз [4, с. 898]. Перед системою органів досудового розслідування, прокуратури, органами кримінальної юстиції постають нові виклики, пов'язані із необхідністю швидкого, всебічного та якісного документування, збирання доказової бази масових кримінальних порушень міжнародного гуманітарного права, у тому числі й забезпечення

безпекового середовища в Україні, яка обрала європейський курс розвитку і сьогодні протистоїть воєнній агресії окупаційних військ РФ.

Сьогодні гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у сприянні та забезпеченні безпекового середовища в нашій державі, оптимізації та підвищенні ефективності протидії сучасній злочинності, у тому числі й воєнних злочинів, кіберзлочинів за допомогою активного застосування цифрових технологій. За таких обставини зараз можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку – *цифрової криміналістики* (Digital Forensics, Digital Forensic Science or Digital Criminalistics) [1; 9; 14].

Очевидно, що подальший розвиток криміналістики в умовах цифровізації суспільства та воєнних реалій сьогодення неможливо без використання інноваційних фундаментальних знань у сфері цифрової криміналістики — нової галузі криміналістики, яка сьогодні динамічно розвивається і формує теоретико-методологічні засади у цій царині знань [3, с. 79-84]. Сьогодні криміналістика відповідає розвитку цифрових технологій, створюючи засоби та методи можливості вилучення криміналістичної значимої інформації з нового виду носіїв. Завдяки науково-технічному прогресу з'являється можливість використання цифрових технологій у правоохоронній діяльності, що прискорює процес досудового розслідування, дозволяє більш повно формувати доказову базу при розслідуванні кримінальних правопорушень [2, с. 52-55], а у подальшому і забезпечує якість судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень.

Важливо зауважити, що цифрова криміналістика є «однією з галузей криміналістики, яка зосереджена на кримінальному процесуальному праві та доказах щодо комп'ютерів і пов'язаних з ними пристроями» [6, р. 29], такими як мобільні пристрої (наприклад, телефони та смартфони), ігрові приставки та інші пристрої, що функціонують через Інтернет (наприклад, пристрої для здоров'я і фітнесу та медичні прилади) [5]. Окрім того, цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізу та подання електронних (цифрових) доказів у досудовому та судовому провадженні. Тому цифрова криміналістика може складати стратегічний напрямок у розвитку криміналістичної науки [14, с. 192].

Вбачається, що *цифрова криміналістики* – це галузь криміналістики, яка займається вивченням закономірностей виникнення і використання цифрових слідів та розроблення на знанні цих закономірностей технічних засобів, прийомів та методів щодо виявлення, фіксації, вилучення та

дослідження цифрової інформації (доказів) й засобів її оброблення з метою розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень.

У воєнних реаліях центральне місце для забезпечення безпекового середовища в Україні, збирання доказів воєнних злочинів у цифровій криміналістиці посили технології штучного інтелекту [9]. В сучасних умовах війни особливого значення набувають такі напрями застосування цифрової криміналістики: отримання інформації з мобільних пристроїв вилучених телефонів в учасників кримінального провадження; отримання інформації з персональних комп'ютерів фізичних та юридичних осіб; отримання інформації із серверів та інших накопичувачів інформації в організаціях та установах; отримання інформації щодо радіочастотних ідентифікаторів, GPS-трекерам, датчикам, стаціонарним і мобільним вимірювальним пристроям з використанням систем геопозиціонування, відеоспостереження та позиціонування; отримання інформації з мережевих сервісів, що встановлюють голосовий та відеозв'язок між комп'ютерами через інтернет, такі як ICQ, Skype, WhatsApp, Viber, Telegram та інші; отримання інформації з банківських систем на відповідних цифрових носіях (SD-диски, флеш-картки та ін.); отримання інформації від стільникових операторів зв'язку щодо деталізації абонентського зв'язку та встановлення місцезнаходження абонента з геолокації; отримання інформації з камер відеоспостереження різних комерційних та державних структур; отримання інформації з вилучених у учасників кримінального провадження фотоапаратів та відеокамер.

Таким чином, на сьогодні існує нагальна потреба у розробленні та формуванні окремого розділу криміналістики – цифрової криміналістики, застосування знань якої суттєво підвищує можливості збирання, дослідження, використання цифрової інформації як доказів в сучасних умовах війни, у тому числі й забезпеченні безпекового середовища України. За таких обставин активізація дослідження ролі цифрової криміналістики у документуванні воєнних злочинів, що вчинюються РФ на території України, є перспективним та стратегічним напрямком розвитку криміналістики, як європейської науки.

Література:

1. Борисова К. Є., Світличний В. А. Застосування цифрової криміналістики. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 83-84.

2. Домашенко О. М. Проблемні питання використання цифрових доказів у криміналістиці. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12

груд. 2019 р.) / В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. Харків : Право, 2019. С. 52–55.

3. Kohutych I. I. Zastosuvannia tsyfrovyykh tekhnolohii – novyi napriam kryminalistyky. *Naukovi chytannia pamiati Hansa Hrossa: zbirnyk tez mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (9 hrudnia 2021). Chernivtsi, 2021. P. 79-84.

4. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: (August 7-9, 2022)*. Sci-conf.com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 896-903.

5. Kiberprestupnost. Vvedenie v cifrovuyu kriminalistiku. Modul 4. Vena: OON, 2019. 32 р. [https://www.unodc.org/documents/e4j/Cybercrime/Cybercrime Module 4 Introduction to Digital Forensics RU.pdf](https://www.unodc.org/documents/e4j/Cybercrime/Cybercrime%20Module%204%20Introduction%20to%20Digital%20Forensics%20RU.pdf)

6. Maras Marie-Helen. Computer Forensic: Cybercriminals, Laws, and Evidence. Second Edition. Burlington, Jones & Bartlett Learning, 2014. 408 р. P. 29.

7. Метелев О. П. Окремі проблеми цифровізації у кримінальному процесі. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 3 (44). 2022. С. 90-94.

8. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>

9. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283-294. С. 288.

10. Тимошенко, Ю., Кисленко, Д. Правоохоронна система в епоху діджиталізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, (1 (59), 2022, 40-45. С. 41.

11. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа»: що це означає | Кабінет Міністрів України. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-doluchylasia-do-prohramy-tsyfrova-ievropa-shcho-tse-oznachaie>

12. Шевчук В.М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29.09.2022). Полтава: Полт. юрид. ін-т, 2022. С. 325-327.

13. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Шевчук В. М. та ін. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального процесу. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Вип. 42. С. 92-102.

14. Shepitko, V., Shepitko, M. The Formation of Digital Criminalistics as a Strategic Direction for the Development of Science. *XVII Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies* (September 16-17, Bratislava), 2021, 187-198.

Шрамко С. С.,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків, Україна*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУТЦІЙ У ЗНИЖЕННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО ТРАВМАТИЗМУ ТА СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНІ

1. Чинниками ризику, які ВООЗ визначила як причини найбільшої кількості ДТП із загиблими та потерпілими в Європі, є: перевищення

швидкості; керування в стані алкогольного та наркотичного сп'яніння; ігнорування ременями безпеки, шоломами для мотоциклістів, використання дитячих крісел; відволікання за кермом на електронні пристрої [1].

Що стосується України, то у 2021 р. залишалися незмінними основні види недотримання правил дорожнього руху, що обумовлюють смертність і травматизм на дорогах: перевищення безпечної швидкості – 38,6 %, порушення правил маневрування – 20 %, порушення правил проїзду перехресть і пішохідних переходів – 16 %, керування транспортними засобами у стані сп'яніння до 4 %, перехід пішоходів у невстановленому місці – до 4 % та ін.

Отже, надмірна швидкість залишається вбивцею № 1 на українських дорогах. Лише у першому півріччі 2022 року понад 44% ДТП сталися саме через перевищення швидкості. При цьому тяжкі наслідки наступають для всіх учасників руху: водіїв авто, пішоходів, велосипедистів, мотоциклістів. За даними ВООЗ, зменшення середньої швидкості руху на 5% може скоротити кількість смертельних ДТП на 30% [2].

Статистика «п'яних» за кермом в Україні, також невтішна: у 2021 р. сталося 5 019 ДТП за участю п'яних водіїв (2,6 % від загальної кількості зареєстрованих ДТП), в яких загинули 113 осіб і 1072 були травмовані, було виявлено 133 289 водіїв із ознаками алкогольного та/або наркотичного сп'яніння. Сімнадцятого березня 2021 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» № 1231-ІХ від 16 лютого 2021 р., яким, зокрема, доповнено КК України статтею 286¹ «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння». Чи досягли зазначені зміни мети створення безпечних умов для учасників дорожнього руху, збереження життя і здоров'я громадян та підвищення ефективності впливу на дисципліну учасників дорожнього руху? Відповідно до інформації стосовно практики застосування розглядуваного Закону, отриманої за запитом народного депутата України ІХ скликання Г. Мамки, простежується негативна динаміка щодо керування транспортом у стані сп'яніння та перевищення встановлених обмежень швидкості руху більше ніж на 20 км/год. Так, якщо порівняти статистику складених протоколів за керування транспортом у стані сп'яніння, то їх кількість за період з березня по грудень 2021 року зросла порівняно із аналогічним періодом 2020 р.: 108 896 у 2021 р. та 104 917 у 2020 р. [3].

Отже, можна зробити висновок, що причиною такої кількості жертв дорожньо-транспортних пригод є відсутність масової культури водіння, та безвідповідальність пішоходів. Аби їх формувати необхідно працювати з різними верствами населення, провадити системну просвітницьку й виховну роботу, що без залучення громадських інституцій майже неможливо.

2. Одним із основних принципів реалізації Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р., визначається концентрація зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та науковців на забезпеченні безпеки дорожнього руху.

В Україні із 2016 р. проводиться кампанія «За безпечні дороги» ініційована Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) у партнерстві з ГО Vision Zero та U-Cycle (ГО «Асоціація велосипедистів Києва»). Метою кампанії є зниження кількості загиблих та травмованих на дорогах України через адвокацію змін державної політики у сфері безпеки дорожнього руху, аналітичну роботу та інформаційно-просвітницькі кампанії. За час роботи Кампанії, її підтримали Патрульна поліція України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна служба України з безпеки на транспорті, Центр громадського здоров'я МОЗ України, низка органів місцевого самоврядування та відповідальний бізнес.

Головними напрямками адвокації є: зменшення надмірної швидкості автомобільного руху та розширення функціоналу системи автоматичної фіксації порушень ПДР; збільшення рівня користування ременями безпеки та дитячими автокріслами; зменшення рівня користування мобільними телефонами за кермом [2].

ЦЕДЕМ проводить й аналітичну діяльність, аналізуючи проблему смертності і травматизму на дорогах України крізь призму державної політики, оцінює масштаби проблеми та виявляє ключові системні вади державної політики в цій галузі. Ними проводиться також й потужна просвітницька робота. Під час повномасштабної війни в українських містах була проведена інформаційна кампанія «Не додавай роботи», яка нагадала українцям, що кожна ДТП, якої можна було б уникнути, перетворюється на додаткову роботу для правоохоронців, рятувальників і медиків, а в умовах війни так важливо берегти їхній час. Для реалізації інформаційної кампанії були підготовлені підготували макети зовнішньої

реклами та матеріали для соцмереж, з яких громадян закликають не порушувати ПДР, щоби зберегти час тих, хто рятує життя [4].

Заслуговує на увагу діяльність ГО «Traffic Challenge» (Трафік Челендж), учасники якої сфокусовані на імплементації в Україну кращих світових практик у питаннях запобігання дорожньо-транспортного травматизму. Головну увагу вони приділяють просвітницькій діяльності з безпеки руху серед молоді і дітей. Так, ними реалізований проєкт «Safety camp» - онлайн-табір для дітей з безпеки руху, завданням якого, зокрема є підготовка дітей до безпечного пересування вулицями та полегшення батькам функції контролю за дитиною шляхом формування у дітей усвідомленої безпечної поведінки та звичок, які захищають від ризиків на дорозі. Зважаючи на збільшення смертності дітей шкільного віку на дорогах України внаслідок вимкнення світла, цією організацією за підтримки управлінь патрульної поліції планується організувати пілотний проєкт із забезпечення школярів світловідбиваючими стрічками та прослідкувати який ефект буде досягнуто. За підрахунками керівника ГО «Traffic Challenge» Ольги Дробишевої ціна безпеки дитини коливається від 1 грн 20 коп. до 2 грн – це ціна стрічки світловідбивача.

Науковці НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України так само не залишилися осторонь проблеми безпеки на дорогах. Завідувачем відділу кримінологічних досліджень Інституту розроблено пам'ятку «Правила поведінки учасників дорожнього руху під час війни» [5], у якій викладені застереження щодо дотримання безпеки під час перебування за кермом. При чому пам'ятка викликала чималу зацікавленість та оприлюднена на офіційних сайтах вищих органів державної влади, управлінь патрульної поліції України та багатьох офіційних сайтах органів місцевого самоврядування.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що лише об'єднання науковців і практиків, представників громадських інституцій, небайдужих до проблеми безпеки дорожнього руху є запорукою збереження життя і здоров'я громадян України на дорогах.

Література:

1. Road traffic injuries (Published: 21 June 2021). URL : <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries> (дата звернення: 05.06.2022)
2. Безпека дорожнього руху в Україні: перемоги та нові виклики в умовах війни. URL : <https://cedem.org.ua/news/bezpeka-dorozhnogo-ruhu-v-ukrayini/> (дата звернення: 05.12.2022)

3. Мамка Г. Штрафи за нетверезе керування. Що не так? URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shtrafi-za-netvereze-keruvannya-shcho-ne-tak-.html> (дата звернення: 30.10.2022)

4. «Не додавай роботи»: в Україні стартувала Всеукраїнська інформаційна кампанія на підтримку поліції, медиків і рятувальників. URL : <https://cedem.org.ua/news/ne-dodavaj-roboty/> (дата звернення: 05.12.2022)

5. Правила поведінки учасників дорожнього руху під час війни. URL : <http://surl.li/drzha> (дата звернення: 05.12.2022)

Бабіков Д.В.,

*здобувач Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКІ МІСТЯТЬ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ КОНТЕКСТ, КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

Наразі українське суспільство проходить безперечно складний період свого економічного розвитку. Триває процес серйозних змін усіх сфер суспільного життя, передусім у сфері національної безпеки та оборони. Динаміка соціально-політичних процесів та економічних реформ має не тільки позитивну спрямованість, а й веде до виникнення нових загроз і викликів для економічної безпеки України. При цьому на перше місце виходять проблеми економічної безпеки та територіальної цілісності держави. Істотно змінився характер обстановки на державному та митному кордонах. Ці зміни детерміновані стабільно великою кількістю випадків вчинення контрабанди та інших порушень митних правил.

Таким чином, вважаю за необхідне в наступних рядках здійснити аналіз кримінальних правопорушень (далі – к. пр.) та інших видів правопорушень, які містять ознаки незаконного переміщення предметів через митний кордон України, а також запропонувати авторську класифікацію цих кримінальних правопорушень.

Заради повноти наукового аналізу варто зауважити про те, що ознаки правопорушень, які стосуються переміщення предметів через митний кордон України, описані в окремих нормах Митного кодексу (далі – МК), Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Кримінального кодексу (далі – КК).

До слова глава 68 «Види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення» Митного кодексу містить декілька складів митних правопорушень. Наприклад, пересилання через митний кордон України в міжнародних експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання законодавством України, а також пересилання у міжнародних поштових відправленнях товарів, заборонених до пересилання законодавством України та актами Всесвітнього поштового союзу тягне за собою конфіскацію таких товарів (ст. 473 МК).

Водночас конструктивна критика на адресу окремих «процедурних» положень МК, присвячених формулюванню конкретних і, на думку законодавця, ключових заходів щодо запобігання та протидії контрабанді, була висловлена в науковій статті В. Комзюка та А. Комзюк [1, с. 25–26].

Далі, норми КУпАП (ст. ст. 88, 106, ч. 4 ст. 164, ст. ст. 164-13, 204-3) описують уже ознаки адміністративних правопорушень у митній сфері. До слова незаконне вивезення з України або ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу, в т.ч. зоологічних і ботанічних колекцій, тягне за собою накладення адміністративного штрафу (ст. 88 КУпАП).

Із цього приводу Г. Паламарчук справедливо зауважує про те, що порушення митних правил є родовим поняттям для митного правопорушення з аналогічною назвою та низки правопорушень іншої галузевої належності, у т.ч. й діянь, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через лінію розмежування. Економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дозволяє дійти висновку про те, що вони всі уособлюють різновид тіньового бізнесу на територіях, які обмежені митним кордоном або лінії розмежування в зоні Операції об'єднаних сил, шляхом реалізації численних схем уникнення чи приховування від митного контролю або певних процедур, які здійснюються державою [2, с. 1]. Отже, тут варто зробити проміжний висновок про те, що однією з системоутворювальних ознак всієї групи митних правопорушень (обидва поняття тут варто сприймати як умовні) є переважно корислива мотивація та бажання приховати переміщення товарів або інші дії від митного контролю в один чи декілька способів (схем).

Із суто нормативних позицій, у так би мовити режимі *de lege lata*, чинний КК закріплює умовну «тріаду» злочинів, пов'язаних із незаконним переміщенням предметів через митний кордон України. Ідеться про загальновідомі та активно досліджувані норми: 1) контрабанда (ст. 201 КК); 2) переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або

пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1 КК); 3) контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК).

Звичайно цей підхід не враховує деякі інші кр. пр., пов'язані зокрема з ввезенням певних заборонених предметів в Україну, а також не бере до уваги законопроектні моделі «контрабандних» деліктів, активно пропонувані до включення в текст КК останнім часом. Про ці дві групи приписів (чинні та проєктовані) йтиметься докладніше далі.

Очевидно, що певний теоретико-прикладний інтерес може утворювати наукова класифікація предметів, що мають підвищену небезпеку або особливе значення для суспільства, незаконне переміщення яких через митний кордон України завдає істотної шкоди та потребує криміналізації.

Оскільки саме ознаки предметів к. пр., пов'язаних із незаконним переміщенням таких предметів через митний кордон України, виступають основною для класифікації та відмежування відповідної групи посягань, то ці ознаки буде частково розглянуто тут. Вважаю, що більшість таких предметів можна умовно поділити на такі групи: 1) предмети, що мають особливу цінність, – культурні цінності; цінні види тварин і рослин; органи та тканини людини тощо; 2) предмети, небезпечні для здоров'я людей – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, отруйні, сильнодіючі речовини, фальсифіковані ліки; 3) предмети, що створюють загрозу особистій та громадській безпеці – вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси до неї; небезпечні відходи, мікробіологічні агенти; 4) предмети, що загрожують суспільній моральності – твори, що пропагують насильство, жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію; порнографічні предмети; 5) предмети, що загрожують недоторканності особистого життя особи – спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Ст. ст. 201, 201-1 та 305 КК, що утворюють умовну основу нормативних підстав протидії контрабанді за чинним КК і одночасно формують умовний центр моєї наукової уваги, описують ознаки предметів посягань більш-менш точно. Так, предметами переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю визнаються: 1) за ст. 201 КК – культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні

засоби негласного отримання інформації; 2) за ст. 201-1 КК – лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України; 3) за ст. 305 КК – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби.

Як можна побачити, перелік предметів у цих складах є за змістом різним – при цьому ознаки протиправного діяння (зокрема спосіб вчинення злочину), навпаки, описані схожим чином.

Наведені групи предметів об'єднують такі ознаки – це речі майнового характеру що, як правило, обмежені або виключені із вільного цивільного обігу, і такі, що становлять підвищену небезпеку або особливу цінність. А тому необхідність криміналізації їх незаконного обігу в будь-якій цивілізованій державі стає очевидною.

Своєю чергою, у дисертаційному дослідженні, присвяченому проблемам відповідальності за контрабанду (2006 р.), О. Процюк пропонує власну класифікацію к. пр., що змістово є суміжними з контрабандою. Ідеться про такі: 1) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149 КК); 2) порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК); 3) ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК); 4) незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК); 5) ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК); 6) ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК); 7) контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК); 8) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних і сильнодіючих речовин (ст. 321 КК); 9) незаконне вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій для створення зброї, а також військової та спеціальної техніки (ст. 333 КК); 10) порушення статутних правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК).

Автор далі вивчає перелік наведених к. пр. та виокремлює їх спорідненість і водночас відмежувальні характеристики окремих елементів згаданих складів к. пр. [3, с. 177–178].

До слова, схожих за змістом класифікацій к. пр., пов'язаних з переміщенням предметів через митний кордон, в юридичній літературі висловлено чимало. Ураховуючи такі підходи, а також спираючись на поняття злочину та розуміння об'єктів відповідних к. пр., А. Ландіна навіть формулює авторське визначення групи к. пр., пов'язаних із незаконним

переміщенням предметів через державний (митний) кордон України: це передбачені кримінальним законодавством України суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на встановлений законодавством порядок переміщення певних предметів через державний (митний) кордон України, що охороняється кримінальним законодавством України, вчинені суб'єктом злочину [4, с. 366]. Хоча ця дефініція, варто визнати, не відзначається якимось інноваційним підходом чи ознакою, водночас ознайомлення з нею вкотре підкреслює, що юридична природа «контрабандних» к. пр. загалом є схожою – ідеться саме про переміщення заборонених чи обмежених в обігу предметів через державний кордон України, що збігається з митним кордоном.

Література:

1. Комзюк В.Т., Комзюк А.А. Актуальні питання вдосконалення законодавства України, яке регулює запобігання і протидію контрабанді, та окремих юридичних складів порушень митних правил. *Вісник ХНУВС*. 2018. № 3. С. 20–29.
2. Паламарчук Г.В. Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 20 с.
3. Процюк О.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 255 с.
4. Ландіна А.В. Поняття злочинів, пов'язаних із незаконним переміщенням предметів через державний (митний) кордон України. *Правова держава*. № 24. С. 361–367.

Балановський Р. А.,
аспірант кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРШАХРАЙСТВАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З огляду на жваву діджиталізацію, тобто перехід процесів в мережу Інтернет, традиційна злочинність також поступово осягає безмежні можливості використання мережі Інтернет для вчинення злочинів. Для вчинення злочинів у мережі Інтернет не потрібно обов'язково бути знайомими особисто, обмежуватися одним містом чи однією країною та можна вигадати безліч способів заволодіти чужим майном, якщо розглядати безпосередньо злочини проти власності. У 2020 році, згідно даних Dataportal.com, кількість користувачів мережі Інтернет в Україні складала 27.5 мільйонів осіб, а с 2019 по 2020 зросла на 5.7 відсотків [1].

Це свідчить про невпинне швидке зростання кількості потенційних жертв кібершахрайств.

Через те, що будь-який вид злочинності адаптується до умов у суспільстві, введення воєнного стану у тому числі додало злочинцям можливостей для здійснення кібершахрайств. Зокрема, простіше стало маніпулювати свідомістю людей, адже через ситуацію у країні психіка людей стала більш вразливою. Щодо відкритимості слухною є думка Б. М. Головкина, який вважає, що фізична складова віктимної поведінки полягає у недотриманні чи неналежному дотриманні правил особистої та майнової безпеки. Діапазон такої поведінки доволі стандартний: незабезпечення збережності свого майна, бажання отримати вигоду та уникнути необхідних витрат, зекономити час, мінімізувати трудовий внесок, надмірна довіра малознайомим людям, перебування у небезпечних місцях[2, с.132]. Дуже часто проблемою є і неможливість притягнення злочинців до відповідальності через здійснення ними своєї діяльності віддалено з тимчасово окупованих територій або з території російської федерації.

Також, однією з проблем є низький рівень довіри до правоохоронних органів, хоча зараз він і підвищився, до початку 2022 року рівень довіри до поліції залишався низьким. Наприклад, опитування у середині 2021 показало, що поліції (відповідно, і департаменту кіберполіції, що профільно займається кібершахрайством), не довіряють 53% опитаних українців [3]. Таким чином, дещо ускладнюється процес ефективної взаємодії жертв злочинів та правоохоронців, і, відповідно, посилюється латентний характер кібершахрайства.

На мою думку, найчастіше жертвами кібершахрайств стають особи, що мають низький рівень цифрової грамотності, користуються інтернетом та електронно-обчислювальними машинами та специфічними майданчиками, на яких вірогідність стати жертвою підвищується. Наприклад, здійснюють покупки на онлайн-майданчиках торгівлі або клікають на інтернет-банери з рекламою, довірливо ставляться до будь-яких даних, що їм повідомлять у тому числі у телефонному режимі, рідко перевіряють ефективність будь-яких засобів, які потенційно можуть придбати, не дивляться на назву сайта, довірливо надають дані банківських карток тощо. Не можна виключати й те, що жертвою можна стати випадково, наприклад коли мова йде про крадіжку даних карток шляхом використання банкоматів таке інше.

Під час широкомасштабної агресії також актуалізувалася схема, коли шахраї заволодівають коштами благодійників, тобто організують «збір»

у соціальних мережах для допомоги Збройним силам, а фактично розпоряджаються грошовими коштами на власний розсуд і не по призначенню «збору». Важливо звернути увагу й на те, що не можна ототожнювати кібершахрайство та інформаційні кримінальні правопорушення. Оскільки в нашій державі кібершахрайство існує у вигляді потенційної загрози, то важливим є впровадження попереджувальних заходів. Це все є поштовхом для створення ефективної системи запобігання та виявлення такої діяльності, що буде базою для успішної боротьби з кібершахрайством в Україні [4, С. 338–342.].

Аналізуючи вищевикладене, слід зазначити, що кількість вчинених кібершахрайств зростає, через діджиталізацію, тобто стрімкий перехід процесів у мережу Інтернет, пошвавлення е-комерції, стрімке збільшення користувачів і значну кількість «переваг» у вчиненні кібершахрайств, зокрема можна не підтримувати особистий контакт між злочинцем і жертвою тощо. Кіберзлочинність, як і будь яка злочинність, є мінливою та як характерна риса є досить латентною. Тому правоохоронцям важко вести точну статистику, розробляти заходи протидії таке інше.

На мою думку, для комплексного викоріннення кібершахрайств як типу злочинності окрім проведення значної просвітницької роботи органами державної влади, необхідне сприяння з боку інтернет-ресурсів, які найчастіше стають майданчиками для здійснення кібершахрайств. Також у процес проведення просвітницьких заходів важливо залучати й міжнародні організації, що здійснюють допомогу внутрішньо-переміщеним українцям або українцям з деокупованих територій. Дуже часто такі особи є жертвами кібершахрайств через вразливий внутрішній стан та маскування майданчиків для вчинення кібершахрайств (фішингу тощо) під сайти для отримання допомоги від міжнародних організацій, що у свою чергу впливає на рівень довіри до міжнародних організацій з боку суспільства.

Таким чином, для ефективного запобігання кібершахрайству окрім притягнення до відповідальності злочинців потрібно проводити профілактичні заходи. Зокрема, на мою думку вкрай ефективним було б до реєстрації на майданчику інтернет-торгівлі показувати короткий виклад найпоширеніших шахрайських схем, з якими користувач може зіткнутися під час користування таким майданчиком. Безумовно, з боку державних органів ми бачимо протидію поширенню кібершахрайства, зокрема МінЦифри та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України випускають серіали, курси про те, як не стати жертвою кібершахраїв [5], але наразі, в умовах широкомасштабної агресії

російської федерації, негайного реагування та вивчення потребують і випадки заволодіння кібершахраями коштами вразливих верств населення, до яких зокрема відносяться внутрішньо-переміщені особи та особи, що проживають на деокупованих територіях.

Література:

1. DataReportal Kepios Pte Ltd. електронний ресурс, режим доступу: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-ukraine?rq=Ukraine>
2. Віктимна поведінка жертв злочинів, Б. М. Головкін, Кримінально-виконавче право та кримінологія. Кримінально-виконавчене право, 2016., електронний ресурс, режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/311937943_Victim_behavior_of_crime_victims, с.124-135
3. Батиргарєєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. Архів кримінології та судових наук. 2020. № 1. С. 39-544.
4. Центр Разумкова, опитування за липень-серпень 2021 р., електронний ресурс, режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriientsii-gromadian-ukrainy>
5. Савчук Н.В. Кіберзлочинність: зміст та методи боротьби. Теоретичні та прикладні питання економіки. МОНУ. КНУ імені Тараса Шевченка; Ін-т конкурентного суспільства. Київ, 2009. Вип. 19. С. 338–342
6. Освітній серіал, електронний ресурс, режим доступу: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/attention-cyber-fraudsters>
7. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6–13. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/golovkin_20.pdf (дата звернення: 18.02.2016). – Заголовок з екрана.
8. Holovkin, B. M., Tavalzhanskyi O. V., & Lysodyed O. V. (2021). Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. Connections: The Quarterly Journal. 20(2), pp. 75-87.
9. ТАВОЛЖАНСЬКИЙ, О. В.; СМЕТАНІНА, Н. В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. Аналітично-порівняльне правознавство, 2022, 3: 210-214.

Ковальчук В.В.

*студента 3 курсу факультету адвокатури,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник : доц. Таволжанський О.В.

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Значного розголосу набула проблема домашнього насильства та караності за такі діяння. Демократичне суспільство, в якому поважають будь яку стать прагне до рівності і забезпечення поваги честі, гідності та

недоторканості кожної особи. Однак, ідеальне суспільство – це міф. Саме тому право відіграє ключову роль в регулюванні суспільних відносин.

Однією зі сфер життя, у якій обидва партнери можуть бути піддані насильству – є спільне проживання. Не обов'язково бути у шлюбі для того, щоб постраждати від цього виду діяння при тому, не залежно від статі. За статистикою від сімейного насильства більшою мірою страждають жінки, однак чоловіки – не виняток. Вразливість членів суспільства розглядається під різними кутами. Так, Головкін Богдан Миколайович зазнає, що віктимність – це уразливість членів суспільства перед злочинними посяганнями за певних ситуацій. Ступень уразливості може бути різним. Віктимність як явище – це властивість соціального суб'єкта наражатися на небезпеку злочинних посягань за певних обставин, ситуацій або внаслідок дій інших осіб [1, с. 8]. Віктимна поведінка – це дії або бездіяльність особи, що зумовили вибір її у ролі жертви і стали приводом для вчинення злочину в конкретній життєвій ситуації [2, с. 126].

На рівні національного законодавства відповідальність за домашнє насильство міститься у ст.126-1 Кримінального кодексу України (далі – ККУ). У диспозиції закріплює визначення правопорушення як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3]. Ця стаття є новелою для ККУ й закріплена відносно нещодавно, з 2019 року. Зазначене визначення комплексно охоплює всі можливі способи впливу на особу, які підпадають під кваліфікацію домашнього насильства. Важливо зазначити, що психологічне насильство, яке коїться під час сумісного проживання осіб не залежно від статусу їх стосунків – також є різновидом домашнього насильства. Тобто, такі дії мають багато проявів.

А.О. Байда зазначає, що такий незаконний психологічний вплив може не мати чітко визначеної форми і характеризуватися комплексом дій у вигляді цькування, немотивованої агресії, що не мала характеру безпосередньо фізичного насильства, словесних образ, погроз, приниження, які в результаті призводять до психологічних страждань, патологічної (тобто з істотними розладами емоційного стану) психологічної залежності, депресії, спроби самокалічення або самогубства [4, с. 84]. Важливо, що караність діяння обумовлюється суспільно небезпечними наслідками, які можуть настати за такого впливу.

Виходячи з дефініції поняття «психологічне насильство», зазначається, що словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування є діяннями, які спрямовані на

обмеження волевиявлення особи, тобто названі діяння вчиняються не просто самі по собі, а для досягнення відповідної протиправної мети [5, с. 219]. Коли такі дії відбуваються вдома – це також переслідує певну мету. Систематичний характер дій допомагає порушнику досягти бажаного результату і тим самим наносить психічну шкоду жертві, яка, умовно, може навіть нашкодити собі зважаючи на загальний емоційний стан.

Гучною новиною для України була ратифікація і приєднання до Стамбульської конвенції (далі – Конвенція). Подія відбулась 20 червня 2022 року і має досить велике значення, що необхідно зазначити в контексті цього питання. Як вже зазначалось – більшою мірою від домашнього насильства страждають жінки. У багатьох європейських країнах надаються значні гарантії для жінок в усіх сферах суспільного життя. Відповідальність в Україні за домашнє насильство не досить розгалужено закріплена, що покликана виправити Конвенція. Стамбульська конвенція — це нормативний акт, який закріплює міжнародний стандарт захисту жінок від усіх форм насильства, включаючи домашнє насильство.

Конвенція пропонує державам встановити кримінальну відповідальність за основні види насильства стосовно жінок і забезпечити належне та ефективне покарання за насильство. До того ж кримінальним діянням визнається сексуальне домагання будь-де: вдома, на роботі, в транспорті, на вулиці чи де-інде, а також фізичне чи психічне насильство, примусові аборти, стерилізація та примусовий шлюб.

Конвенція закріплює наступне: «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [6].

За Конвенцією «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [7].

Значення документа полягає й у тому, що Конвенція покладає на державу, яка ратифікувала – обов'язки, такі як: вдосконалення законодавства, належна регламентація і захист жінок, створення органів та служб, які будуть проводити моніторинг та вести активну боротьбу у випадках скоєння насильства. Конвенція зобов'язує держави розробити

активний механізм, за якого буде не лише декларативне регулювання й кримінальна відповідальність, як за ст. 126-1 ККУ, а й буде визначена конкретна диспозиція і призначена міра покарання за інші складові аспекти порушення у відношенні до жінок, яке носить характер насильства не залежно від місця перебування жертви.

Отже, таким чином слід зазначити, що на рівні національного законодавства існує норма, яка має досить широку диспозицію, але регламентація не є ідеальною. В умовах Євроінтеграції Україна повинна поліпшувати своє законодавство. Одним із способів покращення національного законодавства є ратифікація міжнародних угод, договорів і приєднання до конвенцій. Стамбульська Конвенція має досить важливе значення тому, що вона осучаснить чинне національне законодавство та буде направляти законодавців на шляху до деталізації регламентації відповідальності за вчинення насильства стосовно жінок, в тому числі й за домашнє насильство.

Література:

1. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6–13. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/golovkin_20.pdf (дата звернення: 18.02.2016). – Заголовок з екрана.
2. Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв злочинів. Проблеми законності : зб. наук. пр. 2016. Вип. 135. С. 124–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_135_15.
3. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3426> (дата звернення: 12.12.2022).
4. А. Байда. Проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство. 2016. № 32. С. 79–95.
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 15.12.2022).
6. О. Біловол. Психологічне насильство як вид домашнього насильства. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. С. 215–221.
7. Яковець І. Виправлення засуджених через застосування кримінальних покарань: реалії та перспективи / І. Яковець, К. Автухов, О. Таволжанський. 2016. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12286/1/Ykovec_Avtuhov_Tavolganskiy_126-162.pdf
8. ТАВОЛЖАНСЬКИЙ, О. В.; СМЕТАНІНА, Н. В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. Аналітично-порівняльне правознавство, 2022, 3: 210-214.
9. Батиргарєєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. Архів кримінології та судових наук. 2020. № 1. С. 39-544.

Ковальчук Я.І.,

*студентка 3 курсу факультету приватного права та підприємництва,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник : доц. Володіна О.О.

СТРАТЕГІЯ Й ПРІОРИТЕТИ РОЗБУДОВИ НОВОЇ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність роботи полягає в тому, що не дивлячись на лібералізацію світової спільноти та поширення наративів пацифізму по всьому світу збройні конфлікти продовжують існувати – тобто, є досить важливим приділити увагу стратегіям та системам колективних безпек.

Метою даної роботи є аналіз проблематики системи колективної безпеки та внесення пропозицій щодо її покращення в майбутньому.

Для початку важливим буде введення певних дефініцій. Я визначаю колективну безпеку як ексклюзивну домовленість, засновану на забезпеченні безпеки для обмеженої кількості країн, які відповідають певним критеріям. Організації колективної безпеки вміють забезпечувати спільні дії, створювати регіональні та глобальні правила та карати тих, хто порушує правила. Однак ексклюзивні організації стикаються з проблемами підтримки політичної єдності та протидії тим аутсайдерам, які не мають достатнього рівня безпеки, яким користуються інсайдери.

У рамках колективної безпеки мир досягається через розширення «зони гармонії», що існує всередині організації колективної безпеки. Ця організація повинна бути інституційно сильною з самого початку, і вона повинна базуватися на абсолютній довірі між її членами. Територія стабільності та миру гіпотетично може охопити весь світ, як тільки кожна країна візьме на себе зобов'язання дотримуватися норм і цінностей, прийнятих організацією колективної безпеки. Таким чином, розширення угруповання розглядається як правильний шлях до досягнення кращої безпеки для всіх шляхом надання повної безпеки деяким націям.

У системі колективної безпеки найважливіші питання обговорюються інсайдерами (оскільки вони довіряють один одному і прагнуть триматися разом), тоді як прийняті рішення неявно нав'язуються аутсайдерам, яким просто бракує інституційних можливостей висловити свою позицію. Ті, хто всередині, зі свого боку, не мають стимулів відмовлятися від безпрецедентного рівня безпеки, щоб стати рівноправними учасниками крихких «інклюзивних» угод безпеки.

Тобто, проблематикою стратегії колективної безпеки є те, що ексклюзивні організації надто тісні, щоб задовільнити всіх. Історичні дані демонструють, що політична єдність рідко триває довго: теорія маятника Вотсона припускає, що міжнародна політика постійно коливається між імперією та анархією. Таким чином, демократичний мирний порядок навряд чи збереже свою згуртованість у довгостроковій перспективі після досягнення стану домінування, і західні вчені, здається, чудово усвідомлюють цей факт. Тому розширення організації колективної безпеки є одночасно благословенням і прокляттям: воно сприяє зміцненню безпеки, водночас створюючи ризики дезінтеграції в довгостроковій перспективі.

Процеси розширення НАТО та ЄС вже спричинили цю загрозу. Коли країни Східної Європи були прийняті до західних політичних та економічних інституцій, США змогли посилити контроль над Європою, оскільки такі країни, як Польща та Угорщина, розглядали Вашингтон, а не Брюссель, як постачальника своєї безпеки. Другий ризик системи колективної безпеки тісно пов'язаний з першим. Оскільки сучасні інститути колективної безпеки надають пріоритет безпеці держав-членів, сторони можуть протестувати, підриваючи діяльність відповідної організації або створюючи конкуруючі інституції, що може створити нову ситуацію холодної війни. «Територія гармонії» може бути просто зруйнована тими, хто до неї не входив.

Отже, існують два діаметрально протилежні негативні сценарії для порядку, заснованого на колективній безпеці. Перший сценарій передбачає знищення провідної організації колективної безпеки незадоволеними її домінуючим становищем. Другий сценарій — це розпад угруповання після досягнення глобальної чи регіональної гегемонії, що впливає із «законів історії».

На мою думку, основною стратегією побудови ефективної багаторівневої колективної системи є те, що по-перше самообмеження та рівне ставлення допоможуть таким організаціям колективної безпеки як НАТО вижити. Тобто якщо НАТО продовжить свою політику відкритих дверей щодо однодумців і утримається від непотрібних провокацій щодо якомога більшої кількості країн-аутсайдерів, альянс може продовжити своє власне існування.

Також принципово важливим є контроль над озброєнням та зміцнення довіри до союзу колективної безпеки, адже було б утопічно очікувати тривалої політичної єдності всього світу. Провідна організація колективної безпеки в будь-якому випадку зіткнеться з

опором аутсайдерів. Нові норми будуть піддані критиці, тоді як підходи НАТО до вирішення конфліктів навряд чи задовольнять кожну країну. Хоча обмежити невдоволення можливо, усунути його неможливо. Тому зниження ризику неминуче потребує розробки заходів контролю над озброєннями та зміцнення довіри: навіть якщо політичної напруги уникнути неможливо, вона не повинна призводити до непередбачуваних наслідків. Необхідно провести чітку межу між повсякденною політикою та стратегічними питаннями: різниця між зусиллями щодо нерозповсюдження та тактичними розбіжностями вже є. Здається, що боротьба з тероризмом також користується особливим ставленням. Подібну логіку можна поширити на інші сфери співпраці, і концепція неподільної безпеки може бути корисною в цьому відношенні.

Також вагомою деталлю в функціонуванні ефективної системи колективної безпеки є те, що ефективність повинна бути пріоритетом. Інклюзивна співпраця на міжнародній арені не повинна відбуватися за рахунок її ефективності. По-справжньому інклюзивна взаємодія може бути можливою, якщо різні зусилля різних учасників не підривають одне одного або якщо актори з різними поглядами переслідують спільні стратегічні цілі. Продовольча безпека, допомога розвитку та нерозповсюдження ядерної зброї – це лише деякі сфери співпраці, де можна дотримуватися цих критеріїв. Крім того, справді інклюзивна співпраця необхідна, якщо проблему неможливо вирішити без залучення окремих учасників.

Отже, колективна система забезпечення безпеки досить добре функціонує на даний момент, але є сенс її модернізувати та доповнювати для досягнення більш ефективних результатів в майбутньому для всіх нас.

Література:

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». Київ : НІСД, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidentaukraini/analitichna-dopovid-doschorichnogo-poslannya-prezidenta-4> (дата звернення: 02.07.2021).
2. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Єжєєв М. Ф. Методи державного управління забезпеченням національної безпеки у її визначальних сферах : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 40 с.
3. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика / НАН України ; Ін-т екон. Та прогнозів. Київ, 2014. 288 с.
4. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
5. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2009. 272 с.

Луцюк М.С.,
курсант навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ
Марков М.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативної-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НА ФОНІ ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

Світ стикнувся з дуже неприємним явищем, від якого страждає багато людей та дітей. На жаль, у всіх країнах, в тому числі і в Україні, присутнє таке явище як домашнє насильство. Домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1, ст.1].

Постраждалими від такого діяння як домашнє насильство стикається багато людей, серед них можуть бути: подружжя; колишнє подружжя; наречені; мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; особи, які мають спільну дитину (дітей); батьки (мати, батько) і дитина (діти); дід (баба) та онук (онука); прадід (прабаба) та правнук (правнучка); вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); рідні брати і сестри; інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [1, ч.2 ст.3].

Таке насилля поділяється на такі види: фізичне (заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, мордування, залишення в

небезпеці, ненадання допомоги, заподіяння смерті); сексуальне (будь-які діяння сексуального характеру, вчинені без згоди особи); психологічне (словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, обмеження волевиявлення особи); економічне (умисне позбавлення житла, їжі, одягу, коштів чи документів, перешкоджання в отриманні лікування, заборона працювати, примушування до праці, заборона навчатися) [2].

Стрес на роботі, вживання наркотиків та алкоголю, запальний характер, образа, здавалося б, розповсюдженні речі, але вони можуть бути причинами домашнього насильства в родині.

Беручи до уваги зарубіжний досвід, можна сказати, що на даний момент наше законодавство менш розвинене в плані охорони людей, які страждають від домашнього насильства. Взяти до прикладу, Німеччину.

Досліджуючи досвід Німеччини у сфері протидії насильству в сім'ї, слід зауважити, що в цій країні діє спеціальний Закон Німеччини від 1 січня 2002 року «Про захист від насильства в сім'ї». Особливою ознакою політики законодавця Німеччини у сфері, що досліджується, є орієнтація на вилучення особи, яка здійснила насильство в сім'ї, з родини. Суд Німеччини активно застосовує такі спеціальні заходи, як заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче, ніж установив суд, обмеження контактів із дітьми, дружиною, іншою особою, що стала потерпілою від насильства в сім'ї, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними й намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку.

До найактуальніших міжнародно-правових документів вважається за доцільне включити Типовий (модельний) закон ООН про домашнє насильство, прийнятий 2 лютого 1996 р. Комісією ООН із прав людини [3].

Нормативна база щодо протидії домашньому насильству в Україні залишається відносно новою і досі розвивається. Але сьогодні законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та інших нормативно-правових актів щодо недопущення насильства [1].

Існує також низка різних заходів щодо протидії насильству в нашій державі, серед яких є: терміновий заборонний припис стосовно кривдника (поліцією до 10 днів; лише у випадках домашнього насильства), обмежувальний припис стосовно кривдника (судом до 6 місяців; у

випадках домашнього насильства), взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи (поліцією; у випадках домашнього насильства), направлення кривдника на проходження програми для кривдників (судом або за згодою; у випадках домашнього насильства) [4].

В Україні також створено багато різних програм, щодо захисту та протидії такому систематичному явищу, наприклад, новий проєкт Ради Європи “Боротьба з насильством стосовно жінок», освітній проєкт “Дім (не) безпеки”, які націлені помічати насильство, розрізнити його види, розуміти причини та наслідки. А ще, головною місією цих заходів є допомога людям, які потрапили в пастку жорстокого поводження. З поміж численних негативних наслідків, спричинених глобальною пандемією COVID-19, повномасштабного вторгнення ворога на територію нашої держави, одним із них є випадки домашнього насильства.

24 лютого 2021 року Уряд затвердив Державну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Цією державною програмою передбачено розширення мережі, зокрема додатково буде створено 450 спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (притулків, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, денних центрів соціально-психологічної допомоги спеціалізованих служб первинного соціально-психологічного консультування). Кожен рік передбачено проходження 125 особами психологічної програми підготовки суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих по реалізації норм права в інтересах постраждалої дитини з урахуванням міжнародних стандартів та рекомендацій. Запроваджено заходи забезпечення індивідуального підходу до допиту дітей незалежно від їх статусу у кримінальному провадженні. Створено кабінети первинної допомоги постраждалим особам на базі закладів охорони здоров'я. Програма забезпечить створення системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях з врахуванням стандартів Конвенції Ради Європи “Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами”, яку ратифіковано 46 країнами та Європейським Союзом [5].

Державна політика в сфері протидії домашньому насильству реалізується у нас через правові й організаційні основи попередження домашнього насильства, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з його попередження це є центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

органи Національної поліції України; органи опіки та піклування; служба у справах дітей; установи і заклади охорони здоров'я; навчальні заклади та установи системи освіти; центри соціально-психологічної допомоги; центри матері та дитини; загальні служби підтримки постраждалих осіб (притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг)) [1].

Багато випадків применшення проблеми домашнього насильства спостерігалось на початку повномасштабного вторгнення росії. Наразі ситуація поліпшується, зокрема – суб'єкти реагування, в тому числі Національна поліція України, адаптують механізми реагування на випадки домашнього насильства до нинішніх умов. Особливо складними з цього погляду є випадки на територіях, де ведуться активні бойові дії і, відповідно, є складнощі в реагуванні на випадки домашнього насильства. На жаль, проблема не зникне сама собою навіть після перемоги України. Соціальне та економічне напруження зросло. Багато родин змушені переміщуватися в більш безпечні регіони й у пошуках житла опиняються в обмеженому просторі, деякі родини втратили житло та роботу. А це – один із каталізаторів збільшення випадків домашнього насильства [6].

З 1 січня 2022 року Генпрокуратура зафіксувала зменшення на 56% кримінальних проваджень щодо домашнього насильства порівняно з відповідним періодом 2021 року. Про це йдеться в дослідницькому звіті «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни», який був представлений у вересні 2022 року.

Значна частина постраждалих не вірить у те, що зараз залишилися служби, які надають допомогу. Інші ж соромляться звертатися з проблемою домашнього насильства, адже вважають, що під час війни це не на часі. Також варто враховувати, що внутрішні переселенці можуть просто не знати, куди звернутися на новому місці. Гостро постає також й проблема економічного насильства, зокрема дорослих дітей щодо власних батьків або інших родичів. До нього штовхає відчай та безробіття, а також відсутність свідків. До прикладу, з Краматорська, виїхала більша частина населення, а тому навіть сусідів, які роками виступали як форма захисту від свавілля рідні, сьогодні поряд зі старенькими не залишилося. В подібній ситуації перебувають також люди з інвалідністю. Але подвійний вплив війни відчують на собі й діти. В умовах наявної нестабільності не всім батькам вдається впоратися з тривожністю та опанувати свої негативні емоції, водночас діти виявляються найзручнішою «мішенню» для прояву цих

емоцій. Біда ще й у тому, що явище стає систематичним, адже подразник — війна — нікуди не зникає [7].

На сьогодні важливою проблемою є саме домашнє насильство. Домашнє насильство зазвичай торкається незахищені групи населення, які змушені, зокрема, мати справу з іншими проблемами, які виникають внаслідок збройних конфліктів в державі. Однак, незважаючи на війну органи та установи повинні докласти максимальних зусиль, щоб факти домашнього насильства не приховувалися, а постраждалі шукали допомоги та отримували повний захист своїх прав. Адже, навіть часткове вирішення цієї проблеми значно покращить ситуацію, насамперед в сім'ях та нашій країні.

Література:

1. Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” 2229-VIII від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2>
2. [Електронний ресурс]: Безоплатна правова допомога. Запобігання та протидія домашньому насильству. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Запобігання_та_протидія_домашньому_насил_ьству#.D0.9D.D0.BE.D1.80.D0.BC.D0.B0.D1.82.D0.B8.D0.B2.D0.BD.D0.B0.D0.B1.D0.B0.D0.B7.D0.B0
3. Міжнародне право прав людини. АЛЬМАНАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. Випуск 24. Гурковська К. А., Нікітін А. А., “Протидія домашньому насильству: міжнародний досвід” УДК 343.85:347.63. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3995/1/гурковська.pdf>
4. [Електронний ресурс]: Державні сайти України. gov.ua. Офіційний вебсайт Тернівської районної у місті Кривому Розі ради та її виконавчого комітету. Поняття «домашнє насильство» та його види. URL: https://trnvk.gov.ua/ua/news/pg/300420333844253_n/
5. [Електронний ресурс]: Державні сайти України. gov.ua. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. "Уряд затвердив Державну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року" від 24.02.2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-programu-zapobigannya-ta-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-za-oznakoyu-stati-na-period-do-2025-roku>
6. [Електронний ресурс]: Україна Ла Страда. “Домашнє насильство під час війни: як постраждалим отримати допомогу?”. Катерина Масвська. URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/domashnye-nasylstvo-pid-chas-vijny-yak-postrazhdalym-otrymaty-dopomogu.html>
7. [Електронний ресурс]: Healthright. “Як війна вплинула на домашнє насильство?” від 24.05.2022 р. URL: <https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/yak-vijjna-vplinula-na-domashneh-nasilstvo/>

Панова С.В.,
молодий науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна

ЩОДО ПОКАЗНИКІВ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД З ТРАВМОВАНИМИ ТА ЗАГИБЛИМИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ⁴

Проблема дорожньо-транспортного травматизму та смертності завжди була гострою в нашій країні. Висока за «європейськими вимірами» статистика спонукала до запровадження на державному рівні відповідних заходів, які, як показала практика, хоча і не мали фундаментального всебічного підґрунтя і відчутних вагомих позитивних результатів, не одразу, але ж вплинули на статистичні показники 2021 року.

У Національній поліції відзвітували, що завдяки вжитим заходам вдалося дещо покращити безпекову ситуацію на автошляхах держави. Так, при зростанні на 14% загальної кількості дорожньо-транспортних подій число ДТП з постраждалими знизилося на 6%. Водночас на 9% зменшилася кількість осіб, загинувших в ДТП, та на 7% – осіб, травмованих у таких подіях [1].

Дані взято із Звіту Національної поліції України про результати роботи у 2021 році [1]

Сумніви щодо об'єктивності даних існуючої системи обліку дорожньо-транспортних пригод, а саме ймовірне приховування від обліку ДТП із

⁴ Примітка. Тези підготовлено у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України.

загиблими й травмованими у 2021 р. підіймається Б.М. Головкіним [2]. Але в даному дослідженні будимо спиратися на дані офіційної статистичної інформації Національної Поліції України.

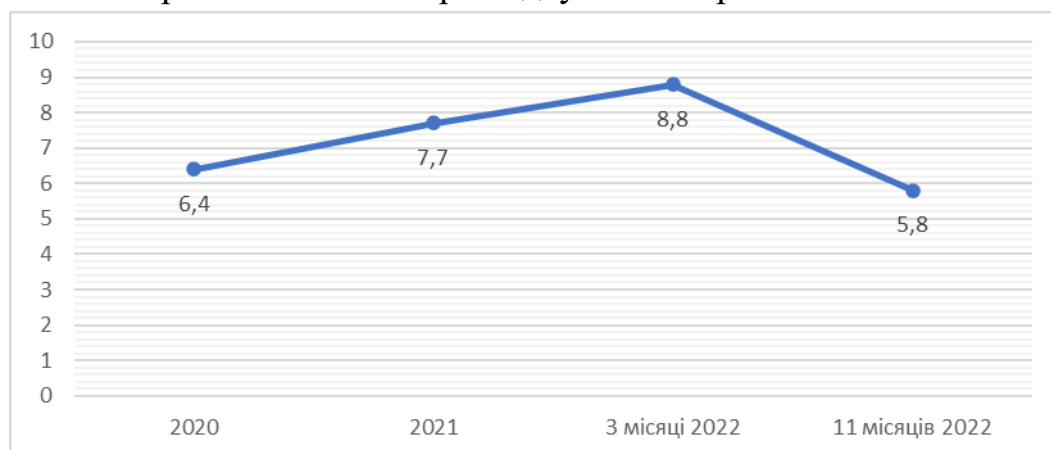
Українське суспільство з початку воєнної агресії російської федерації перебуває у новій об'єктивно-правовій екзистенції. Порівняння показників ДТП нинішнього року із попередніми є обґрунтовано неправильним виходячи з воєнного фактору і його наслідків, який змінив детермінаційні статистичні зв'язки і має прямий вплив на кількісні показники. Мова йде про міграційні процеси що вплинули на кількість та територіальний розподіл населення, зміну кількості автотранспортних засобів на дорогах країни, та, відповідно, регіональну нерівномірність інтенсивності руху, стану дорожньої інфраструктури, навантаження на органи Національної поліції тощо. Тому для оцінки стану безпеки дорожнього руху проаналізуємо рівень настання ДТП з тяжкими наслідками відносно загальної кількості ДТП.

Так у 2020 році, цей показник складає 6,4, тому округлюючи, це приблизно кожне 6-те із всього масиву ДПТ, ДТП із потерпілими. У 2021 р. це майже кожне 8-ме (7,7).

Незважаючи на загарбницьку воєнну агресію направлену на знищення української державності, що триває з січня 2022 р. на дорогах України гинуть і травмуються люди. Показники Національної поліції України за перші три місяці 2022 р. (січень-березень) свідчать про 26194 ДТП, з яких 2948 ДТП з травмованими і загиблими [3]. Тобто майже у кожній 9 (8,8) ДТП гинули або травмувалися люди.

У Звіті «Про дорожньо-транспортні пригоди за січень-листопад 2022 р.» було вчинено 97012 ДТП із яких з травмованими та загиблими є 16606 ДТП. Співвідносячи наведені дані отримуємо показник **5,8**, що є самим поганим показником з поміж інших.

Дане спостереження можна прослідкувати за кривою.

Показник ДТП з травмованими та загиблими відносно всіх ДТП

Отже, наразі, спостерігається несприятлива динаміка приросту кількості ДТП з травмованими та загиблими в загальній масі ДТП: з кожній 9-ої до кожної 6-ої. Останній показник рівня ДТП з тяжкими наслідками є найгіршим, порівнюючи із показниками минулих років. Тому, очевидним постає завдання нових кримінологічних розвідок в напрямі аналізу детермінант впливу на негативну тенденцію до збільшення частки ДТП з постраждалими від всіх ДТП в цей непростий для України час.

Література:

1. ЗВІТ Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL.: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf
2. Головкін Б.М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. Проблеми законності. 2022. № 156. С. 52-75.
3. Звіти, у тому числі щодо задоволення запитів на інформацію в Національній поліції України. Набір даних «Звіт про дорожньо-транспортні пригоди» станом на жовтень 2022 року. URL: <https://data.gov.ua/dataset/14908d9a-3382-4b88-a94e-acac27445683/resource/8e9a7bda-bd1f-4390-86f2-1553706c976d>
4. Звіт національної поліції України про дорожньо-транспортні пригоди за листопад 2022 року. URL: <https://data.gov.ua/dataset/14908d9a-3382-4b88-a94e-acac27445683/resource/e8c43a55-716c-49fc-a963-8a4982bf7bf9>

Савенко О.А.,

*студентка 3 курс факультет адвокатури,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник – Таволжанський О.В., кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Удосконалення пенітенціарної пробації обумовлено нагальною потребою часу, тому існує необхідність у проведенні додаткових досліджень у цій сфері для аналізу розвитку пенітенціарної пробації на цьому етапі розвитку. Дана мета обумовлена забезпеченням безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, що у свою чергу буде позитивно впливати на розвиток громадянського суспільства та країни загалом.

Найважливіша мета пробації полягає в тому, щоб забезпечити безпеку суспільства шляхом виправлення засуджених та попередження вчинення ними нових правопорушень у майбутньому, тому можна сказати, що це є

одним із виявів боротьби зі злочинністю в Україні. Як зазначає Головін Б.М., боротьба зі злочинністю - це родовий термін, що на національному рівні позначає окремий напрям діяльності держави. Боротьба зі злочинністю включає запобігання і протидію кримінальним правопорушенням. Також, науковець звертає увагу на те, що злочинність не виникає на пустому місці і у неї є свої джерела, а саме криміногенна поведінка, що відхиляється від загальноприйнятих у суспільстві моральних і правових норм [4, с.170, 172]. Отже, пробація допомагає особам, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі, увійти в рамки загальноприйнятих у суспільстві норм, що загалом дає позитивний ефект щодо боротьби зі злочинністю в країні.

Якщо звернути до самого початку та надати визначення пенітенціарна пробації, то її завданням є підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним місцем проживання, госпіталізація до закладів охорони здоров'я та сприяння в адаптації до життя в суспільстві [1, с.13].

На міжнародно-правовому рівні здійснення постпенітенціарного контролю передбачено Рекомендація СМ/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів). Відповідно до правил, якщо служба пробації виконує функцію контролю за засудженими після звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі, вона повинна працювати у взаємодії з тюремною адміністрацією, засудженими, їх сім'ями та громадськістю для того, щоб підготувати засуджених до звільнення та адаптації у суспільстві.

В Україні правову основу пенітенціарної пробації складають Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон України «Про пробацію», а також низку підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затверджене наказом Наказ Міністерства від 18 січня 2017 р. № 98/5.

Деталізація самого поняття та напрямків діяльності міститься в ЗУ «Про пробацію», зокрема необхідно звернутися до частин 1, 2 статті 11 цього закону. Відповідно до цієї статті пенітенціарна пробація - це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у: визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб [2].

Фактично законодавець закріпив дане поняття в правових нормах, однак існують певні проблеми при реалізації основних функцій пенітенціарної пробації в житті. Зокрема, вживаються лише мінімальні заходи для виправлення засуджених та сприяння до їх адаптації до життя в суспільстві. Необхідно розширювати перелік методів допомоги засудженим, тому можна запропонувати ще декілька, таких як сприяння у відновленні чи оформленні документів, одержання медичної, психолого-педагогічної, матеріальної допомоги із залученням у цей процес не лише суб'єктів соціальної адаптації, а й громадськості, трудових колективів, волонтерів, релігійних організацій тощо, сприяння подолання засудженим емоційних переживань, спричинених ізоляцією від суспільства, допомога у пошуку місця роботи, проживання; надання допомоги у подоланні засудженим негативних звичок, таких як алкогольна та наркотична залежність. Ці методи є загальними та здається, що вони вже впроваджені повністю, однак, якщо звернутися до реалій життя, то можна побачити зовсім іншу картину, де звільнені від відбування покарання не отримують належну підтримку, хоча й повинні.

Проблема фінансування також суттєво впливає на сучасний розвиток пенітенціарної пробації, проблема нестачі ресурсів для реалізації пробаційних заходів також наголошує на важливості взаємодії установ виконання покарань та уповноважених органів з питань пробації з іншими державними органами та громадським сектором. Якщо збільшити фінансування, можна буде побачити позитивні зміни вже в найближчому майбутньому, оскільки таке фінансування буде сприяти збільшенню ресурсів, методів та взагалі можливостей для допомоги засудженим.

Позитивні зміни все ж таки можна простежити в розвитку пенітенціарної пробації, зокрема щодо неповнолітніх. Запровадження ювенальної пробації в Україні однозначно свідчить про позитивний вплив на соціальну адаптацію неповнолітніх. Є певні статистичні дані, що після проходження відповідних програм, неповнолітні практично не вчиняють повторно злочини та більш легко соціалізуються в суспільство, ніж ті, хто такі програми не проходили, відповідно до даних Міністерства юстиції України. Це безумовно підтверджує той факт, що пенітенціарна пробація вже запроваджена в життя та працює, однак все ще потребує удосконалення.

Важливим кроком до вдосконалення також є залучення волонтерів. Волонтерська діяльність пов'язана з пробацією здійснюється волонтерами за різними напрямками, а тому волонтери теж сприятимуть адаптації колишніх засуджених до суспільного життя та їх діяльність сприятиме реалізації пенітенціарної пробації, а саме в реалізації заходів, спрямованих на виправлення суб'єктів пробації та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [3, с.328].

Отже, пенітенціарна пробація активно впроваджується в Україні та вже було здійснено багато кроків для її розвитку, що виражається у вигляді

позитивних змін щодо допомоги таким особам соціалізуватися. Однак, все ж таки залишається ряд проблем, що гальмують цей розвиток, зокрема недостатнє фінансування, що у свою чергу призводить до використання лише обмежених ресурсів для допомоги засудженим, що на практиці не може допомогти їм повною мірою адаптуватися до життя в суспільстві.

Література:

1. Васюк В.А. Поняття та зміст досудової, наглядової та пенітенціарної пробації. Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації : матеріали наук.-практ. онлайн-«круглого столу» (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). – Харків : Право, 2021. – 86 с.
2. Закон України «Про пробацію» редакція від 01.01.2021
3. Ющик О.І. Пенітенціарна пробація як механізм попередження вчинення повторних кримінальних правопорушень. Том 65 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2021-10-25.
4. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології. Проблеми законності. 2020. Вип. 149. С. 168–184. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/12367/6456>.
5. Яковець І. Виправлення засуджених через застосування кримінальних покарань: реалії та перспективи / І. Яковець, К. Автухов, О. Таволжанський. 2016. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12286/1/Ykovec_Avtuhov_Tavolzhanskiy_126-162.pdf
6. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
7. Holovkin, B. M., Tavolzhanskiy O. V., & Lysodyed O. V. (2021). Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. Connections: The Quarterly Journal. 20(2), pp. 75-87.

Столяр І.В.,

*студентка 4 курсу факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник – Таволжанський О.В.

КОРУПЦІЯ В ОСВІТІ

Освіта невід’ємна частина життя кожної людини. Відповідно до чинного законодавства освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об’єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [1]. Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення дозволяють визначити сферу освіти, як одну з найураженіших[2]. Її наслідки ми можемо побачити в недостатньо кваліфікованій роботі працівників, зниженню якості освіти та збільшенню недовіри до знань та навичок молодих спеціалістів.

Для того, щоб визначити, як же корупція може проявляти себе в освіті, перш за все хотілося б пояснити, який зміст покладено в сам її процес. Так, Шевчук О.О. говорить: «...освітній процес - це

інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [3].

Як зазначає у своїй статті Лазаренко С.Ж.: «Визначення поняття «корупція у сфері освіти» має трактуватися як негативне соціальне явище, що полягає в умисному використанні особою займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи збагачення інших осіб усупереч інтересам держави та суспільства» [4].

Слід сказати, що кожен з нас має свої мрії та прагнення, свої цілі та надії, задля досягнення чого викладається на повну. Освіта має давати людям приблизно однакові можливості для реалізації цих цілей. Проте, в сучасному українському суспільстві така система не є достатньо дієвою [2]. Це спричиняється тим, що у більшості суспільства у підсвідомості закоренилася думка, що корупція робить наше життя легшим. За даними опитування, проведеного на замовлення Всесвітнього банку 1997 року, 35 % молодих громадян України вважають корупцію нормою взаємовідносин. Молоді люди впевнені, що корупція – природний і простий шлях до вирішення будь-яких проблем. З моменту проведеного опитування пройшло 25 років, проте ставлення молоді до корупції, нажаль, не змінилось [5].

Проте, на мою думку, все навпаки. Вдаючись до корупційних схем людина не набуває нових знань та навичок, через що вона не стає професійним працівником, а лише отримує незаслужено оцінку, а пізніше робоче місце. Відповідно потім у людини виникають труднощі у виконанні посадових обов'язків.

Наприклад, якщо розглядати ситуацію, що студент юридичного ВНЗ намагається отримати оцінки не знаннями матиме негативні наслідки. В нього «заліковка повна відмінних оцінок», але доходить до ЄФВВ і він не може перейти поріг, необхідний, щоб отримати відмітку про складення. Відповідно такий студент не може вступити на магістратуру для продовження навчання. Такий студент не може продовжити далі навчання і відповідно попередні роки навчання втрачають свою значимість. Або, особа, яка «купила» собі диплом приходить працювати. Вона не має відповідних знань, щоб якісно виконувати свої посадові обов'язки, не орієнтується в законодавстві та не може надати кваліфіковану правову консультацію. Через таких правників у громадян зникає довіра до спеціалістів і загалом якість наданих послуг разом зменшується.

Крім того, корупція в системі вищої освіти представляє серйозну загрозу демократії та правам людини, рівності та соціальної справедливості, повноцінному функціонуванню освітніх організацій, їх економічному розвитку[6].

На мій погляд, у цьому винні перевищення та зловживання повноваженнями високопосадовців, купівля-продаж посад, хабарі за акредитацію державних вищих навчальних закладів та реєстрацію, атестацію та акредитацію недержавних вузів. Так, за свідченням керівництва деяких приватних університетів, швидке та позитивне рішення про видачу ліцензії чи акредитації, обов'язкових для всіх вишів країни, обов'язково супроводжувалося дачею хабара[4].

Здається одне з типових правопорушень – продаж дипломів та атестатів тим, хто насправді навчання не пройшов. Такі випадки явно сприяють створенню негативного корупційного іміджу всієї системи освіти[6].

Впевнена, що нам, представникам ВНЗ України, не хочеться опинитися серед тих, де прояв корупції (як викладачами, так і тими, хто навчається) вважається нормою взаємин, тому необхідно постійно проводити профілактичну роботу в даному напрямку. Якщо до цього ще й додати, що наші студенти в майбутньому стануть чиновниками, депутатами та іншими посадовими особами, то не важко уявити, яку інституційну систему з набором ролей, правил, умов та практики створюють/відтворюють корупційні ЗВО в яких запобігання корупції здійснюється на неналежному рівні. Тож треба, насамперед, розпочинати боротьбу з корупцією з розуміння типу суспільства, надання гарантій захисту особі, яка викрила акт корупційної поведінки тощо.

На мою думку, головним засобом подолання корупції у ЗВО стане підвищення якості освіти (особливо у недержавних) плюс прозорість та зрозумілість правил вступу та навчання.

Література:

1. Закон України «Про освіту» // [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>]
2. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. – Київ, 2022. С. 7
3. Шевчук О.О. «Корупція в закладах вищої освіти України: причини та шляхи подолання» // [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16566/1/Реалізація%20державної%20...%20%20Ч2_p316-318.pdf]

4. Лазаренко С. Ж. «Корупція в системі вищої освіти: поняття, причини та наслідки» // [https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/560-koruptsiya-v-sistemi-vishchoji-osviti-sutnist-prichini-ta-naslidki.html]
5. Ольга Пищуліна «Особливості боротьби з корупцією у сфері вищої освіти» // [https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pyschulina_osoblyvosti.pdf]
6. Наталя Рожанська, Отто Вільгельм Вольф «Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України» // [http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-16-2015-31.pdf]
7. Сметаніна Н.В. «Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства» // [http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_2/37.pdf]
8. Сметаніна Н.В. «Формування негативного ставлення до корупції як напрям сучасної антикорупційної політики України» // Світ без корупції: міф чи реальність? : матеріали дискусійної панелі Першого Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі» (м. Харків, 3-6 жовтня 2017 р.). – Харків : Право, 2017. С. 96-101
9. ТАВОЛЖАНСЬКИЙ, О. В.; СМЕТАНІНА, Н. В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. Аналітично-порівняльне правознавство, 2022, 3: 210-214.
10. Запобігання корупції : підручник / за заг.ред. Б. М. Головкина // Харків : Право, 2019.
11. Головкін Б.М. «Механізм запобігання корупції» // Часопис Київського університету права, 2018 С. 254-260.
10. Holovkin, B. M., Tavolzhanskyi O. V., & Lysodyed O. V. (2021). Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. Connections: The Quarterly Journal. 20(2), pp. 75-87.

Хоменко М.В.,
студентка 3 курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗГВАЛТУВАННЯ У ШЛЮБІ

Традиційно вважається, що шлюб є основним фундаментальним інститутом суспільства, єдино прийнятною, соціально схваленою та правовою формою організації сімейного життя. Такий союз насамперед створює сім'ю та передбачає міжособистісні й сексуальні відносини між чоловіком та жінкою. Відповідно, безпосередній сексуальний зв'язок між партнерами є одним з найважливіших складових елементів шлюбно-сімейних відносин. Однак, не дивлячись на законодавчо закріплену в ст. 24 Сімейного кодексу України умову про добровільність згоди [1], все ж потрібно розуміти, що виконання так званого подружнього обов'язку далеко не завжди є взаємним. Більше того, наявність укоріненості традиційних сексистських поглядів на шлюб, тлумачення релігійних

доктрин, уявлення про чоловічу та жіночу сексуальність як форму «агресор-підлегла» та певні гендерні стереотипи, дозволяють віднести дану тему в іпостась дискусійної проблематики.

Актуальним є постулат щодо домашнього насильства, яке вже не є справою двох, а закономірно визнається злочином. Діяння, характерні для фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються між родичами або подружжям чи між іншими людьми, які спільно проживають, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, а також погрози вчинення таких діянь складають зміст домашнього насильства [2]. Зґвалтування у шлюбі або, як його ще називають, подружнє зґвалтування вважається формою домашнього та сексуального насильства. Як правило, це певний насильницький примус, що включає в себе як заходи фізичного, так і психологічного впливу одним партнером над іншим з метою вчинення статевого акту. Важливим елементом даного протиправного діяння вважається відсутність згоди на сексуальний контакт однією зі сторін. Усвідомлення того, що шлюб не вважається автоматичним свідченням згоди особи на сексуальне спілкування за будь-яких обставин є першоосновою цивілізаційної зрілості суспільства. До того ж, проаналізувавши ст. 152 ККУ, варто наголосити, що вона не містить застереження про визнання зґвалтуванням лише позашлюбного сексуального проникнення [3]. Це означає, що потерпілою від зґвалтування абсолютно правомірно може визнаватися й особа, яка перебуває з винуватим у шлюбі як офіційно зареєстрованому, так і фактичному.

Цікаво, що боротьба спрямована проти зґвалтувань у шлюбі, це проблема, яка протягом тривалого періоду часу взагалі вважалася табу. Споконвіку таке насильство над жінкою у шлюбі не ототожнювалося зі злочинним діянням, адже вважалося, що жінка була власністю свого батька як глави сімейства, а після укладення шлюбу – власністю свого чоловіка. Отже, саме собою зґвалтування передбачало завдання моральної та фізичної шкоди не самій жертві, а її покровителю [5, с.146–147]. Власне тому, в багатьох правових системах, переважно англо-саксонських, як таке зґвалтування дружини чоловіком, вважалося юридично неможливим, оскільки після укладання шлюбного союзу законні права дружини переходили до прав її чоловіка. На жаль, незважаючи на тенденцію до криміналізації подружнього зґвалтування в більшості сучасних розвинених країнах, де цей вид кримінальних правопорушень є законодавчо оформленим, все ще залишилися й ті, які прямо протиставляють зґвалтування у шлюбі зі злочином у своєму законодавстві. До таких країн

можна віднести Ефіопію, за законами якої зґвалтуванням вважається будь-яка дія, що посягає на статеву недоторканність жінки поза шлюбом. У законодавстві Південного Судану прямо прописано, що будь-які статеві зносини подружньої пари, навіть з використанням примусу, не є зґвалтуванням.

В національній кримінально-правовій доктрині вважається, що виконання «подружнього обов'язку» має бути неодмінно рівноправним і виключати будь-яке насильницьке посягання на статеву свободу особистості. Вступ до шлюбу не повинен корелювати з відмовою від статевої недоторканності, навпаки, шлюбні відносини повинні бути засновані на довірчому відношенні подружжя один до одного з урахуванням їх взаємних бажань та інтересів [6, с.77]. Крім того, в «Декларації про викорінювання насилля щодо жінок» від 20.12.1993, було офіційно визнано шлюбне зґвалтування кримінальним правопорушенням проти статевої недоторканності та порушенням прав людини у всьому світовому співтоваристві [4].

Варто звернути увагу й на те, що абсолютна більшість постраждалих від одноразового або тривалого сексуального насильства у шлюбі не подають скарги у відповідні правоохоронні органи. Причин цього факту безліч, починаючи від банального сорому та страху суспільного осуду, закінчуючи систематичним заподіянням моральної та фізичної шкоди з боку гвалтівника з метою залякування. Більше того, прослідковується ще й технічна складність доведення самого факту скоєння зґвалтування в умовах шлюбно-сімейних відносин, адже основним доказом його скоєння є наявність біологічних слідів злочинця на тілі та одязі жертви. І, звичайно, наявність такого доказу саме в шлюбно-сімейних відносинах не може бути достатнім, без доведення інших фактів. Так, жертві подружнього зґвалтування для подання відповідної заяви до правоохоронних органів та подальшого розгляду справи в суді необхідно задокументувати сам факт зґвалтування через судово-медичну експертизу [7].

Отже, критично важливим є розуміння того, що шлюб не є безстрокковим абонементом на секс. Згода на одруження не означає добровільну згоду на сексуальні стосунки. А тому, шлюб не звільняє людей від відповідальності за фізичне чи сексуальне насильство. Підвищення поінформованості про протиправність цього небезпечного кримінального правопорушення, масове інформування того що зґвалтування у шлюбі завжди є злочином, а не привілеєм одного з подружжя, сприяє реалізації правової зрілості нашого суспільства та створює умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок : Декларація ООН від 20.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text (дата звернення: 01.12.2022).
5. Сексуальное насилие: теории, подходы и методы исследования / Ю.И. Пиголкин, О.А. Дмитриева, Н.Г. Щитов, Г.Б. Дерягин. М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2008. С. 146–147.
6. Мовчан Р.О., Шушкова А.П. Сексуальна революція по-українськи та інші новели Закону № 2227-VIII: крок до Європи чи в нікуди? Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2018. Вип. 51. Т. 2. С. 77.
7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Міжнародний документ від 11.05.2011 р. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 01.12.2022).

Томашевська О.

*Студентка 1-го курсу групи 1/22 ВНО
Донецького державного університету внутрішніх справ України,
м. Кривий Ріг, Україна
Науковий керівник: доц. Ястремська Н.М.*

БЕЗПЕКА НА ДОРОГАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ, МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТРАВМАТИЧНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ УЧАСНИКІВ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) дорожньо-транспортний травматизм є восьмим у переліку причин смертності і головною причиною смертності молоді у віці 15-29 років [1].

За минулий рік близько 40% загиблих на дорогах складають пішоходи та велосипедисти. Цей показник в Україні був ще 10 років тому. Кількість загиблих на дорогах ідентична рік за роком, тобто ситуація стабільно не змінюється.

Під час воєнного стану ситуація на дорогах стала ще більш критичною. Аварійні, вимушені відключення електроенергії позначаються на кількості аварій на дорогах. Кількість аварій збільшилась на чверть. Після першого масованого удару росією по енергосистемі України, з 10 по 23 жовтня, в українських містах загинув 51 пішохід. Із них 38-у темний час

добі, за наданою інформацією від першого заступника начальника Департаменту патрульної поліції.

Факторами, які збільшують ризик дорожньо-транспортних пригод в реаліях нашого часу, є темний одяг пішоходів в нічну пору доби та звичка переходити дорогу в заборонених місцях. Водіям складно орієнтуватися на неосвітлених вулицях, особливо тимчасово переміщеним особам за кермом, які вперше бачать місцеву дорожню обстановку. В великих містах завжди присутня проблема засліплення водія від фар машин зустрічного руху, тому ближнє світло фар, призначене для того щоб побачити пішоходів, не підсвітлює дорогу.

У темний час доби, без освітлення вулиць, та без належного освітлення пішохода в темному одязі, водій зможе побачити його на відстані приблизно 10-15 метрів, при тому що гальмівний шлях авто за швидкості 60 км/год становить 23 метрів, а за швидкості 80 км/год- 36 метрів[2, с.142]. Це за умови сухої погоди. Якщо додати дощ чи туман, то відстань яку авто проїде до зупинки буде ще більшою.

Як забезпечити власну безпеку? Обов'язково громадянам носити світлий одяг та взуття, аби водії змогли якомога раніше побачити пішохода. За відсутністю такого одягу в гардеробі, можна придбати світловідбивачі: жилети, браслети на руку, стрічки, наліпки. Громадянам також можна ввімкнути ліхтар на телефоні.

Патрульна поліція Кривого Рогу рекомендує носити пішоходам світловідбивачі з обох боків тіла на рівні зору водія. Краще розміщувати їх на рухливих частинах тіла, наприклад: передпліччях, зап'ястках, щиколотках.

Дітям краще розміщувати такі елементи на рівні голови, оскільки через малий зріст вони менш помітні.

Правилами дорожнього руху передбачено зобов'язання для пішоходів в умовах недостатньої видимості носити світловідбивні елементи одягу, однак покарання за невиконання цього правила немає, тож громадяни часто його ігнорують [2, с.44].

У Верховній Раді зареєстрували законопроект № 8156 від 26.10.2022 р., «про адміністративні правопорушення щодо відповідальності пішоходів за невикористання світлоповертальних елементів у темну пору доби чи в умовах недостатньої видимості», який передбачає штраф розміром 51 грн. [3, с.1].

Пішоходи повинні ретельно дотримуватися правил дорожнього руху. В правилах дорожнього руху вказано, що пішоходам забороняється виходити на проїзну частину, не впевнившись у відсутності небезпеки для себе та

інших учасників дорожнього руху [2, с.46]. Обов'язково пересікати проїзну частину лише у дозволених для цього місцях.

Згідно зі статтею 291 Кримінального Кодексу України пішоход може нести юридичну відповідальність, якщо він спровокував аварійну ситуацію. Заплатити штраф або відшкодувати збитки водієві та навіть сісти за ґрати на термін до п'яти років позбавлення волі [4].

Станом на лютий 2021р. в першому читанні ухвалено проект закону № 2695 від 27.12.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху», його було прийнято та підписано президентом. Після підписання цього законодавчого акту суттєво зросли штрафи та інші санкції для водіїв та пішоходів. Особливо небезпечним та протиправним є керування транспортним засобом у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, особа яка двічі за рік піддавалась адміністративному стягненню за керування автомобілем в такому стані може бути позбавлена права на керування транспортним засобом на строк 10 років [2, с.202].

У випадку порушення правил водієм або будь яким учасником дорожнього руху працівники патрульної поліції можуть скласти протокол.

Правила оформлення документу: протокол складається в двох примірниках, один з яких вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Усі реквізити протоколу заповнюються державною мовою, також обов'язково зазначається:

- дата та місце його складення;
- посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол;
- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- місце, час вчинення та суть адміністративного правопорушення;
- частина відповідної статті та статті кодексу, згідно з якою передбачена адміністративна відповідальність за скоєне правопорушення;
- прізвища, місця проживання свідків та потерпілих, якщо такі є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (випадках, якщо ви не згодні з діями правоохоронців, обов'язково повно, всебічно та конкретно викласти у протоколі свої заперечення. Пояснення можна надати окремо, але варто зазначити відповідним записом у цьому протоколі);
- протокол підписується уповноваженою посадовою особою та особою щодо якої складено протокол.

Верховна Рада України ухвалила «Інструкцію з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі», де більш точно та конкретно викладений порядок оформлення протоколів, інших документів та матеріалів що містять інформацію про правопорушення [5].

Безпека дорожнього руху в першу чергу залежить від водія. Під час блек-ауту, вимкнених світлофорів, неосвітлених вулиць та доріг, водій повинен перебувати в режимі «пильної уваги», особливо в місцях скупчення людей, біля дитсадків, шкіл, зупинок автотранспорту та особливо уважним на перехрестях. Варто керувати авто не дозволеними 50 км/год а знизити швидкість руху до безпечної. Крім того, важливим етапом є підготовка власного транспорту до поїздки. Водій може зняти тонування скла, яке погіршує видимість, почистити фари, якщо вони забруднені.

Державне агентство автомобільних доріг України розробляє інноваційні плани для покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг, що в свою чергу призведе до зменшення травматизму та зниженню дорожньо-транспортних пригод. Наразі УКРАВТОДОР визначає напрямки потенційної співпраці між українськими та європейськими дослідними інститутами для покращення умов на дорогах нашої країни після перемоги [6].

Держава має ставити собі за мету:

Створити безпечні умови пересування для водіїв, підвищити рівень комфорту для пасажирів громадського транспорту та покращити умови пересування для пішоходів та велосипедистів.

Запровадити в містах нові інтелектуальні транспортні системи та впровадити ефективну систему розподілу транспортних потоків. Такі системи зменшать навантаження на транспортні вузли міста.

Розробити нові маршрутні плани дій або програм широких зон задля зменшення швидкості у населених пунктах або поблизу місць скупчення людей.

Можливі методи рішення питання про зниження смертності та травматизму в містах:

Встановлення пішохідних огорожень, реконструкція та установка зупиночних комплексів;

Реконструкція та будівництво світлофорів, змінення руху громадського транспорту, освітлення пішохідних переходів;

Інтелектуальні системи управління дорожнім рухом, камери з інфрачервоним світлом, камери фіксації швидкості;

Реалізація заходів щодо місць концентрації ДТП, плани дій по маршруту на магістральних вулицях;

Інфраструктура для підтримки громадського транспорту.

Основний очікуваний результат – це зменшення кількості ДТП та зниження рівня тяжкості їх наслідків. Завдяки цим заходам українці будуть все більше відмовлятися від поїздок на власному авто та почнуть більше користуватися велосипедами, пішки та громадським транспортом. Це все призведе до зменшення витрат власників автомобілів, зменшення забруднення повітря та негативного впливу на навколишнє середовище а також зменшенню випадків смертності та травматизму на дорогах.

Література:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/> (дата звернення: 12.12.2022).

2. Правила Дорожнього Руху України 2022. Ілюстроване навчальний посібник. Вид.дім «Моноліт», 2022. 132 с.

3. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності пішоходів за невикористання світлоповертальних елементів у темну пору доби чи в умовах недостатньої видимості: № 8156 від 26.10.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40719> (дата звернення: 15.12.2022).

4. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 06 лист. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 12.12.2022).

5. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: Наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text> (дата звернення: 14.12.2022).

6. Служба автомобільних доріг України. URL: https://dn.ukravtodor.gov.ua/press/news/bezpeka_na_dorozi_v_ukraini_tryvaie_tyzhden_bepeky_dorozhnoho_rukhu.html (дата звернення: 15.12.2022).

Лактіонова Т.В.,

Студентка 1-го курсу групи 1/22 ВНО

Донецького державного університету внутрішніх справ України,

м. Кривий Ріг, Україна

Науковий керівник: Ястремська Н.М.

ДОКУМЕНТАЦІЙНА ФІКСАЦІЯ ФАКТІВ НАСИЛЬСТВА, ЯК ДОКАЗ ТА ЗАСІБ ЗАХИСТУ СВОЇХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

На сьогодні насильство є однією з гострих соціальних проблем. Переважна частина насильницьких дій спрямована на дітей та жінок.

Домашнє насильство – діяння фізичного, сексуального, економічного та психологічного характеру, що здійснюється в сім'ї або між родичами, подружжям або іншими особами які спільно проживають. Регламентується це статтею 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

З кожним роком кількість звернень до поліції щодо вчинення домашнього насильства збільшується. До початку повномасштабного вторгнення росії від домашнього насильства в Україні страждало орієнтовно 1,8 мільйона жінок, але у 2022 році зафіксовано менше звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства. Це зовсім не свідчить, що у зв'язку з війною домашнє насильство зникло або стало вчинятися рідше, навпаки, можливо, що люди не звертаються по допомогу через обставини, зумовлені війною. Потерпіла може вважати що зараз це недоречно, що її проблемою не будуть займатися в повній мірі оскільки й так багато проблем пов'язаних з війною. Або можливо, в людини можуть бути й інші проблеми, рішення яких здається важливішим, це може бути проблема з житлом або взагалі людина опинилась в тимчасовій окупації і не може скористатися послугами які надають на підконтрольній Україні території. Ще дуже важливою причиною зменшення звернень в правоохоронні органи з приводу домашнього насильства є те, що дуже багато людей виїхало за межі України. Саме тому, здається, що постраждалих від домашнього насильства стало менше, але це не так, воно нікуди не зникло і тим паче не стало менш важливим [5, С 65].

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Питання домашнього насильства є гострим не тільки в Україні, а у багатьох держав. Законодавство жодної з країн світу не захищає повністю від домашнього насильства, а в деяких державах домашнє насильство взагалі не вважається злочином. Ця проблема є дуже гострою, а в деяких країнах жінки визнають таке насильство над собою виправданим. Сфера боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини. Якщо добре роздивитись ситуації рівня сімейного насильства в різних країнах, можна сказати, що його наслідками може бути загроза життю і здоров'ю особи чи надання психологічної травми, яка в подальшому може негативно вплинути на життя жертви. У Європі норми законодавства, які регулюють запобігання та протидію домашньому насильству є спільними соціальними цінностями, які дають змогу охороняти здоров'я та життя особи, спокій та благополуччя родини

тощо. Європейський досвід, безперечно, має бути вивчений та проаналізований у нашій державі з метою уникнення можливих помилок і впровадження корисних напрацювань у подоланні домашнього насильства в Україні.

Захист від жорстокості, попередження злочинів є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням. За останній час було зроблено низку дуже серйозних кроків щодо протидії насильству. Однак, для припинення насильства повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної і педагогічної спільнот.

Саме тому, дуже важливо, щоб жертви домашнього насильства не замовчували це, а повідомляли до правоохоронних органів, де буде складено заяву – повідомлення про вчинення адміністративного або кримінального правопорушення стосовно особи, що подає заяву. Після звернення до правоохоронних органів, здійснюється певний порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства [2]. Цей Порядок визначає механізм проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих від домашнього насильства осіб або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі (далі - постраждалі особи), та надання їм медичної допомоги з метою забезпечення подолання і протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, які від нього постраждали. Керівник закладу охорони здоров'я або визначена ним особа з числа його заступників забезпечує організацію проведення медичного обстеження постраждалих осіб та документування його результатів (далі - відповідальна особа за організацію проведення медичного обстеження постраждалих осіб та документування його результатів) [1].

Залежно від надання необхідної медичної допомоги дані загального медичного обстеження і результати досліджень уносяться до форм первинної облікової документації:

у разі надання амбулаторної медичної допомоги - до форми № 025/о «Медична карта амбулаторного хворого № ____» (далі - ф. № 025/о), затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 року № 110, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 квітня 2012 року за № 661/20974 (далі - наказ МОЗ № 110);

за потреби надання стаціонарної медичної допомоги - до форми № 003/о «Медична карта стаціонарного хворого № ____», затвердженої наказом МОЗ № 110;

у разі відмови від госпіталізації хворого до стаціонару за потреби такої госпіталізації - до форми № 001/о «Журнал обліку прийому хворих у стаціонар та відмов у госпіталізації», затвердженої наказом МОЗ № 110;

у разі проведення оперативного втручання під час надання медичної допомоги відповідна інформація вноситься до форми № 069 «Журнал запису амбулаторних операцій» або до форми № 008/о «Журнал запису оперативних втручань у стаціонарі», затверджених наказом МОЗ № 110.

Документаційне засвідчення факту насильства (заява в правоохоронні органи, медичне обстеження і його документаційний облік, звернення до суду та ін.) – це засіб/доказ захисту своїх прав та законних інтересів в судді або інших правоохоронних органах. Тобто, особа вину якої буде доведено, може бути притягнута до різних видів юридичної відповідальності за скоєне правопорушення.

В цілому можна сказати, що тільки забезпечення комплексного системного підходу до протидії домашньому насильству, в тому числі і шляхом проведення превентивних заходів та ефективного реагування на факти насильства, може сприяти запобіганню жорсткого поводження і реалізації захисту прав осіб, що постраждали від домашнього насильства.

Таким чином, можна зробити висновок, що тема домашнього насильства стоїть дуже гостро, її треба висвітлювати, про неї треба говорити, адже українські жінки, які постраждали від домашнього насильства, радше воліють замовчувати та терпіти таке ставлення до себе, а жінок, готових самостійно звернутись до правоохоронних органів та протидіяти насінництву значно менше.

Література:

1. Порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.02.2019 № 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#Text> (дата звернення: 14.12.2022)

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

3. Запобігання та протидія насильству. Методичні рекомендації. Київ, 2018. URL: https://issuu.com/masterdesant/docs/metod_rekomendacii_buling

4. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна

академія прокуратури України, 2019. 184с. URL: https://barristers.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/Glovyuk_Zavtur_napu_27.09.2019.pdf

5. Як реагувати на випадки насильства в сім'ї. Для адвокатів, юристів та фахівців центрів/бюро безоплатної правової допомоги. ГО «Ла Страда Україна», Київський регіональний центр безоплатної правової допомоги, Програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Київ, 2015. 24с.

Polina Dvornikova,
Student of Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv City, Ukraine

GLOBAL CONFLICTS AS A DETERMINATES OF MODERN MULTI-LEVEL COLLECTIVE SECURITY DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION AND GLOBALIZATION

The processes of globalization and modernization changed the contours of modern society, gave it new features, which significantly distinguishes it from previous eras of development. They are a powerful transforming force that has influenced all spheres of social life. And if at first these processes were not given special importance, today the consequences of this influence have become clearly manifested, first of all, in the global risks of the modern geopolitical sphere. These risks are distinguished not only by their novelty, but also by their comprehensive power, capable of penetrating and influencing completely different aspects of life. Thus, the international drug trade affects the politics, economy, social environment and culture of different countries. In order to combat it, control over transportation is being strengthened, various public events are being held, etc. Although these measures are local, this does not negate the fact that the problem is global and forces other countries to choose their own ways to protect against it. This is the main feature of modern times – risks quickly turn into global ones and require joint actions to prevent them.

One of the modern risks affecting international politics is weapons, to be precise - arms trade and the creation of new types. Questions about this problem concern many countries, and arms control occupies a central place in the global security system. It is not by chance that states periodically conclude treaties in this area, and the UN has a permanent Conference on Disarmament.

The globalization of the arms trade has caused it to spread around the world on a scale that national governments are no longer able to control. In addition, the creation of new types of weapons and rivalry in this field caused the number of countries with powerful military potential to increase significantly. This, in

turn, led to an increase in the threat to national security. But, as already noted, "modern globalization raises very deep questions about the meaning and practice of state sovereignty and autonomy" [1, pp. 167-180], which also applies to the military sphere. Therefore, security policy and defense organization are no longer only an internal matter of each country, but require active intergovernmental cooperation to effectively solve these problems. For this, as already mentioned, various control institutes are being created, which are active subjects of the modern international negotiation process.

Unfortunately, here, as in the field of economy, there are difficulties that prevent states from coping with potential risks. The main one is the inability to agree with each other, to find the best option. Not all countries are ready to completely abandon weapons and new developments, the fact that the issue of protection against external threats remains relevant. For example, the 1968 Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons has been signed by practically every nation in the world, with the exception of India, Pakistan, Israel and North Korea. The first two countries have nuclear weapons and refused to sign the treaty. Israel and North Korea are engaged in development, which is also prohibited by the terms of the treaty. Iran signed it, but has been under suspicion of developing nuclear weapons for more than 10 years.

The given example vividly illustrates the mentioned problem: ensuring collective security collides with national interests. States join organizations and sign agreements on their own initiative, but they can also refuse to fulfill the conditions and simply leave the union. There is no force that can force them to follow common goals against their will, so the only thing that can prevent them from creating the same nuclear weapons is their own political guidelines. This means that it is too early to talk about a cosmopolitan outlook or the possibility of creating a cosmopolitan state, about which U. Beck wrote [1, pp. 23-30].

While creating new risks, modern society does not have time to find ways to deal with them in a timely manner, which leads to sad consequences. One of them was international terrorism, which can be safely called the brainchild of globalization. As a phenomenon, terrorism appeared a long time ago, but the way we know it now, it became just a few decades ago.

Terrorism is a another vivid example of a global risk that affects everyone, regardless of the population or its ideas. Striving to ensure national security, states follow the goals of collective security, but the threat cannot be eliminated as long as there is a reason for its appearance. The focus of religious and ethnic conflicts is concentrated in the Middle East, however, their consequences are felt throughout the world. This is manifested not only in terrorist attacks, but also in the emigration of Arabs to Western countries.

In one of its reports, the US National Intelligence Council puts forward a completely realistic assumption. It is that the future use of nuclear weapons could lead to significant geopolitical changes, "as some states would try to organize or strengthen security alliances with existing nuclear states, while others would demand global nuclear disarmament." [2, pp. 45-47]. Such a situation is quite possible if inequality between countries and internal problems persist or worsen.

Another problem of our time, which is directly related to political risks, is the shuffling of players and their diversity in the international arena. On the one hand, with the fall of the bipolar system, there was talk of a trend towards multipolarity, about the equality of the subjects of international relations. On the other hand, the growth of political risks has clearly revealed the need for coordinated actions between states, as it becomes impossible to solve problems within national borders. But current trends indicate difficulties in this area, and it is still too early to make serious predictions about how relations will develop in the international arena. The USA still remains one of the most influential powers, which is expected to use its power in solving the most serious issues, for example, in the fight against terrorism and aggression from Russia. Also, the USA is perceived as a stabilizer of relations in the Middle East. At the same time, it can be assumed that the variety of new players and the skeptical attitude of major powers "will lead to the fact that the USA will have less opportunity to set the tone without the support of strong partners" [3, p. 45-53].

In conclusion, it should be noted that consolidation and international cooperation are one of the most effective ways of dealing with political crises, because the fragmentation of the world political system can lead to the fact that countries will focus on internal issues or problems of their region, which will negatively affect global risks. Therefore, the existence of international cooperation is of great importance for the future, and will depend on effective leadership and mutually beneficial conditions. There is no doubt that the need for global governance will only increase, and the continuous spread of threats only confirms this thesis.

REFERENCES

6. Beck U. Government and its opponents in the era of globalism. M: Territory of the Future, 2007. 464 p.

7. Iskenderov P. A. Controlled Chaos. How the USA will reshape the Middle East - Central - Asia in its interests. K: Political Science, 2021. 328 p.

8. The world after the crisis. Global trends - 2025: a changing world. Report of the LDC of the USA. M.: Europe, 2020. 332 p.

Наукове видання

НОВА АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

*Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 23 грудня 2022 р.)*

Матеріали друкуються в авторській редакції
Відповідальний за випуск проф. Головкін Б.М.
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до поширення
через мережу Інтернет 23.12.2022 р.
Формат 60x84 1/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,92. Обл.-вид. арк. 10,63. Зам. № 2312

Оригінал-макет виготовлено видавництвом «Юрайт»
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності:
серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.)